

PM 2008 RIII (Dnr 303-5252/2007)

Minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad år 2015 Rapport från miljö- och hälsoskyddsnämnden

Borgarrådsberedningen föreslår kommunstyrelsen besluta följande

1. Rapporten från miljö- och hälsoskyddsnämnden godkänns.
2. Staden bör eftersträva att 2015 nå 3,0 ton koldioxidekvivalenter per capita.

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Den 22 maj 2007 lade miljöborgarrådet en skrivelse i miljö- och hälsoskyddsnämnden med förslag om att undersöka vad som krävs samt ge förslag på kostnadseffektiva åtgärder för att nå utsläppsminskningar av växthusgaser till målnivåerna 3,5 respektive 3,0 CO₂e per stockholmare år 2015. Uppdraget omfattade även att undersöka formerna för hur incitament kan skapas för den enskilde hyresgästen att minska sin energianvändning. Miljöförvaltningen redovisade sitt uppdrag till miljö- och hälsoskyddsnämnden den 10 december 2007 genom rapporten Minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad år 2015, *bilaga 2*.

Miljöförvaltningen har ställt upp ett referensscenario med hjälp av KTH för att belysa vilka utsläpp av växthusgaser som kan förväntas år 2015 med nuvarande styrmedel och utveckling. Resultatet av detta redovisas i *bilaga 3*, "Referensscenario för utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad fram till 2015".

Hur incitament kan skapas för den enskilde hyresgästen att minska sin energianvändning framgår av *bilaga 4*. Stockholms bolag och förvaltningar har undersökt möjligheterna att minska utsläppen av växthusgaser samt energieffektivisera i den egna verksamheten. För att underlätta arbetet har miljöförvaltningen tillhandahållit handledning samt konsultstöd för inventeringar och åtgärdsförslag. Stadens verksamheter har ombetts att redovisa nuläget avseende energianvändningen, förslag på åtgärder, investeringskostnader och förändrade driftskostnader samt utsläppsreduktioner. De inkomna redovisningarna har sammanställts i rapportens *bilaga 5*, "Redovisning av inkomna svar från förvaltningar och bolag". Samtliga bilagor finns att läsa på <http://www.stockholm.se/KlimatMiljo/Klimat/Rapporter/>

Med pågående utveckling i Stockholm beräknas i rapporten att utsläppen kommer att vara runt 3,1 CO₂e per person 2015. För att minska utsläppen till 3,0 ton CO₂e per person, inräknat en säkerhetsmarginal, krävs en reduktion på ytterligare 0,1 ton CO₂e. I rapporten konstateras att det finns en stor potential att energieffektivisera och minska utsläppen av växthusgaser i Stockholm. Rapporten omfattar främst de mest kostnadseffektiva och realistiska förslagen för att uppnå utsläppsnivån 3,0 ton CO₂e per person 2015.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, kommunstyrelsens handikappråd, brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrotts-

nämnden, kyrkogårdsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, Familjebostäder AB, SISAB, Stockholm Business Region AB, Stockholms Hamn AB, AB Stockholmshem, Stockholms Stads Parkerings AB, Stockholm Vatten AB, STOKAB, AB Svenska Bostäder samt stadsdelsnämnderna Enskede-Årsta-Vantör, Farsta, Hässelby-Vällingby, Norrmalm, Rinkeby-Kista, Skarpnäck, Skärholmen, Spånga-Tensta, Södermalm, Älvsjö och Östermalm. Stockholms Hamn AB har avstått från att svara på remissen. Samtliga bolag utom Stockholm Vatten AB har avgett kontorsyttranden.

Stadsledningskontoret konstaterar att staden antagit ett långsiktigt mål om ett fossilbränslefritt Stockholm 2050 samt ett kort mål inom ramen för stadens miljöprogram om en 10-procentig minskning av växthusgasutsläppen till 2011.

Kommunstyrelsens handikappråd har inga invändningar mot förslaget, men påpekar att miljö- och hälsoskyddsnämndens handikappråd borde varit delaktigt vid framtagandet av remissen.

Brand- och räddningsnämnden delar i huvudsak rapportens bedömning. Vidare anser nämnden att någon typ av incitament borde införas för att skynda på övergången från uppvärmning med stadsgas till fjärrvärme. Nämnden anser att antagandet av en resepolicy och rutiner kring användande av miljöbilar behövs för den egna verksamheten.

Exploateringsnämnden stödjer utgångspunkten för uppdraget. Nämnden delar uppfattningen att det på olika sätt är möjligt att ställa krav på energieffektiva hus vid nybyggnation och arbetar vidare med en strategi för detta arbete.

Fastighetsnämnden anser att arbetet med att minska växthusgasutsläppen i första hand ska riktas in på att minska behovet av energi genom olika energieffektiviseringsåtgärder. Nämnden förespråkar tydliga resepolicier för resande och lämnar en rad detaljsynpunkter på rapportens innehåll.

Idrottsnämnden anser att åtgärderna stämmer väl överens med vad som behöver åtgärdas i de egna fastigheterna. Nämnden anser att energieffektiviseringar är den åtgärd som i första hand är aktuell för verksamheten.

Kyrkogårdsnämnden förutsätter att staden arbetar brett med värme, el och transporter inom hela den egna verksamheten och anser att det är angeläget att den egna förvaltningen bidrar till att minska växthusgasutsläppen i staden. Nämnden har under de senaste åren vidtagit åtgärder för att minska koldioxidutsläppen genom att tilläggsisolera och byta till värmeanläggningar med energisnålare teknik.

Socialtjänstnämnden påpekar att den egna rådigheten att energieffektivisera är begränsad eftersom nämnden i första hand hyr fastigheter. Nämnden redogör för ett antal energibesparande åtgärder inom verksamheten som borde vara möjliga att genomföra fram till år 2015.

Stadsbyggnadsnämnden anser att staden spelar en viktig roll när det gäller att minska utsläppen av klimatpåverkande gaser. Nämnden anser att målsättningen om 3,0 ton per stockholmare som föreslås till 2015 är rimlig. Nämnden påpekar dock att rapporten anger en mängd mindre åtgärder men att det saknas en bedömning av vilka av dessa som är mer angelägna att genomföra. Nämnden anser att nästa steg borde inkludera en tydligare återkoppling av åtgärdsförslagen till respektive verksamhet.

Trafik- och renhållningsnämnden anser att förslaget är bra. Det är emellertid inte tydligt vilka åtgärder som är generella och vilka som är av mer specifik karaktär. Nämnden skulle önska en mer tydlig redovisning med en uppdelning mellan de åtgärder som staden har rådighet över att påverka och sådana åtgärder där staden saknar rådighet. Nämnden påpekar att möjligheten att minska utsläppen från stadens fordon till 2015 är begränsad. På kort sikt kan nämnden i enlighet med miljöprogrammet verka för att andelen som cyklar, går och åker kollektivt ökar samt att andelen miljöbilar och förnyelsebara bränslen ökar. På systemnivå är det däremot över-

siktsplanen och den regionala utvecklingsplanen som utgör de strategiska instrumenten.

Utbildningsnämnden redogör för de åtgärder som är aktuella för den egna verksamheten, exempelvis drifttider och driftoptimering av belysning och ventilation.

AB Familjebostäder konstaterar att bolagets egna energieffektiviseringspotential fram till 2015 ligger mellan 10-15 %. Bolaget koncentrerar i övrigt sitt svar till kapitel 4 och 5 i rapporten och lämnar en rad synpunkter och kommentarer.

SISAB konstaterar att bolaget i första hand har rådighet över värmeanvändningen i sina lokaler samt transporterna till och från dessa. *SISAB* arbetar med att konvertera till fjärrvärme samt att reducera värmebehovet. Bolaget efterfrågar en tydlig handlingsplan med en budget för de åtgärder som behöver vidtas från stadens räkning för att nå det satta målet.

Stockholm Business Region AB anser att rapporten utgör ett bra underlag för stadens arbete med att minska utsläppen av växthusgaser men framhåller att det är viktigt att även andra aktörer vidtar åtgärder. Det är glädjande att konstatera den positiva utvecklingen i näringslivet i denna fråga som bland annat framgår genom det intresse som företagen har visat stadens initiativ till Stockholms stads Klimatpakt.

AB Stockholms hem ställer sig bakom de övergripande målen. Bolaget bedömer att de egna målen nås till 2015. De främsta åtgärderna är konvertering av de egna värmecentralerna samt en energieffektivisering avseende uppvärmning och tappvarmvatten med 20 procent till 2015. Bolaget framhåller vikten av att hus i nyproduktion verkligen håller den angivna normen på 110 kWh/kvm/år och förespråkar mer uppföljning och att högre krav ställs på utförande.

Stockholms Stads Parkerings AB framhåller att bolagets arbete ligger helt i linje med de tankar och idéer som framförs i rapporten. Grunden för bolagets miljöarbete är att det bedrivs både på bredden och på djupet. Det angår alla och är en integrerad del i bolagets verksamhet.

Stockholm Vatten AB, som är både en storkonsument och producent av högvärdig energi, har i linje med Stockholms stads miljöprogram arbetat fram en energistrategi. När det gäller Stockholm Vattens bidrag till arbetet med att minska stadens utsläpp är de satsningar på biogas som redovisas i rapporten av stor betydelse. Bolaget vill därför betona vikten av att Stockholms stad fortsätter att aktivt arbeta för satsningar av framställning och användning av biogas som fordonsbränsle.

STOKAB konstaterar att bolaget har förhållandevis liten rådighet att direkt minska utsläppen av växthusgaser men framhåller att en ökad informations- och kommunikations infrastruktur kan bidra till att begränsa ökningstakten av energiförbrukningen. IT-verktyg möjliggör såväl förfinad styrning av energiförbrukning som att resandet kan minskas till förmån för kommunikation över Internet.

AB Svenska Bostäder efterfrågar en redovisning av växthusgasutsläppen genom nyckeltal. Detta för att få en övergripande bild och central samordning var och vilka energieffektiviseringsåtgärder som bör satsas på. Bolaget lämnar en rad detaljerade synpunkter på kapitel 4 och 5 samt en del förtydliganden till *bilaga 3* i aktuell rapport.

Stadsdelsnämnden Enskede-Årsta-Vantör ställer sig positiv till förslaget. Nämnden framhåller att möjlighet till energieffektiviseringar främst ligger hos fastighetsägare och att det är viktigt att ha en helhetssyn vid om- och nybyggnader för mer resurseffektiva och miljöanpassade lokaler.

Stadsdelsnämnden Farsta instämmer i att klimatfrågan är en av vår tids mest betydelsefulla frågor. Nämnden kan bidra med att installera energisnålare ljuskällor, byta ut äldre vitvaror, installera energisparläge på maskiner och andra åtgärder som ryms inom ramen för den egna verksamheten. Nämnden framhåller vikten av att ställa miljökrav vid upphandling då många av verksamheterna drivs av privata entreprenörer.

Stadsdelsnämnden Hässelby-Vällingby anser att Stockholm har förutsättningar att vara en föregångare för att minska utsläppen av växthusgaser. Nämndens rådighet omfattar inköp av miljömärkt el, energieffektivisering i lokalerna och miljöbilar. Nämnden efterlyser en fond för sådana energieffektiviseringar som har en längre återbetalningstid än 3 år.

Stadsdelsnämnden Norrmalm påpekar vikten av att nämnden ställer miljökrav vid upphandling. Nämnden anser vidare att huvudansvaret för uppföljning av stadens växthusgasarbete bör ligga på stadsledningskontoret. Planering och uppföljning av åtgärder bör inarbetas i stadens integrerade ledningssystem.

Stadsdelsnämnden Rinkeby-Kista konstaterar att förslagen och åtgärderna för energieffektiviseringar som utredningen föreslår är fullt genomförbara för nämndens verksamheter.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck ser ett stort värde i den genomlysning och de utredningar som ligger till grund för rapportens slutsatser att det på ett realistiskt och kostnadseffektivt vis går att nå utsläppsmålet 3.0 ton/person och år. Nämnden påpekar att det oftast saknas tydliga incitament för att göra exempelvis energieffektiviseringar i många verksamhetslokaler. Pay-off-tiden är ofta så pass lång att verksamheterna själva inte kan göra nödvändiga investeringar. Ett generellt problem är att många verksamhetslokaler förhyrs med kallhyra.

Stadsdelsnämnden Skärholmen är mycket positiv till att få ta del av och lämna synpunkter på rapporten. Nämnden vill framhålla vikten av att stadens mål tydliggörs vad gäller genomförande av åtgärder samt uppföljning av mål och åtgärder. Kraven som ställs bör i princip gälla alla stadens bolag och förvaltningar, men särskilt till dem där åtgärderna bedöms bli mest verkningsfulla och kostnadseffektiva, d.v.s. kraven bör vara anpassade till respektive verksamhet.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta framhåller att det finns goda exempel inom stadsdelen på ekonomiskt fördelaktiga projekt som minskat energianvändningen. Nämnden vill lyfta fram vikten av informationsinsatser exempelvis hos de boende i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm stödjer det föreslagna utsläppsmålet. För att nå resultat i växthusgasarbetet anser nämnden att staden centralt bör tillhandahålla informationsmaterial och expertiskunskap till stadens bolag och förvaltningar.

Stadsdelsnämnden Älvsjö anser att rapporten är väl genomarbetad och rik på förslag till åtgärder. För att energibesparande investeringar ska få genomslag i fastighetsbeståndet behövs tydliga krav för energieffektiva lösningar vid beställning av ny-, om- och tillbyggnader. Nämnden anser att stadsledningskontoret bör väga in byggnadens driftkostnader inklusive el och värme vid bedömning av om ett projekt ska godkännas.

Stadsdelsnämnden Östermalm påpekar att inom nämndens kärnverksamheter är det främst olika typer av energisparåtgärder för el och uppvärmning samt minskade utsläpp vid transporter som kan genomföras. Nämnden anser att staden har ett stort ansvar och goda möjligheter att styra utvecklingen inom de stadsutvecklingsområden som presenteras i Stockholms stads översiktsplan. Huvudansvaret för stadens växthusgasarbete bör enligt stadsdelsnämnden ligga på stadsledningskontoret.

Mina synpunkter

Stockholms stad har i november 2007 antagit ett nytt miljöprogram för 2008-2011. Miljöprogrammet kopplar till den långsiktiga visionen för Stockholms utveckling och hållbara tillväxt: Vision Stockholm 2030. Enligt beräkningar kommer Stockholm att vid denna tid ha närmre en miljon invånare. Idag ligger stockholmarens växthusgasutsläpp på cirka 4 ton koldioxidekvivalenter (CO₂ekv) per capita. Ett av delmålen i miljöprogrammet är att staden ska verka för att utsläppen av växthusgaser minskar

med 10 procent per stockholmare under perioden. Ett mål om en reduktion till 3,0 ton CO₂ekv per capita till 2015 innebär att ambitionsnivåerna höjs. Det skulle innebära en minskning med 43 procent av utsläppen mellan 1990 och 2015. Detta är ett betydligt ambitiösare mål än det föreslagna nationella målet från Klimatberedningen på 35 procent till 2020.

Det kan frågas varför Stockholm ska anta ambitiösare mål än de som föreslås nationellt eller för all del varför en kommun överhuvudtaget ska anta klimatmål.

Hoten som ett förändrat klimat för med sig är en av vår tids stora frågor. Det är därtill en global fråga som också behöver en global lösning. Sverige står för 0,2 procent av de totala koldioxidutsläppen i världen och vår uppgift är att kunna påverka andra genom att statuera goda exempel och visa upp kostnadseffektiva sätt att minska utsläppen. I detta arbete är Stockholms kommun liksom andra kommuner delaktiga på den lokala nivån.

Jag anser också att det är naturligt att Stockholm i egenskap av storstad har en högre ambitionsnivå. Städerna står för stora utsläpp, men det är också här det finns möjlighet till stora utsläppsreduktioner. Genom att många människor bor tätt går det att utnyttja stordriftsfördelar i kollektivtrafik, fjärrvärme och effektiv avfallshantering.

Stadshusmajoritetens prioritering av klimatfrågan går även tydligt i takt med stockholmarna. Den nyligen genomförda medborgarenkäten visar att klimatfrågan är den miljöfråga som engagerar och oroar mest.

Rapporten från miljöförvaltningen ger vid handen att måluppfyllelsen är beroende av att stora planerade åtgärder inom staden genomförs samt att ett antal aktiviteter, som inte ligger inom stadens direkta beslutskompetens genomförs, exempelvis en fortsatt utbyggnad av fjärrvärme i Stockholm. Det förutsätter även att antagna mål i miljöprogrammet verkligen uppnås såsom en nybilsförsäljning i staden av 35 procent miljöbilar samt att stadens egen bilflotta helt utgörs av miljöbilar till år 2010. Görs allt detta hamnar Stockholm på 3,1 ton, enligt beräkningarna. För att sedan säkert komma ner till 3,0 ton krävs att staden åstadkommer en minskning med ytterligare två hundra tusen ton. Rapporten visar att staden kan åstadkomma utsläppsminskningar med dryga ett hundra tusen ton i Stockholm i stort (kap 5) och att de egna nämnderna och bolagen kan nå en minskning i samma storleksordning genom att vidta åtgärder och genomföra investeringar i den dagliga driften (kap 4). Sammanställningen visar att det går att nå 3,0 ton CO₂e per invånare år 2015. Det förutsätter dock att staden arbetar brett - med värme, el, transporter - med åtgärder inom sin egen verksamhet och att de pågående, planerade och föreslagna åtgärderna genomförs fullt ut. Det förutsätter dessutom att staden och dess olika förvaltningar och bolag inom sina ansvarsområden samverkar aktivt med fokus på klimat och energieffektivisering med företag, allmänhet och andra myndigheter för att åstadkomma utsläppsminskningar i Stockholm i stort.

Miljöförvaltningens rapport är väl genomarbetad och synpunkter från stadens olika berörda verksamheter har inhämtats under arbetets gång. Rapporten har sedan varit föremål för en mycket bred remiss i staden. Det är glädjande att konstatera att samtliga remissinstanser i huvudsak ställer sig positiva och stödjer förslaget. Det lämnas en del detaljsynpunkter särskilt från bostadsbolagen avseende förslagen i kapitel 4 och 5. Flera remissinstanser efterfrågar också en prioriteringsordning kring vilka åtgärder som är mest effektiva och därför borde genomföras först.

Mot bakgrund av remissinstansernas synpunkter anser jag det motiverat för staden att sträva mot målet 3,0 ton: Det vidare arbetet för att nå målet behöver innefatta en prioritering av de föreslagna åtgärderna samt kostnadsuppskattningar. Handlingsplaner för måluppfyllelse behöver utarbetas.

Jag vill betona vikten av att sådana handlingsplaner inriktas på åtgärder som ger bäst resultat totalt i staden. En förutsättning för att målet ska nås är att alla styrelser och nämnder bidrar i arbetet.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden utgör i det sammanhanget en viktig expertfunktion internt i staden som kan ge stadens nämnder och bolag vägledning så att de mest miljö- och kostnadseffektiva åtgärderna för respektive verksamhetsområde kan prioriteras i arbetet.

Arbetet med att nå målet bör integreras i det etablerade ledningssystemet och måluppfyllelse återrapporteras årligen i samband med årsredovisningen

Jag föreslår att borgarrådsberedningen föreslår kommunstyrelsen besluta följande

1. Rapporten från miljö- och hälsoskyddsnämnden godkänns.
2. Staden bör eftersträva att 2015 nå 3,0 ton koldioxidekvivalenter per capita.

Stockholm den 4 juni 2008

ULLA HAMILTON

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Rapport minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholm stad 2015
3. Referensscenario för utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad fram till 2015
4. Incitament för hyresgäster att minska sin energianvändning
5. Redovisning av inkomna svar från förvaltningar och bolag

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Roger Mogert* (s) enligt följande.

Jag föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen beslut att

1. Avslå föredragande borgarrådets förslag till beslut.
2. Uppdra åt stadens verksamheter att påbörja ett arbete utifrån en provisorisk målsättning om 2,5 ton per invånare.
3. Uppdra åt Miljö- och hälsoskyddsnämnden att utreda ett scenarier med målet 2,0 ton och 2,5 ton per invånare.
4. Därutöver anföra följande.

3,0 ton är inte en tillräcklig målsättning. En rimlig ambition, om vi ska ta vårt ansvar för kommande generationer, är betydligt lägre. Vi kan dock inte vänta. Därför bör kommunfullmäktige redan idag fastslå ett provisoriskt mål om 2,5 ton per invånare. Samtidigt uppdras miljö- och hälsoskyddsnämnden att utreda scenarierna 2,5 och 2,0 ton. Då får vi en bättre bild av konsekvenserna av olika alternativ och kan fatta konkreta och väl underbyggda beslut om en lägre målnivå inom kort, där även konkreta uppdrag till nämnderna kan ingå.

Det är känt att åtgärderna sannolikt blir både svårare och kostsammare ju lägre nivå vi har vid utgångsläget. Därför bör också målsättningarna för minskningsarbetet ha en avtagande kurva och hastigheten bör alltså vara högre i början av perioden.

Tyvärr har, i en slags ”feedback”, kommunstyrelsens och kommunfullmäktiges föredragande borgarråd bestämt utgångspunkten för den utredande nämndens arbete, vilket i sig är olyckligt. Det hade varit nödvändigt att se vad en mer förutsättningslös utredning hade kommit fram till. Att man nu ligger 100 000 ton under vad man tror ändå skulle vara en rimlig utveckling gör att det finns skäl att anta att ett ambitiösare mål hade kunnat formuleras.

Reservation anfördes av borgarrådet *Yvonne Ruwaida* (mp) enligt följande.

Jag föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta att

1. avslå borgarrådets utlåtande
2. godkänna rapporten från miljö- och hälsoskyddsnämnden
3. staden som kortsiktigt mål ska nå 2,0 ton koldioxidekvivalenter per stockholmare år 2015
4. staden som långsiktigt mål ska vara fossilbränslefritt år 2030
5. stadens klimatmål ska beslutas av kommunfullmäktige
6. ett underlag som beskriver stockholmarnas faktiska klimatpåverkan ska tas fram för att kunna ange en målsättning för Stockholms stads totala klimatpåverkan
7. därutöver anföras:

Stockholms klimatmål måste vara mycket offensivare än vad miljöborgarrådet nu anger för att vara en föregångare och förebild i klimatarbetet. Miljöförvaltningen har kommit fram till att staden kan minska klimatutsläppet till 3,1 ton CO₂ ekv. per stockholmare år 2015 om det påbörjade och redan planerade arbetet fullföljs. Att då lansera en målsättning på 3,0 ton

CO₂ ekv. per stockholmare år 2015 innebär en obefintlig satsning på stadens klimatarbete. Därmed saknas helt en aktiv klimatpolitik för Stockholms stad.

Med nuvarande avgränsning av klimatutsläpp enbart från transporter, elanvändning och uppvärmning av bostäder inom kommunens område bör Stockholm sikta på att vara fossilbränslefritt redan år 2030 och inte vänta till år 2050 som är det gamla beslutet i kommunfullmäktige. Utifrån det nuvarande underlaget är det nödvändigt med ett mål på

2,0 ton CO₂ ekv. per stockholmare år 2015. Målet måste skärpas baserat på den ökade kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare. Det blir dyrare och svårare att vänta med att minska stadens klimatutsläpp.

Ett övergripande mål för stadens utsläpp av växthusgaser och förslag till åtgärder för att uppnå detta har undersökts under stor tidspress av miljöförvaltningen. Rapporten är omfattande och ger en välbehövlig beskrivning av situationen i Stockholms stad idag.

Miljöförvaltningens utredning visar att det finns större potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm än vad som nu föreslås.

Borgarrådet uppmanar kommunstyrelsen att anta ett mål som staden bör sträva efter, vilket därmed inte innebär något förpliktigande åtagande. Därmed är rapporten enbart en uppräkning av olika åtgärder som kan göras, inget som ska genomföras. Det tidigare Stockholms handlingsprogram mot växthusgaser beslutades av kommunfullmäktige år 2003, här ingick både ett övergripande mål och åtgärder för att minska utsläppen och uppnå stadens mål.

Det är kommunfullmäktige ska ta beslut om Stockholms stads klimatmål.

Miljöförvaltningens rapport anger att en minskning av växthusgaserna till 3,1 ton CO₂ ekv. per stockholmare år 2015 kan uppnås med nuvarande styrmedel och existerande teknik. Det tyder både på bristande ambitioner och lågt intresse för användning av ny innovativ teknik och andra typer av styrmedel.

En grov uppskattning av underlaget ger vid handen att redan om Fortum skulle minska sin användning av kol vid kraftverket i Värtan så att bolagets utsläpp minskar med hälften skulle denna enstaka åtgärd ge ett minskat klimatutsläpp till 2,6 ton CO₂ ekv. per stockholmare.

Den föreslagna ambitionsnivån är alltså alltför låg. Det behövs en målsättning som verkligen satsar på att klara klimatutmaningen i framtiden. Med den nuvarande avgränsningen av växthusgasutsläpp som inräknas i stadens klimatmål anser vi att staden som mål ska anta 2,0 ton koldioxidekvivalenter per stockholmare år 2015, en minskning med 50 % från 2005.

Det går inte att ange minskningarna av växthusgaser i Stockholm linjärt såsom visas i miljöförvaltningens rapport. För att minska vår klimatpåverkan krävs kraftigare satsningar än små konstanta minskningar i maklig takt mot stadens nuvarande beslutade mål fossilbränslefritt Stockholm år 2050. Utsläppen måste minskas i snabbare takt.

FN:s klimatpanels senaste syntesrapport från 2007 och nya forskarrön pekar på att utsläppen av klimatgasernas negativa påverkan på väder och naturförhållanden accelererar. Klimatgasernas ökande mängd i atmosfären måste därför minskas snarast för att stoppa den negativa utvecklingen. Ju längre vi väntar desto svårare, akutare och dyrare blir åtgärderna för att

minska mängden växthusgaser. Enligt Sternrapporten kostar insatserna inte så mycket nu, de blir dyrare i framtiden. Ju tidigare insatser görs, desto tidigare kan mängden växthusgaser i atmosfären bromsas upp. Därför måste kraftiga insatser för att minska utsläppen göras nu.

Detta underlättar uppbyggnaden av system och innovationer som efterhand kan åstadkomma stora förändringar såsom tekniksprång och klimatsmart konsumtion av varor och tjänster.

Stockholm är nordens största stad och kan dra fördelar av att ha en stor befolkning mängd inom ett relativt koncentrerat geografiskt område. Det ger stora möjligheter till att öka energi-effektiviteten och minska utsläppen av klimatgaser. Storstäder måste ta ett större ansvar i klimatarbetet. Samtidigt ger detta fördelar såsom ökade möjligheter för näringslivet att utveckla spjutspetskompetens inom miljöteknik och klimatåtgärder vilket ger ökad sysselsättning. Minskad klimatpåverkan innebär mindre risker och mer trygghet för stadens planering och infrastruktur samt en ökad livskvalitet för stockholmarna.

Ett underlag måste även tas fram med aktiviteter som nu inte tas med i beräkningarna av stadens klimatutsläpp, bl a stockholmarnas långväga resor med bil, buss, flyg, tåg och färja utanför kommungränsen samt de klimatutsläpp som orsakas av produktionen av livsmedel och varor i andra län och länder men som stockholmarna konsumerar i Stockholm. Även de långväga transporterna av dessa varor måste inräknas. Särskilt flygresor och konsumtion av varor ökar idag i volym och därmed ökar vår klimatpåverkan. Kriterier och mål måste tas fram för dessa områden. Först därefter kan en övergripande målsättning och viktiga delmål för Stockholms stads totala klimatpåverkan presenteras. Då vi kan bedöma när vi närmar oss det verkligt fossilfria samhället.

Reservation anfördes av borgarrådet *Ann-Margarethe Livh* (v) enligt följande.

Jag föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta att

1. Ärendet återremitteras
2. Staden bör eftersträva att 2015 nå högst 2,0 ton koldioxidekvivalenter per capita
3. Därefter anför följande

Utredningen visar på stora potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Det förs även fram i ärendet att Sverige och Stockholm har låga utsläpp i jämförelse med många andra länder. Anledningen till detta är att många klimatpåverkande aktiviteter inte räknas med, som konsumtionen av varor, transporter utanför kommunen och flygresor. Den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare gör att målsättningen om 3,0 ton/capita och år till 2015 inte är tillräcklig. För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms nya klimatmål vara både offensiva och ha en noggrann uppföljning. Vi efterlyser konkreta och kraftiga åtgärder mot utsläpp av växthusgaser liksom högt ställda mål. Vänsterpartiet ser ingen anledning att vänta till 2050 med att göra Stockholm fossilfritt.

ÄRENDET

Den 22 maj 2007 lade miljöborgarrådet en skrivelse i miljö- och hälsoskydds nämnden med förslag om att undersöka vad som krävs samt ge förslag på kostnadseffektiva åtgärder för att nå utsläppsminskningar av växthusgaser till målnivåerna 3,5 respektive 3,0 CO₂e per stockholmare år 2015. Uppdraget omfattade även att undersöka formerna för hur incitament kan skapas för den enskilde hyresgästen att minska sin energianvändning.

Miljöförvaltningen redovisade sitt uppdrag till miljö- och hälsoskydds nämnden den 10 december 2007 genom rapporten ”Minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad år 2015,” *bilaga 2*.

Miljöförvaltningen har ställt upp ett referensscenario med hjälp av KTH för att belysa vilka utsläpp av växthusgaser som kan förväntas år 2015 med nuvarande styrmedel och utveckling. Resultatet av detta redovisas i *bilaga 3*, ”Referensscenario för utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad fram till 2015”.

Hur incitament kan skapas för den enskilde hyresgästen att minska sin energianvändning framgår av *bilaga 4*. Stockholms bolag och förvaltningar har undersökt möjligheterna att minska utsläppen av växthusgaser samt energieffektivisera i den egna verksamheten. Miljöförvaltningen har tillhandahållit handledning samt konsultstöd för inventeringar och åtgärdsförslag. Samtliga stadens verksamheter har ombetts att redovisa nuläget avseende energianvändningen, förslag på åtgärder, investeringskostnader och förändrade driftskostnader samt utsläppsreduktioner. De inkomna redovisningarna har sammanställts i rapportens *bilaga 5*, ”Redovisning av inkomna svar från förvaltningar och bolag”. Samtliga bilagor finns att läsa på <http://www.stockholm.se/KlimatMiljo/Klimat/Rapporter/>

Med pågående utveckling i Stockholm beräknas i rapporten att utsläppen kommer att vara runt 3,1 CO₂e per person 2015. För att minska utsläppen till 3,0 ton CO₂e per person, inräknat en säkerhetsmarginal, krävs en reduktion på ytterligare 0,1 ton CO₂e. I rapporten konstateras att det finns en stor potential att energieffektivisera och minska utsläppen av växthusgaser i Stockholm. Rapporten omfattar främst de mest kostnadseffektiva och realistiska förslagen för att uppnå utsläppsnivån 3,0 ton CO₂e per person 2015.

Miljö- och hälsoskydds nämnden

Miljö- och hälsoskydds nämnden beslutade vid sitt sammanträde den 10 december 2007 att föreslå kommunfullmäktige besluta:

1. Att godkänna redovisningen om förutsättningarna att ytterligare reducera koldioxidutsläppen i Stockholms stad.
2. Att anta målet för växthusgasutsläpp för år 2015 till 3,0 ton CO₂e per invånare.
3. Att uppdra åt Miljö- och hälsoskydds nämnden att årligen följa upp och årligen rapportera hur klimatarbetet fortgår.
4. Att uppdra åt Miljö- och hälsoskydds nämnden att ansvara för information om klimatarbetet i Stockholm

Reservation anfördes av vice ordföranden Åsa Romson (mp), ledamöterna Eva Louise Erlandsson Slorach (s), Malte Sigemalm (s), Ulla Jöhnk (s), Godfrey Etyang (s) och Stellan Hamrin (v) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av vice ordförande Åsa Romson (mp) och ledamoten Stellan Hamrin (v), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av ledamöterna Eva Louise Erlandsson Slorach (s), Malte Sigemalm (s), Ulla Jöhnk (s) och Godfrey Etyang (s), *bilaga 1*.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 20 november 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Energieffektivisering i stadens förvaltningar och bolag

Det framgår av det inkomna materialet att rådigheten att energieffektivisera har i första hand stadens bolag och förvaltningar som äger fastigheter. De har dock inte alltid incitament för att genomföra de investeringar som krävs. Den största potentialen ligger i tekniska lösningar i byggnadsbeståndet. Ambitionen bedöms överlag som hög för alla verksamheter som betalar för energi. Samtidigt som rådigheten kan vara mycket låg för förvaltningar som inte äger fastigheter. Ambitionen bedöms även vara hög vad gäller energieffektivisering av transporter. Där utgör dock de personliga ekonomiska och komfortabla fördelarna med egen bil i tjänsten vissa hinder. Förutsättningarna för en förändring är att stadens tjänstemän och beslutsfattare är beredda att tänka nytt. Det krävs även att det blir lättare att göra bra miljöval vid resor både inom staden och långväga resor.

3,5 eller 3,0 ton växthusgaser per stockholmare år 2015?

Med pågående utveckling i Stockholm och två nya biokraftvärmeverk som förväntas vara i bruk 2011 kan vi på goda grunder anta att utsläppen kommer att vara runt 3,1 CO₂e/person år 2015). Detta förutsätter att dagens beslutade understödjande åtgärder och styrmedel av staden liksom på nationell nivå kvarstår och fortsätter. För att minska utsläppen till 3,0 ton CO₂e per person krävs en reduktion på ytterligare 100 tusen ton CO₂e. Genom att referensscenariot är en bedömning om framtida utveckling, bör staden väga in att det föreligger en osäkerhet i bedömningen och verka för åtgärder som tillsammans åstadkommer minskningar med mer än 200 tusen ton.

Det finns en stor potential att energieffektivisera och minska utsläppen av växthusgaser i Stockholm. I rapporten redovisas främst de mest kostnadseffektiva och mest realistiska förslagen för att nå målnivå 3,0 ton CO₂e per person år 2015. Sammantaget föreslås 23 åtgärds paket med åtgärder för Stockholm i stort som minskar utsläppen med 127 tusen ton CO₂e, och för stadens förvaltningar och bolag med 91 tusen ton CO₂e. I stadens egen verksamhet är det avtal om miljömärkt el (55 tusen ton), energieffektivisering i stadens fastighetsbestånd (31 tusen ton), samt avveckling av kvarvarande egna pannor för uppvärmning med olja och stadsgas (23 tusen ton) som ger störst CO₂e-reduktion. Effektivare tjänsteresor och 100 % miljöbilar ger cirka 4 tusen ton. I Stockholm, utanför stadens organisation, är det främst effektivisering av värme och el i lokaler och industri (45 tusen ton), effektivare resor och transporter (38 tusen ton), förnybart i transporter (25 tusen ton) och upphandlingskrav för arbetsmaskiner (20 tusen ton) som ger CO₂e reduktion.

Åtgärderna har valts i enlighet med uppdraget, beräknad eller bedömd kostnadseffektivitet eller lönsamhet. Det innebär att de föreslagna åtgärderna eller åtgärds paketet i huvudsak är nettolistor. Det finns alltså fler möjliga åtgärder. Det kräver dock inte sällan investeringar som med nuvarande mått mätt kan vara svåra att få ekonomiskt lönsamma. Det finns därför anledning att överväga hur sådana investeringar skall finansieras. Det är dock en fråga som i första hand ankommer på Kommunstyrelsen.

Strategi

För att minska utsläppen utöver nivån i referensscenariot, krävs åtgärder inom alla sektorer. Främst behöver dock arbetet med att minska utsläppen från transportsektorn intensifieras tillsammans med arbetet att minska elanvändningen. Dessutom är det främst inom transportsektorn och inom el-sektorn som potentialen att minska utsläppen efter 2015 ligger.

Åtgärder inom transportsektorn är erfarenhetsmässigt svårare att åstadkomma, särskilt då det handlar om energieffektiviseringar som bygger på förändringar av enskildas, företags och myndigheters transportanvändning. Detta är ett eftersatt område från stadens sida och i sam-

hället i stort. Uppskattningsvis finns det lika stor potential inom det området som inom förnybara bränslen där staden har en lång tradition av att främja utvecklingen. Det behövs beslut och det behövs strukturförändringar för att lösgöra den potential som finns. Strukturella åtgärder för att minska utsläppen inom el- och transportsektorn bedöms bli svårare att genomföra ju senare de startar.

Åtgärderna är kostnadseffektiva och rådigheten är stor. Trots detta finns det risk för att de inte genomförs om inte staden tar vissa initiativ. För att fullt ut realisera de presenterade potentialerna krävs det att:

- Staden har tydliga krav på klimat- och energimål, åtaganden vad gäller genomförande av åtgärder samt uppföljning av mål och åtgärder. Kraven bör gälla alla stadens bolag och förvaltningar och vara anpassade till respektive verksamhet.
- Varje enhet i staden tar ansvar för att genomföra åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser samt minska energianvändningen.
- Stadens förvaltningar arbetar dels med den egna energi- och transportanvändningen och dels med energieffektivisering och minskad klimatpåverkan inom sina respektive ansvarsområden.
- Staden upprätthåller och skärper befintliga incitament, samt utvecklar nya, exempelvis ekonomiska styrmedel för miljöfordon i Stockholm i stort.
- Staden skapar incitament där det behövs för att driva på utveckling inom fastigheter där staden hyr ut till egen verksamhet, t.ex. för energieffektivisering i skolbyggnader.
- Staden använder sig av befintliga möjligheter inom upphandling för att öka energieffektivisering i byggnader, arbetsmaskiner och transporter samt för att minska transportarbete.
- Staden använder sig av beprövade verktyg som energitjänster (se rapporten kapitel 4, Energy Performance Contracting, EPC) för att öka takten och omfattningen på energieffektiviseringsarbetet inom respektive fastighetsägande bolag och förvaltning.
- Staden avsätter resurser för att realisera de åtgärder som inte är budgeterade.
- Staden agerar på bred front, d.v.s. med alla delar av organisationen och inom alla sektorer d.v.s. värme, el och transporter, och samverkar med andra aktörer utanför stadens egen organisation. Samarbetet regionalt blir allt viktigare framöver.
- Staden i första hand, både inom transport-sektorn och el/uppvärmningssektorn, arbetar för att minska energianvändningen och energieffektivisera samt i andra hand konverterar till förnybara bränslen.

För att uppnå Stockholms stads långsiktiga mål, att bli fossilbränslefritt till år 2050, måste staden skärpa och utveckla sin strategi för minskade växthusgasutsläpp och ta sikte på kärnan i målet, att avveckla den fossila bränsleanvändningen. Men för att nå det målet bör den totala energianvändningen och trafikarbetet per person (mätt i Wh och fordonskm) inte öka och på sikt minska. Särskilt viktigt är att energieffektivisera inom transportsektorn så att de förnybara drivmedlen räcker.

Incitament för hyresgäster

Den enskilde bostadshyresgästens ekonomiska incitament att minska energianvändningen för värme och varmvatten är idag begränsad. I rapportens bilaga 2 "Incitament för hyresgäster" föreslås två olika lösningar, enbart varmvattenmätning eller värme- och varmvattenmätning.

Rapporten visar att det krävs utredning för att studera förutsättningarna för ett storskaligt införande. Vidare behövs principer och regler som klargör t.ex. hur mycket varmvatten som ingår i hyran, informationskrav och debiteringsintervall, behov av rättvisekorrigeringar samt integritets- och legala aspekter. En "generell" princip för att omsätta mätvärden i kostnader för hyresgäster och hyresvärdar behövs även. Det krävs vidare ett avtal som beaktar alla dessa punkter samt ser till att båda parter har ett incitament att spara energi - en branschstandard som möjliggör en överenskommelse på central nivå med Hyresgästföreningen, för att inte parterna skall behöva förhandla om varje byggnad.

Sammanfattande slutsatser

Med pågående utveckling i Stockholm kan vi på goda grunder anta att utsläppen kommer ligga under 3,5 ton CO₂e /person år 2015. Miljöprogrammets mål för 2011 om 3,6 ton CO₂e /person klaras också. Utmaningen ligger i att minska utsläppen till 3,0 ton CO₂e per person, varvid det krävs en reduktion på ytterligare 200 tusen ton CO₂e. Åtgärder behöver genomfö-

ras inom såväl trafik, elanvändning som uppvärmning. Det finns rimliga och kostnadseffektiva åtgärder för att klara minskningen, förutsatt att ett fortsatt systematiskt och kraftfullt arbete sker från stadens sida. Förvaltningen föreslår därför att staden sätter målet för år 2015 till 3,0 ton CO₂e per stockholmare.

Genom denna redovisning har Miljöförvaltningen fullgjort förvaltningsuppdraget som gavs 2007-03-22. Den är baserad på information från förvaltningar och bolag samt på nationella studier. Där uppgifter saknats om förhållanden inom staden har Miljöförvaltningen gjort egna antaganden. Miljöförvaltningens uppgift är att vara ett stöd för övriga förvaltningar och bolag. Men det skall understrykas, att det respektive nämnd och bolag som ansvarar för att man i den egna verksamheten bidrar maximalt till att det av Kommunfullmäktige fastställda klimatmålet uppnås.

Stockholms stad har sedan 1996 arbetat aktivt och målstyrt för att minska utsläppen av växthusgaser. Programarbetet har samordnats av Miljö- och hälsoskyddsnämnden på uppdrag av kommunfullmäktige. Programarbetet har varit uppdelat på fyra arbetsområden för samordning och stöd:

- Strategiarbete, uppföljning och utveckling
- Åtgärder för att minska utsläppen
- Finansiering för genomförande av åtgärder
- Kommunera stadens klimatarbete och klimatfrågan

Att på det sättet ha ett strategiskt arbete är själva grunden för att nå det långsiktiga målet, och dess etappmål. Växthusgasprogrammet har varit den ram som gett enskilda åtgärder och kommunikationsinsatser tyngd genom att bilda en trovärdig helhet. Det har också möjliggjort att staden har varit framgångsrik vid ansökningar om externa medel, exempelvis Klimatinvesteringsprogram. Uppföljningen har varit en fördjupning och beskrivning av informationen i Miljöbarometern.

Stadens klimatarbete framöver ger bolag och förvaltningar en tydligare roll i stadens energieffektiviserings- och klimatarbete. Förvaltningens arbete med att kommunicera stadens klimatarbete kan framöver utvecklas till att än tydligare, och i samarbete med bolag och förvaltningar, lyfta fram det arbete som stadens samtliga förvaltningar och bolag gör.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden har beviljats klimp-bidrag från Naturvårdsverket i maj 2007 med högst 4 800 000 kronor för projektet ”Klimatneutrala Stockholmare” som skall avse folkbildning och information om i första hand klimpprogrammets åtgärder. Bidraget erhålls under förutsättning att staden motfinansierar projektet med minst 50 %.

Mot bakgrund av vikten att stadens klimatarbete följs upp och kommuniceras både lokalt, nationellt och internationellt, föreslår förvaltningen att Kommunfullmäktige Miljö- och hälsoskyddsnämnden i uppdrag att ansvara för informationen om klimatarbetet i staden.

Klimatfrågan är av en vår tids största och mest betydelsefulla politiska frågor. Förvaltningen anser därför att det är rimligt att Kommunfullmäktige ges en årlig rapport om hur klimatarbetet fortskrider. Miljö och hälsoskyddsnämnde föreslås få ansvaret för att utarbeta .

BEREDNING

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, kommunstyrelsens handikappråd, brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, Familjebostäder AB, SISAB, Stockholm Business Region AB, Stockholms Hamn AB, AB Stockholmskem, Stockholms Stads Parkerings AB, Stockholm Vatten AB, STOKAB, AB Svenska Bostäder samt stadsdelsnämnderna Enskede-Årsta-Vantör, Farsta, Hässelby-Vällingby, Norrmalm, Rinkeby-Kista, Skarpnäck, Skärholmen, Spånga-Tensta, Södermalm, Älvsjö och Östermalm. Stockholms Hamn AB har avstått från att svara på remissen. Samtliga bolag utom Stockholm Vatten AB har avgett kontorsyttranden.

<i>Innehållsförteckning</i>	<i>Sid</i>
Stadsledningskontoret	13
Kommunstyrelsens handikappråd	14

Brand- och räddningsnämnden	14
Exploateringsnämnden	15
Fastighetsnämnden	16
Idrottsnämnden	18
Kyrkogårdsnämnden	19
Socialtjänstnämnden	20
Stadsbyggnadsnämnden	21
Trafik- och renhållningsnämnden	22
Utbildningsnämnden	24
AB Familjebostäder	24
SISAB	29
Stockholm Business Region	30
AB Stockholmshem	30
Stockholm Vatten AB	32
Stockholms Stads Parkerings AB	32
STOKAB	33
AB Svenska Bostäder	34
Stadsdelsnämnden Enskede-Årsta-Vantör	36
Stadsdelsnämnden Farsta	37
Stadsdelsnämnden Hässelby-Vällingby	38
Stadsdelsnämnden Norrmalm	39
Stadsdelsnämnden Rinkeby-Kista	40
Stadsdelsnämnden Skarpnäck	41
Stadsdelsnämnden Skärholmen	42
Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta	42
Stadsdelsnämnden Södermalm	43
Stadsdelsnämnden Älvsjö	44
Stadsdelsnämnden Östermalm	45
Stadsdelsnämnden Skarpnäck	62
Stadsdelsnämnden Södermalm	64

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 31 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Staden har nyligen antagit ett nytt miljöprogram för åren 2008-2011. Miljöprogrammets mål för utsläppen av växthusgaser är omräknat till CO₂e 3,6 ton per person år 2011.

Kommunfullmäktiges inriktningsmål ”En hållbar utveckling ska värnas och utvecklas” konkretiseras i miljöprogrammet. Stadsledningskontoret konstaterar att de klimatmål som finns i miljöprogrammet ska följas upp i det integrerade ledningssystemet och föreslår att rapporten ”Minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad år 2015” tjänar som underlag för nämnder och bolagsstyrelser i det fortsatta arbetet för att uppnå målen i stadens miljöprogram samt med arbetet för att minska Stockholms växthusgaser.

I miljö- och hälsoskyddsnämndens beslut föreslogs ett nytt mål med 3,0 ton CO₂e per person år 2015. Stadsledningskontoret anser att stadens arbete med att minska utsläppen av växthusgaser bör vara långsiktigt. Kommunfullmäktige har beslutat om mål för utsläppen för 2050, då Stockholm ska vara fossilbränslefritt. Miljöprogrammet sätter upp mål som kontrollstationer på vägen mot det fossilbränslefria Stockholm. Stadsledningskontoret gör bedömningen att ytterligare mål för 2015 därför ej behövs.

Miljöprogrammets förslag till indikatorer för att följa upp de mål som bidrar till att minska stadens växthusgasutsläpp ska fastställas av kommunstyrelsen under 2008. Stadsledningskontoret anser att kommunfullmäktiges mål på klimatområdet, inklusive rapporten ”Minska-

de utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad år 2015”, och regeringens kommande handlingsplan och mål för 2020 ska ligga till grund för stadsledningskontorets arbete att tillsammans med nämnderna ta fram indikatorerna.

Kommunstyrelsens handikappråd

Kommunstyrelsens handikappråd beslutade vid sitt sammanträde den 10 mars 2008 att som svar på remissen lämna följande yttrande.

Kommunstyrelsens handikappråd har tagit del av rubricerade remiss och har inte några invändningar mot Miljö- och hälsoskydds nämndens förslag. Vi måste däremot framföra kritik mot att nämndens eget handikappråd inte tycks ha varit delaktigt i det arbete som har lett fram till dem. Det är i det rådet som kunskapen finns om vilka handikappaspekter som kan läggas på sakområdet och förslagen.

Vi vill därför betona vikten av att Miljö- och hälsoskydds nämnden använder sitt eget handikappråd när förslagen ska genomföras och erfarenheterna av klimatarbetet följas upp.

Brand- och räddningsnämnden

Brand- och räddningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 februari 2008 att som svar på remissen överlämna och åberopa förvaltningens tjänsteutlåtande.

Brandförsvarets tjänsteutlåtande daterat den 18 januari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen delar bedömningarna i rapporten. Vidare instämmer förvaltningen i standpunkten att klimatarbetet är en viktig del i miljöarbetet. För genomförandet krävs dock att förvaltningar och bolag får råd och stöd av bland annat miljöförvaltningen i sitt miljöarbete. Dessutom krävs det att incitament tas fram för att genomföra vissa åtgärder, t ex att övergå från uppvärmning med stadsgas till fjärrvärme.

Uppvärmning av Brännkyrka brandstation sker i dag med hjälp av stadsgas. I samband med inventeringen av möjligheterna att minska utsläppen av växthusgaser gjordes en utredning om att övergå från uppvärmning med gas till fjärrvärme. Vid en sådan övergång skulle förvaltningens driftkostnad öka. Ur ett kortsiktigt ekonomiskt perspektiv lönar det sig således inte att byta uppvärmningsslag. Med hänsyn till aspekten att minska utsläppen av växthusgaser bör ett byte dock ske. För denna typ av åtgärder anser brandförsvaret att någon form av incitament bör undersökas.

Förvaltningen arbetar redan i rapportens anda inom ramen för Stockholms stads miljödiplom. Detta gäller i första hand avdelningen Teknisk service och Utbildningsavdelningen och deras olika miljöarbete.

Eftersom effektivare tjänsteresor och 100 % miljöbilar – under förutsättning av att de tankas med förnybart drivmedel – också är åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser, kan en översyn av förvaltningens resepolicy och rutiner kring nyttjande av miljöbilar vara lämplig.

Ett kommunalförbund för räddningstjänst planeras från och med 2009, där Stockholms brandförsvaret kommer att ingå. Enligt utredningsunderlaget kommer miljöarbetet att vara en viktig framtidsfråga även i denna organisation.

Förvaltningen föreslår att brand- och räddningsnämnden beslutar att som svar på remissen överlämna och åberopa detta tjänsteutlåtande.

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 27 mars 2008 att avslå yrkandet om återremiss och anse remissen besvarad med kontorets utlåtande.

Reservation anfördes av ledamoten Ann-Margarethe Livh (v) med hänvisning till sitt yrkande om återremiss, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av vice ordföranden Mirja Rähkä Järvinen m fl (s) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Emilia Hagberg (mp) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av ersättaren Torkel Tigerschiöld (mp), *bilaga 1*.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 13 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Exploateringskontoret stödjer utgångspunkterna för uppdraget. Målsättningen att åstadkomma minskade utsläpp av CO₂e är central och viktig och staden har en viktig roll i detta arbete. Staden har hittills varit framgångsrik i sitt arbete med att minska utsläppen av klimatpåverkande gaser. Kontoret anser att miljöförvaltningens rapport på ett bra sätt visar att det är möjligt och rimligt att klara målet om 3 ton CO₂e/invånare till år 2015.

Sammanställningen i rapporten är uppdelad på dels åtgärder som staden kan vidta inom den egna verksamheten samt åtgärder som staden kan verka för genom sin verksamhet.

När det gäller den egna verksamheten så har Exploateringskontoret liten besparingspotential eftersom kontoret hyr sina lokaler samt utnyttjar Tekniska nämndhusets bilpool. Kontorets förslag till åtgärder begränsades därför till bl.a. att uppdatera resepolicy, belyningsåtgärder samt kontorsapparater. Rent generellt framgår det inte av miljöförvaltningens rapport vilka åtgärder inom respektive förvaltningen eller bolag som bedöms som mer angelägna än andra att genomföra och vilka som förväntas bli genomförda. Kontoret anser att ett nästa steg bör inkludera en tydligare återkoppling av åtgärdsförslagen till respektive verksamhet och då gärna med förslag till arbetsordning för sådana åtgärder där samordning verksamheter emellan bedöms som rationell (gemensamma resepolicy/rutiner, belyningsåtgärder, kontorsapparater mm).

För staden som helhet så pekar miljöförvaltningen på att det främst är arbetet med att minska utsläppen från transportsektorn samt att minska elanvändningen som behöver intensifieras. Rapporten innehåller i denna del två åtgärds paket som bland annat riktar sig till exploateringskontorets verksamhet. Det ena åtgärds paketet avser minskade utsläpp från arbetsmaskiner genom stadens nya upphandlingskrav på arbetsmaskiner. Denna åtgärd vidtas redan idag och innebär för kontorets del inga ytterligare insatser. Det andra åtgärds paketet avser krav på energieffektiva hus vid nybyggnation. Miljöförvaltningen pekar här på möjligheten att ställa krav på energieffektivitet i markanvisningsavtal samt att staden genom bidrag, information och uppföljning av genomförda åtgärder kan påverka byggherrarna till energieffektiviseringsåtgärder. Kontoret kan konstatera att dessa åtgärder är möjliga och att kontoret arbetar vidare med strategi för detta arbete.

Stadens målsättning om ett fossilbränslefritt Stockholm år 2050 och framtidsbilderna i Vision 2030 motiverar till mer systemmässiga analyser, t ex vad gäller utveckling av framtida och klimatanpassade transportsystem liksom klimatrelaterade strategier för stadsbyggandet rent generellt. Stadens översiktsplanering, med en tänkt bortre långtidshorisont runt år 2050, utgör en ändamålsenlig plattform för sådana framtidsskisser.

Fastighetsnämnden

Fastighetsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 april 2008 att som svar på remissen åberopa fastighetskontorets tjänsteutlåtande och justera ärendet omedelbart.

Reservation anfördes av vice ordföranden Martin Michel (mp) och ersättaren Yildiz Kafkas (mp) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Bengt Sandberg m.fl. (s) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Fastighetskontorets tjänsteutlåtande daterat den 26 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret håller med om att utsläppet av växthusgaser måste minska och att målet om att minska utsläppet till 3 ton CO₂ per person är fullt genomförbart. Enligt Energimyndigheten finns stor potential att minska energianvändningen i den byggda miljön.

I rapporten hänvisas till referensscenariot som visar att målnivån 3,5 ton CO₂ per person uppnås om man antar att befolkningen ökar till 2015, även om elanvändningen och transporterna förväntas öka under perioden. EU:s energisparmål om att minska energianvändningen med 9 % till 2016 samt Sveriges nationella energisparmål om att minska energianvändningen med 20 % till 2020 och 50 % till 2050 tar inte hänsyn till befolkningsökning. I rapporten har ingen koppling gjorts till EU:s och Sveriges energisparmål och huruvida vi klarar av att uppfylla dessa. Kontoret anser att hänsyn till dessa mål måste tas och att den totala energianvändningen måste minska trots ökad befolkningsmängd.

Energiproduktion

I rapportens inledning föreslås att fokus skall ligga på effektivisering före konvertering, en rangordning som kontoret ställer sig bakom. Trots detta kan man på flera andra ställen i rapporten läsa att konvertering från olja till fjärrvärme och upphandling av miljömärkt el är de åtgärder som är mest betydelsefulla ur växthusgassynpunkt. På sidan 16 i rapporten föreslås att arbetet bör bedrivas så att fokus ligger på konvertering och därefter energieffektivisering, vilket strider mot rapportens inledning.

Kontoret tycker att kostnadseffektiva åtgärder för att minska växthusgasutsläpp främst ska handla om att minska behovet av energi och energieffektivisering, detta eftersom förvaltningar eller bolagen får igen det som investeras genom minskade energikostnader. Konvertering till förnyelsebar energi är åtgärder som direkt minskar utsläpp av växthusgaser, men åtgärderna är inte alltid kostnadseffektiva och konvertering till andra förnyelsebara energikällor kan generera andra negativa miljökonsekvenser på sikt. Kontoret tycker naturligtvis att det är viktigt att konvertera, men att energieffektivisering är mer kostnadseffektiv och det bästa ur miljösynpunkt på lång sikt eftersom den renaste kilowattimmen är den som aldrig används.

I rapporten står att energibesparingar som förvaltningar, som hyr lokaler, kan göra ger blygsamma minskningar av växthusgaser på grund av att elen är miljömärkt. Det står också att en av förutsättningarna för att nå målen på 3,5 respektive 3,0 ton CO₂ per person är att alla förvaltningar och bolag köper Bra miljöval el. Kontoret anser att följande bör beaktas:

- Oavsett om energin är förnyelsebar eller inte så genereras nettoutsläpp av koldioxid beroende av hur avgränsning görs vid beräkning, dvs. växthusgaser genereras alltid vid förädling och transport.

- Om Stockholm stad köper upp den producerade bra miljövalmärkta elenergin får andra köpa el producerad av kolkraft (så kallad marginalet) eftersom produktionen av bra miljöval el inte täcker det totala elbehovet.

- För att få en rättvisare bedömning av föreslagna åtgärder och hur de påverkar uppfyllandet av målet tycker kontoret att man bör räkna med nordisk elmix istället för en elmix

som enbart producerats av förnyelsebara energikällor när man räknar fram hur mycket koldioxid som energianvändningen ger upphov till. Om all elenergi som Stockholm stad använder antas vara bra miljöval vid en beräkning kan det skapa ett incitament för att bevara system med direktverkande el och drivkraften för att minska elanvändningen minskar.

- Prisen för den miljömärkta elen kan komma att öka om några år, vilket kan betyda att staden inte har råd.

Incitament för hyresgäst

I rapporten konstateras att fastighetsbolagen/fastighetsförvaltningarna har störst rådighet att energieffektivisera och att störst potential ligger i tekniska lösningar i byggnadsbeståndet. I rapporten konstateras också att förvaltningar som hyr lokaler och inte äger fastigheter ofta har ganska små resurser avsatta för energiuppföljning. Detta förhållande innebär att det kan bli problem om alla energiabonnemang ligger på hyresgästen. Fastighetskontoret håller med om att det är viktigt att skapa incitament för båda parter, hyresgäst och hyresvärd, och inte enbart skjuta över incitamentet till hyresgästen.

Energieffektivisering i fastigheter

EPC

På sidan 18 och sidan 26 i rapporten beskrivs i avsnittet om EPC att besparingsvinsten delas lika mellan beställaren och entreprenören: Detta är felaktigt, incitamentet innebär att man fördelar den del som hamnar över den projekterade/garanterade besparingen.

På sidan 27 står det att EPC-projektets genomförandetid är 3-5 år. Tiden för genomförandet efter att kartläggning genomförts brukar vara mellan 1 och 2 år.

I texten om EPC bör läggas till att uppföljning av energianvändningen genomförs under fas 3 med syftet att bibehålla besparingsnivåerna.

Fastighetskontoret tycker att det skulle vara intressant att se en överslagsberäkning av hur utsläppet av växthusgaser skulle minska om alla förvaltningar och bolag tillämpade EPC-konceptet.

I bilaga 3 till rapporten ”redovisning av inkomna svar från förvaltningar och bolag” finns fastighetskontoret redovisat på sidan 17-18. Vid tiden för inlämnande av underlag till rapporten så fanns inga pengar budgeterade för fastighetskontorets åtgärder. Nu finns 125 miljoner upptagna för energieffektiviseringsåtgärder i budgeten.

ÖVRIGT

Energieffektiviseringsåtgärder med återbetalningstider på 3 och 5 år finns redovisade. Om resultaträkningen första året är positiv, det vill säga den totala kapitalkostnaden är lägre än besparingen så anses en åtgärd vara kostnadseffektiv, detta kan ge längre återbetalningstider än 3-5 år. Återbetalningstiden för fastighetskontorets energiåtgärder är satt till 8,5 år med kalkylräntan 5 %.

Bostadsbolagen har redovisat en relativt hög energianvändning per kvm i sina energistrategier, vilket borde innebära att det finns stora potentialer att på ett kostnadseffektivt sätt minska energianvändningen. De har i strategierna redovisat investeringar med väldigt långa återbetalningstider, vilket låter orimligt med tanke på deras i dagsläget höga energianvändning.

Fastighetskontoret tycker att det är positivt att miljötillsyn av företag ska ske med fokus på energieffektivisering. Förslaget om att förvaltningar och bolag ska kunna använda inbesparade driftmedel på grund av genomförda åtgärder till mer kostsamma åtgärder längre fram håller kontoret också med om.

Övriga synpunkter/kommentarer

I åtgärds paketet nämns inget om vindkraft. Staden har mark som skulle lämpa sig för uppförande av vindkraftverk.

Följande motsägelsefulla uppgifter och felaktigheter har hittats i rapporten:

- Sidan 23 tabell 4 har det inte fyllts i elbesparing vid driftoptimering av ventilatio-

nen, medan det på sidan 41 har angetts att driftoptimering av ventilationen minskar elanvändningen, detta är motsägelsefullt.

- Tabell 6 sidan 25 har angetts att vindsisolering är mindre kostnadseffektivt än fönsteråtgärder, medan det på sidan 38 står att kostnader för fönsterbyte är dubbelt så hög jämfört med att isolera vinden, detta är motsägelsefullt.

- Förslaget om timavläsning, på sidan 26, för att synliggöra energianvändningen timme för timme, fungerar inte i dagsläget för alla säkringsstorlekar.

- I åtgärdsprogrammen 4.4 till 4.6 bör följande kostnadseffektiva åtgärder tas med, byte av värmepumpar i undercentral, fönstertätning, solavskärmning, styr- och regleråtgärder.

- Att driftoptimera på sidan 37 innebär också att balansera luftflöden. På samma sida under punkt 4 står att vindsisolera lokaler inte antas ge någon besparing, detta stämmer inte.

- Tabell 11 sidan 38, driftoptimering av ventilation finns inte med under rubriken lokaler.

Transporter

Tydlig policy för transportarbetet inom förvaltningarna och bolagen ser fastighetskontoret som en nödvändighet. Kontoret tycker att förslaget om att inte tillåta egen bil i tjänsten och att öka resandet med tåg istället för att flyga inrikes kan vara nödvändiga åtgärder. Fastighetskontoret tar också fasta på förslagen vad gäller omlastning för att minska tunga transporter.

På sidan 45 står det att andelen etanolbilar förväntas öka till 2011, men öriga miljöbilar förväntas ligga kvar på samma nivå som 2005. Kontorets uppfattning är att samtliga miljöbilar kommer att öka sin andel av totalt sålda bilar.

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 11 mars 2008 att överlämna och återopå förvaltningens yttrande som svar på remissen.

Reservation anfördes av ledamoten Mehdi Oguzsoy (v) med hänvisning till eget yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Axel Nekham (mp) med hänvisning till eget yrkande, *bilaga 1*.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 25 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Allmänt om rapporten

Förvaltningen anser att rapporten är intressant och väl genomarbetad. Åtgärderna stämmer väl med förvaltningens uppfattning av vad som behöver åtgärdas i förvaltningen fastigheter. Däremot kan inte gjorda beräkningar av växthusgaser och scenarierna bedömas. Förvaltningen ser rapporten som ett åtgärdsprogram kopplat till transport- och energimålen i miljöprogrammet.

De energistrategiska prioriteringarna, dvs. först och främst att minska energibehovet, därefter att energieffektivisera och sist att använda förnybar energi går dock inte att direkt applicera på idrottsnämndens uppdrag och verksamheter som snarare medför ett ökat behov av energi. Det totala behovet styrs av antal besökare, väderförhållanden, komfortkrav, öppettider och ökat antal anläggningar. Det är i första hand att effektivisera energianvändningen som är aktuellt för idrottsnämnden.

Föreslagna åtgärder

Rapporten visar att det är inom områdena el, värme och transporter som möjligheterna finns att minska utsläppen på ett kostnadseffektivt sätt.

I förvaltningens egna bedömningar är det inom värme och elektricitet som möjligheterna

till effektivisering finns. Persontransporter mellan idrottsanläggningarna är en av förutsättningarna för att ha en låg bemanning på anläggningarna och är dessutom nödvändiga när anläggningarna ligger geografiskt utspridda.

De åtgärder som förvaltningen ansluter sig till är främst konvertering av olje- och gaspannor till fjärrvärme eller annat bränsle, teknisk driftoptimering, anläggningarnas utnyttjandetider, bättre isolerade fastigheter och i någon mån solceller och solfångare. Driftoptimering med stöd av bra drifttekniker och justering av drifttider för t.ex. ventilation, belysning är effektiva åtgärder liksom förbättringar av fastigheternas klimatskal.

Ekonomi

Idrottsförvaltningens möjligheter till att energieffektivisera i befintligt fastighetsbestånd bedöms vara ca 10 % i kWh, vilket motsvarar ca 20 mkr i dagens kostnader. Detta förutsatt att en investering kan göras på ca 200 miljoner kronor. Liksom i rapporten så visar förvaltningens egna bedömningar att av budgeterade underhållsmedel för år 2007 användes ca 2 % till energiåtgärder. För att nå klimatmålen till år 2015 så måste investeringar och underhåll avseende energiåtgärder såväl utökas som tidigareläggas. Förvaltningen är positiv till att energieffektivisera, så snart det är möjligt, men det är en stor investeringsvolym och tekniskt komplicerat och arbetet måste samordnas med övrig underhåll- och investeringsplanering.

Informationskampanj

Idrottsförvaltningen ställer sig positiv till att redovisa sitt energiarbete i en klimatkampanj, särskilt om det kan kopplas till förvaltningens egna kampanjer och annonseringar för fysisk aktivitet på idrottsanläggningarna.

Kyrkogårdsnämnden

Kyrkogårdsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 februari 2008 enligt följande, att

1. godkänna föreliggande yttrande över stadsledningskontorets remiss om minskade växthusgaser i Stockholms stad år 2015
2. förklara denna paragraf omedelbart justerad.

Reservation anfördes av vice ordföranden Magnus Jarling m fl (mp) med hänvisning till eget yrkande, *bilaga 1*.

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 31 januari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Generellt anser förvaltningen att rapporten är ytterst utförlig i sin kartläggning och att den i allt väsentligt behandlar de åtgärder som behövs för att nå målet 3,0 ton koldioxidkvivalenter per invånare år 2015.

Rapporten förutsätter dock att staden arbetar brett – med värme, el och transporter inom hela den egna verksamheten. I rapporten sammanfattas vilka förutsättningar som absolut måste uppfyllas för att målet ska gå att realisera. Inte minst poängteras att staden måste avsätta resurser för att kunna realisera de åtgärder som presenteras i rapporten och som idag inte är budgeterade.

Rapporten tar även upp vilka större osäkerheter och risker som finns för att målet inte ska kunna uppnås. Där nämns bland annat att de antaganden som görs i referensscenariot om nya bibränsleeldade anläggningar i fjärrvärmenäten i Stockholm och utökade effekter av stadens trängselavgifter kan vara osäkra. Dessa antaganden har stor betydelse för att uppnå utsläppsmålet.

Kyrkogårdsförvaltningen har under det senaste åren vidtagit åtgärder för att minska koldioxidutsläppen genom att tilläggsisolera och byta till värmeanläggningar med energisnålare teknik.

Under år 2007 genomfördes en första genomgripande energikartläggning av verksamhetens alla byggnader och lokaler. Resultatet som nu håller på att sammanställas kommer att utmytna i en handlingsplan för att i första hand minska energianvändningen, i andra hand se över om energislag med höga koldioxidekvivalenter kan ersättas av energislag med lägre utsläpp och i tredje hand energieffektivisera befintliga anläggningar med energisnålare teknik. Sådana förändringar i energiteknik kan i vissa fall vara svårare och ta något längre tid att genomföra i jämförelse med övriga staden då merparten av våra byggnader är kulturminnesskyddade. Sådana åtgärder eller ingrepp i fastigheter eller kapell är oftast tillståndspliktiga enligt kulturminneslagen. I samband med större förändringsprojekt kommer energiförbrukningen och val av energislag att vara av stor betydelse vid val av tekniska lösningar mm. Förvaltningen kommer särskilt beakta energianvändningen och utsläppen av växthusgaser vid den kommande moderniseringen av Skogskrematoriet.

De åtgärder som kyrkogårdsförvaltningen redovisat till miljöförvaltningen som underlag för den remitterade rapporten är önskvärda men kan inte rymmas inom nämndens ordinarie budget. Exempel på sådana åtgärder är installation av luft- och/eller bergvärmepumpar.

En åtgärd som remissen förordar är att koppla alla byggnader till stadens fjärrvärmenät. Detta ska naturligtvis utredas men många av stadens begravningsplatser ligger ganska perifert i förhållande till befintliga fjärrvärmenät.

Den föreslagna åtgärden att alla persontransporter ska ske med miljöbilar har förvaltningen redan idag i stort sett uppnått. Förvaltningens bilpark består nästan uteslutande av fordon som drivs av förnybara bränslen. Endast två bilar drivs med bensin. Förvaltningen har som mål att redan till 2010 ha en bilpark som består av 100% miljöbilar.

Som framgår av remissen så är det framförallt de stora bostadsbolagen i staden som i huvudsak står för växthusgasutsläppen från stadens bolag och förvaltningar. Kyrkogårdsförvaltningens andel är marginell. Det är ändå mycket angeläget att förvaltningen bidrar till att minska växthusgasutsläppen i staden.

Socialtjänstnämnden

Socialtjänstnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 mars 2008 att hänvisa till tjänsteutlåtandet som svar på motionen.

Reservation anfördes av vice ordföranden Karin Rågsjö (v), ledamöterna Abdo Goriya m.fl. (s) och ledamoten Gertrud Brorsson (mp) till förmån för sitt eget förslag, *bilaga 1*.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 13 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen delar miljöförvaltningens åsikt att bäst förutsättningar att energieffektivisera inom stadens verksamheter har de bolag och förvaltningar som äger fastigheter. Ovan nämnda förslag att öka incitamenten för åtgärder i fastigheter och lokaler som inte ägs av staden kan vara att initiera ett konsortium som får till uppgift att inrätta en fond för energibesparingsåtgärder. Kunskapen om handlingsprogrammet generellt i förvaltningen behöver också öka för att stadens åtgärder ska kunna genomföras.

Socialtjänstförvaltningens förslag på energibesparande åtgärder

Förvaltningen hyr ett stort antal fastigheter och har därmed begränsad rådighet att energieffektivisera. Nedanstående förslag på effektiviseringsåtgärder har lämnats till Miljöförvaltningen och finns redovisade i rapporten. Åtgärdsförslagen nedan är de som förvaltningen bedömt vara de mest kostnadseffektiva förslagen och som borde vara möjliga att genomföra fram till år 2015.

- Införande av närvarostyrd belysning, investeringskostnad 100 000 kr beräknas ge en besparing om 10 MWh/år,

- Utbilda personal i effektiv energihantering för att sänka energiförbrukningen i verksamheterna.
- Utredda möjligheterna att införa fler distansarbetsplatser.
- Effektivisera transporter av personer och varor.
- Utredda möjligheterna att införa bilpool i några av förvaltningens verksamheter som är samlokaliserade eller har lokaler i närheten.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 11 mars 2008 att avslå yrkande om återremiss och att som svar på remissen överlämna och åberopa kontorets utlåtande.

Reservation anfördes av vice ordförande Teres Lindberg (s) samt ledamöterna Arhe Hamednaca (s), Gunni Ekdahl (s) och Hasan Dölek (s), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Anders Nordenskiöld (v), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Cecilia Obermüller (mp) som hänvisade till sitt återremissyrkande.

Särskilt uttalande gjordes av Cecilia Obermüller (mp), *bilaga 1*.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 13 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsbyggnadskontoret är av uppfattningen att staden har en viktig roll när det gäller att minska utsläppen av klimatpåverkande gaser. De insatser som genomförts – såväl vad avser ökad energiproduktion med biobränslen som energibärare, som energieffektiviseringar i olika verksamheter samt tillämpning av ny teknik – gör att stadens klimatarbete har ett mycket gott internationellt rykte. Att verka för nya lösningar och tillämpa ny teknik stärker också det allt viktigare miljödrivna företaget på den internationella marknaden.

Kontoret gör bedömningen att den målsättning som föreslås fram till år 2015, d v s 3,0 ton koldioxidekvivalenter per invånare och år, är rimlig. Detta sett såväl till nu kända potentialer som till målsättningen att vara fossilbränslefri till år 2050. Stadsbyggnadskontoret vill emellertid fästa särskild uppmärksamhet vid några frågeställningar som bedöms som angelägna att vidareutveckla inom de områden som kontoret verkar.

Föreliggande redovisning bygger i hög grad på förvaltningars och bolags bedömningar av möjligheterna att minska sin klimatpåverkan baserat på en lång rad åtgärdsförslag. De stora potentialerna finns framför allt inom fastighetsförvaltande verksamheter, energiproduktionen och transportsektorn. Bland annat genom ytterligare konverteringar i fastigheter från olja till fjärrvärme, energieffektiviseringar i fastighetsdriften och mer biobränsle i energiproduktionen bedöms växthusgasutsläppen kunna nedbringas till ca 3,1 ton per invånare och år till år 2015. För att nå nivån 3,0 ton redovisas en lång rad ytterligare åtgärder som förvaltningar och bolag redovisat som möjliga. Kontoret har för sin del bl a angett att olika åtgärder för el-effektivisering och mer miljöanpassade transport- och reserutiner är möjliga att genomföra. Av miljöförvaltningens rapport framgår dock inte vilka, av den långa rad av mindre åtgärder, som bedöms som mer angelägna än andra att genomföra. Inte heller kan kontoret utläsa något tydligt ställningstagande till vilka åtgärder som bör eller förväntas vidtas. Kontoret anser därför att ett nästa steg bör inkludera en tydligare återkoppling av åtgärdsförslagen till respektive verksamhet och då gärna med förslag till arbetsordning för sådana åtgärder där samordning verksamheter emellan bedöms som rationell (gemensamma resepolicy/-rutiner, belysningsåtgärder, kontorsapparater mm).

På systemnivå är fastighetsknuten energianvändning och utsläppen från transporter särskilt viktiga områden att arbeta vidare med. En rad åtgärder kan vidtas redan idag som minskar klimatpåverkan (bättre isolering, bättre styrning av värme och ventilation, stimulera till kollektivresande m m). Med kommunfullmäktiges beslutade målsättning om ett fossilbränslefritt Stockholm år 2050 och de framtidsbilder som beskrivs i Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass, bedömer kontoret att det är motiverat att även påbörja mer systemmässiga analyser, t ex vad gäller utveckling av framtida och mer långsiktigt hållbara transportsystem liksom strategier för stadsbyggandet rent generellt. Stadens översiktsplanering, med en tänkt bortre långtidshorisont runt år 2050, utgör en ändamålsenlig plattform för sådana framtidskisser. Hur detta lämpligen kan och bör komma till uttryck kan utvecklas i de styr- och referensgrupper som bildats för översiktsplanearbetet.

Trafik- och renhållningsnämnden

Trafik- och renhållningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 mars 2008 att som svar på remissen från kommunstyrelsen överlämna och återropa kontorets utlåtande.

Reservation anfördes av vice ordföranden Jan Valeskog mf l (s) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Mats Lindqvist (mp) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Torhild Lamo (v) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden Mikael Söderlund m fl (m), ledamoten Inge-Britt Lundin (fp) och ledamoten Anders Broberg (kd), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av ersättaren Kajsa Stenfelt (v), *bilaga 1*.

Trafikkontorets tjänsteutlåtande daterat den 25 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Som följd av miljöförvaltningens uppdrag har kontoret på anmodan av förvaltningen inverterat möjliga förslag till minskning av koldioxidutsläpp.

De besparingsförslag som kontoret framfört är utbyte av armatur i gatubelysningen, utbyte av delar av gatuvärmsystemet och som en möjlig åtgärd att samla in mer biologiskt avfall och använda det för biogasproduktion. Kontoret beräknar minskningen till 685 ton CO₂e för gatubelysningen och gatuvärmsystemet. Kostnad för dessa åtgärder beräknas till 69 mkr varav för byte av belysningsarmatur 63 mkr. Utbytet av armatur sker under 4 år med början i år. Beträffande biogasproduktionen beräknas denna ge 6400-7900 ton (CO₂e) per år. Kostnaden beräknas till 16-170 mkr. För stadens förvaltningar och bolag har i utredningen angetts att minskningen uppgår till ca 100.000 ton (CO₂e) år 2015. Den relativt låga minskningen för byte av armatur- och gatuvärmeförslagen får ses mot bakgrund att en minskning av koldioxidutsläpp har störst potential när det gäller uppvärmning av byggnader. Kontoret äger inga lokaler utan hyr dessa. Förutsättningarna att påverka energiåtgång är därför mindre för kontoret när det gäller lokalåtgärder.

Trafikkontorets synpunkter

Allmänt

Ansträngningarna att minska utsläppen i Sverige har varit framgångsrika främst med fastigheter och dess uppvärmning. När det gäller minskning inom transportområdet har Sverige inte kommit lika långt. Kontoret finner förslaget om en genomlysning av stadens möjligheter att minska koldioxidutsläppen bra. Uppdraget att undersöka vad som krävs för att reducera

utsläppen till 3,0 respektive 3,5 ton (CO₂e) är ett vittomfattande uppdrag som berör aktörer såväl utanför stadens rådighet som utanför kommungränsen. Miljöförvaltningen anför att staden med pågående utveckling kan antas komma att nå målnivån 3,1 ton per person 2015. Steget från 3,5 ton till 3,1 ton förutsätter att trängselskatt och två nya biokraftvärmeverk etableras. Kontoret finner ingen grund för att göra annan bedömning än miljöförvaltningen. Beträffande resterade del inklusive säkerhetsmarginal om 0,2 ton för att nå 3,0 ton per person saknar kontoret uppgifter i redovisningen om vilka åtgärder som krävs för att nå målet.

I redovisningen av uppdraget har de generella åtgärderna och de specifika åtgärderna inte åtskiljts på ett bra sätt. Kontoret anser att redovisningen av uppdraget blir tydligare om denna delas upp i vad staden har rådighet att påverka och vad staden inte har rådighet över. Om förvaltningar och bolag pekats ut med förslag till uppdrag att genomföra vissa utsläppsminskningar samtidigt som dess finansiering klarläggs blir rapporten liksom uppdragen tydligare. Förvaltningar och bolag får då en återkoppling och kan kommentera och redogöra för möjligheterna att genomföra de presenterade förslagen.

Kontoret som väghållare

I rapporten framhålls vikten av minskning av transportsektorns bidrag till koldioxidutsläpp. Kontoret konstaterar att trafikfrågorna i staden i stor utsträckning är reglerad genom lagstiftning och annan författning. Kontorets möjligheter att minska utsläppen från fordon i trafik på stadens gator och trafikleder till 2015 är därför begränsad. Staten reglerar fordons utförande och konstruktion och därmed utsläppen av avgaser. Utformningen av gatunätet styrs av detaljplaner och lokala trafikföreskrifter. Att i grunden förändra detta förhållande är en långsiktig fråga som är komplex och kräver noggranna överväganden. Kortsiktigt kan kontoret i enlighet med miljöprogrammet verka för att andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar, samt andelen miljöfordon och andelen förnybart bränsle ökar. På systemnivå bedömer kontoret att översiktsplanen liksom den regionala utvecklingsplanen är strategiska instrument för utveckling.

Kontorets egna transporter

Som framgår av rapporten föreslås minskade utsläpp vid tjänsteresor. Kontoret följer vad som fastlagts i gällande miljöprogram 2008-2011. Kontoret har också möjligheter att påverka utsläpp av växthusgaser genom villkor vid upphandling av varor och tjänster och entreprenader. I största möjliga utsträckning ska kontorets bilpark vara miljöbilar som leasas eller ingå i bilpooler.

Kontorets lokaler

I rapporten anges följande möjligheter för energieffektivisering inom kontorslokaler:

1. Skapa fungerande rutiner där hyresgästen rapporterar till fastighetsförvaltaren om vilka tider som lokaler används. Fastighetsförvaltaren ställer då in drifttider för ventilationsfläktarna.
2. Förse alla datoriserade arbetsplatser med ett grenuttag med strömbrytare så att dator, skärm, högtalare, mobiltelefonladdare, transformatorer till platsbelysning m.m. stängs av helt då arbetsplatsen inte används.
3. Aktivera energisparläge på alla datorer.
4. Koppla skrivare och kopiatorer via tidur som stänger av apparaterna vid arbetsdagens slut
5. Skapa rutiner så att belysningen släcks i lokaler där ingen vistas
6. Installera närvarostyrning av belysning i lokaler där människor vistas viss tid som: trapphus, korridorer, sammanträdesrum, toaletter, förråd, garage m.m.

Kontoret anser att dessa förslag är bra och förutsätter ett nära samarbete med fastighetsförvaltaren då de i flera fall kräver installationer i elnätet. Kostnader för dessa installationer och införande av rutiner bör falla på fastighetsförvaltaren då besparingen i elkostnad inte kommer kontoret till del.

Trafikkontorets förslag

Kontoret föreslår att trafik- och renhållningsnämnden beslutar att som svar på remissen översänder detta utlåtande till kommunstyrelsen.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 13 mars 2008 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Ersätтарыttrande gjordes av ersättaren Helen Törnqvist (c), *bilaga 1*.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 6 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

De åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser som är aktuella för utbildningsnämnden ligger inom

- drifttider för verksamhetsel
- drifttider och driftoptimering av belysning och ventilation
- förtida utbyte av vitvaror och armaturer
- minskade utsläpp från tjänsteresor, genom att halvera användningen av egen bil i tjänsten och att åka tåg istället för flyg vid tjänsteresor inom landet.

Utbildningsnämnden kan dessutom indirekt minska sitt utsläpp av växthusgaser genom de åtgärder SISAB vidtar för att uppnå målet.

De flesta av de föreslagna åtgärderna kan relativt enkelt genomföras. För utbildningsnämnden är åtgärder för att minska behovet av el i verksamheten det som ger mest nyttoeffekt för minskat koldioxidutsläpp i förhållande till kostnaderna.

Förtida utbyte av belysningsarmaturer är ofta dyrt i förhållande till den energibesparing som uppnås. Åtgärder av den sorten föreslås vanligtvis endast göras i samband med ombyggnationer.

Utredningen föreslår att man ska minska utsläppen från tjänsteresor bland annat genom att halvera användandet av egen bil i tjänsten. Vissa av nämndens verksamheter förutsätter att personalen reser. Förvaltningen föreslår att nämndens riktlinjer för resor revideras och att de nya riktlinjerna tar hänsyn till koldioxidutsläpp tillsammans med andra aspekter.

AB Familjebostäder

AB Familjebostäders tjänsteutlåtande daterat den 22 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

AB Familjebostäder har av Stockholm Stad erhållit rapporten Minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholms Stad 2015 på remiss.

Familjebostäder stöder förslagets grundtanke som innebär att stadens miljöarbete inriktas på strategiskt viktiga frågor där staden har egen rådighet och möjlighet att agera. Sammanfattningsvis kan konstateras att Familjebostäders energieffektiviseringspotential och minskat utsläpp av koldioxidequivaler fram till år 2015 bedöms ligga i nivån 10-15%.

Familjebostäder har valt att endast kommentera rapporten i de avsnitt och frågor som direkt berör bolagets verksamhet, enligt nedan:

Kap 4. Förvaltningar och Bolag inom staden

Under 2007 har stadens förvaltningar och bolag erbjudits att inkomma med uppgifter vad de kan göra för att minska utsläppen av växthusgaser och energieffektivisera till år 2015. Resultatet redovisas i åtgärds paket som kommenteras nedan.

Åtgärds paket 4.1: Avtal om el som uppfyller kraven för miljömärkt

Delmål 3.2 i Miljöprogram 2008-2011 anger att staden bör teckna avtal om el som uppfyller kraven på miljömärkning.

Svar Familjebostäder: Familjebostäder har i sin energiplan beslutat att enbart köpa miljömärkt el till de fastigheter som är energieffektiva. Strategin bygger på att inte ”köpa sig fri” från ett problem. Bolaget anser att den miljövänligaste åtgärden är renodlade energieffektiviseringar.

Målet är att senast år 2020 köpa 100 % miljömärkt el, vilket också ligger i linje med ett av de strategiska energimålen för Familjebostäder som innebär att bolaget skall ha genomfört energieffektivisering med 20 % år 2020, jämfört 2007 års nivå. För år 2011 innebär energimålet en 10 %-ig energieffektivisering, vilket motsvarar inköp av miljömärkt el till 50%.

Åtgärds paket 4.2: Konvertering av återstående olje- och gasanvändning.

Stadens mål är att konvertera alla olje- och gaspannor till fjärrvärme eller värmepumpar.

Svar Familjebostäder: Bolagets bedömning är att 2 mindre panncentraler av totalt 9 oljepanncentraler kommer att finnas kvar hos Familjebostäder efter år 2011. Orsaken är att fjärrvärme inte finns framdraget i aktuellt området. Installation av värmepumpar kommer emellertid att utredas.

Åtgärds paket 4.3: Incitament för bostadshyresgäster att minska energianvändningen.

I förvaltningsuppdraget ingår att ”tillsammans med bostadsbolagen undersöka formen för hur incitament kan skapas för den enskilda hyresgästen att minska sin energiförbrukning”.

Svar Familjebostäder: Stadens tre bostadsbolag kommer under 2008 till Energimyndigheten att ansöka om bidrag för att utreda möjligheten att skapa en standard för införande av individuell mätning och debitering av varmvatten och/eller värme. Energicentrum har föreslagits få samordningsansvaret för projektet. För att komma framåt i frågan måste också en överenskommelse träffas med Hyresgästföreningen i Stockholm

Åtgärds paket 4.4 A och 4.4 B: Drifttider och driftoptimering.

Åtgärds paketerna innefattar bland annat införande av lämpliga drifttider för ventilation och elektrisk utrustning, närvarostyrd belysning samt driftoptimering av värme- och ventilationssystem.

Svar Familjebostäder: I Familjebostäders energiplan framgår att driftoptimering och drifttider innebär omkring 5 % energieffektivisering. Värmeinjusterings och varmvattensparprojekt ger bra resultat i det löpande energieffektiviseringsarbetet. Driftoptimering och anpassning av drifttider pågår kontinuerligt i beståndet.

Åtgärds paket 4.5: Förtida utbyte

I Åtgärds paketet ingår byte av ljuskällor och vitvaror.

Svar Familjebostäder: Det är viktigt att välja energieffektiva vitvaror för att minska kostnader, energi och miljöpåverkan. Det bör dock beaktas att även tillverkningen av produkter innebär energianvändning och utsläpp av växthusgaser.

Detta samband kan man tydligt se i en certifierad miljövarudeklaration (EPD) för kyl/frys skåpet ER 8309 B som är utförd av Electrolux som tillverkar de vitvaror som finns i många av Familjebostäders lägenheter. EPD:n kan vara representativ för de kylar/frysar som idag är 10-12 år gamla (se vidare www.environdec.com/reg/s_epd13.pdf).

I Miljövarudeklarationen framgår att det i produktionssteget släpps ut nästan lika mycket CO₂ (eq) som vid 17 års användning. Om vitvaror byts ut i förtid, dvs. tidigare än 17 år

som är Familjebostäders standard beträffande livslängden för kyl och frys, blir resultatet ett högre utsläpp av växthusgaser. Det spelar således ingen roll att ersättningsprodukten är mer energieffektiv och i sig bidrar till mindre utsläpp.

Slutsatsen blir att Familjebostäder inte avser att genomföra eller satsa på förtida utbyte av vitvaror.

Åtgärds paket 4.6: Effektivare klimatskal och ventilation

Åtgärder som föreslås i paketet är tilläggsisolering av vindsbjälklag och yttertak samt fönsteråtgärder.

Svar Familjebostäder: Familjebostäder har i sin energiplan identifierat en väsentlig del av energisparpotentialen till ventilationsåtgärder, tilläggsisolering och byte av fönster. Begränsande för när energieffektiviseringsåtgärderna kan vara genomförda i tid, då de är kopplade till investeringar, är om åtgärderna ska resultatföras eller aktiveras. Reglerna för detta styrs av skattelagstiftningen. De åtgärder som ska resultatföras belastar Familjebostäders budget och kan komma att stå i motsättning till ägarens avkastningskrav på Familjebostäder. Energieffektiviseringsåtgärder måste därför genomföras successivt över tiden och kan således inte göras under ett enstaka år även om så skulle vara tekniskt möjligt.

Andra begränsningar för åtgärder med avseende på klimatskalet är de fall då fastigheter blivit kulturskyddade, i enlighet med PBL:s varsamhetskrav. Dessa fastigheter kan inte omfattas av åtgärder för energieffektivare klimatskal då det innebär ändring av fastighetens karaktär, vilket kulturskyddet just reglerar.

Åtgärds paket 4.7: Konvertering – solceller och solvärme

Åtgärds paketet gäller installation av främst solvärme men också solceller.

Svar Familjebostäder: Familjebostäder har goda erfarenheter av mångårigt nyttjande av solvärmeanläggningar i kvarteret Stören 16. Begränsande för genomförande utgörs av nivån på installationskostnaden och att dagens energipris, dvs. alternativkostnaden, relativt sett inte är så högt. En satsning på solvärmeanläggningar i större skala torde således kräva externt ekonomiskt stöd. Beträffande solceller gäller att de ännu så länge är synnerligen kostnadsineffektiva.

Åtgärds paket 4.8-4.9: Minskade utsläpp från tjänsteresor

Delmål 1,1 – 1,2 i Miljöprogram 2008-2011 anger att staden arbetar systematiskt med för att minska miljöbelastningen från egna och upphandlade transporter. Stadens bilpark består till 100% av miljöbilar som till 85% körs på förnybara drivmedel.

Svar Familjebostäder: Familjebostäder har år 2007 antagit en resepolicy som syftar till att minimera utsläppen från tjänsteresor. Under år 2008 kommer bolaget att köpa in tjänstecyklar som ersättning till bilkörning vid kortare resor. Familjebostäder har en egen bilpool med miljöbilar för tjänsteresor. Målet för 2008 är att bolagets fordonspark ska bestå av miljöfordon till 75 %. Ett krav på 100 % miljöfordon ser bolaget inga problem med att uppnå på relativt kort sikt. Medarbetarna har dock mött på svårigheter att från tid till annan få tag på biogas och staden bör verka med kraft för att få till stånd en säkrare tillgång på biogas.

Kap 5 Stockholms möjligheter

I detta kapitel redovisas vad Stockholm i stort kan åstadkomma fram till 2015, och vad staden kan göra för att medverka till att realisera den potential som finns. Resultatet redovisas i åtgärds paket som kommenteras nedan.

Åtgärds paket 5.1: Krav på energieffektiva hus vid nybyggnation

I åtgärds paketet anges att energieffektiva nybyggda bostäder kan uppnås genom att staden ställer krav vid markanvisningsavtal, förbättrad uppföljning och kontroll av byggda fas-

tigheter, utbildnings- och informationsinsatser samt genom en investeringsfond för byggherrar. Dagens byggregler anger att energianvändningen får uppgå till högst 110 kWh/kvm*år för bostäder. Staden kan reducera utsläppen av växthusgaser genom att ställa hårdare krav; 90 kWh/kvm*år.

Svar Familjebostäder: Resultatet hos Familjebostäder, liksom övriga allmännyttiga bostadsbolag i Stockholm, är att energiprestanda för nyproduktion ligger i genomsnitt 40 % över det teoretiskt beräknade e-Norm värdet.

I samtliga bolag pågår orsaksanalys för att klara ut varför nybyggnation inte uppnår de energiprestandakrav som de är konstruerade för. Följande faktorer påverkar troligen utfallet och måste utvecklas vidare:

- 1). Byggsparv. Detta kan åtgärdas genom utökad och mer omfattande kontroll vid byggarbetsplatsen. Insatsen är personalkrävande och riskerar att fördyra byggprojekten ytterligare, vilket gör att åtgärden troligen inte är fullt genomförbar. I dagsläget saknas stöd i form av beskrivning för energiuppföljning vid nybyggnation. Boverket bör därför få uppdrag att formulera en metodik för uppföljning av energiprestanda i nybyggnation liksom klargörande av ansvarsåtagande vid uppföljningen.
- 2). Brister i e-Norm-beräkningarna. Ett uppdrag för att justera underlaget för beräkningarna bör initieras och kan t.ex. uppdras åt Boverket.
- 3). Övertemperatur i bostäder. Individuell mätning och debitering av energi kan bidra till att problemet minskar. En standard för kallhyresavtal bör utformas i syfte att skapa ekonomiska incitament för hyresgästerna att minska energianvändningen. De allmännyttiga bostadsbolagen i Stockholm kommer gemensamt att ansöka om ekonomiskt stöd hos Energimyndigheten för att utreda detta ytterligare under 2008-2009.

Åtgärds paket 5.2: Energieffektivisering i befintliga lokaler och flerbostadshus. Inom uppvärmning i befintligt flerbostadshus och lokaler, vilka står för merparten av stadens uppvärmda ytor, finns flera möjliga åtgärder som är lönsamma och leder till minskad energianvändning och växthusgasutsläpp. De kostnadseffektiva åtgärderna på området bedöms vara enligt Naturvårdsverket och Energimyndighetens rapporter "Åtgärds möjligheter i Sverige – en sektorsvis genomgång" Delrapport 3: Driftoptimering, Injustering värmesystem, FTX-system, Vindsisolering.

Svar Familjebostäder: Enligt rapport är de kostnadseffektivaste åtgärderna följande.

- 1) Driftoptimering.
- 2) Injustering av värmesystem.

De ovannämnda två åtgärderna ingår i befintlig energiplan för Familjebostäder och pågår för närvarande. Bedömningen är att en besparing på 5 % kommer att kunna uppnås.

- 3) FTX-system.

Att införa återvinning av frånluft i befintlig byggnation är en tekniskt komplicerad och utrymmeskrävande åtgärd som dessutom är mycket kostnadskrävande. Att införa konventionellt FTX-system i befintliga fastigheter anses därför vara en orimlig åtgärd.

Det finns dock möjlighet att införa återvinning av frånluft genom värmeväxlare, s.k. FX-system. Metoden är under utredning i Familjebostäder. Familjebostäders ambition är att införa FX-system i lämpliga delar av det befintliga beståndet om tekniken uppnår förväntningarna.

Återvinning av frånluft är en teknik som enligt Familjebostäder har den största utveck-

lingspotentialen i bolagets bestånd vad avser energieffektiviseringar.

4) Vindsisolering.

Energieffektiviseringen med vindsisolering bedöms till 3 % och genomförs i samband med större ombyggnationsarbeten. Kostnaden är hög, vilket innebär att enbart vindisoler- ing inte bedöms som lönsam som enstaka åtgärd, utan enbart i samband med att takom- läggning genomförs. I Familjebostäders bestånd är flertalet vindar, som inte används för annat ändamål, tilläggsisolerade.

Åtgärds paket 5.3: Individuell mätning av varmvatten i flerbostadshus.

Genom individuell mätning och debitering av värme och varmvatten i flerbostadshus skapas incitament för boende att minska energianvändningen.

Svar Familjebostad: En förutsättning för att individuell mätning och debitering av energi ska bli framgångsrik är att en standard för kallhyresavtal tas fram i samverkan med Hyre- gästföreningen.

Enligt Familjebostäder finns redan såväl tillgänglig teknik som ekonomiska förutsättning- ar för att individuell mätning och debitering av energi ska fungera.

Åtgärds paket 5.4: Konvertering till förnybart inom uppvärmning

Åtgärds paketet gäller såväl konvertering av oljepannor till fjärrvärme eller lokal energi- produktion som möjligheten att minska andelen fossilt bränsle i fjärrvärmeproduktionen.

Svar Familjebostäder: I Familjebostäders energiplan anges att befintliga oljepanncentraler skall konverteras till företrädesvis fjärrvärmecentraler. Den miljömässiga vinsten av den- na insats är emellertid helt beroende av fjärrvärmeleverantören Fortum Värmes val av energiråvara. Familjebostäder har ingen rådighet över detta. Det är därför viktigt att Stockholms stad ställer krav på val av energiråvara i samband att tillstånd för utbyggnad av fjärrvärmes anläggning ges.

Åtgärds paket 5.8: Minskade utsläpp från personresor

Det finns många åtgärder som kan genomföras för att minska utsläppen av växthusgaser från trafiken. Eftersom vägtrafiken står för merparten av utsläppen är åtgärder riktade mot vägtransporter av stor betydelse för att nå målet.

Svar Familjebostäder: Under år 2007 formulerade Familjebostäder en resepolicy för bola- get för att främja miljömässiga, säkra och ekonomiskt effektiva transporter. Familjebostä- der ska exempelvis under 2008/2009 utbilda personal som kör bil i tjänsten i sparsam körning.

Åtgärds paket 5.10: Arbetsmaskiner

Åtgärds paketet föreslår ökad användning av förnybart bränsle samt sparsam körning av arbetsmaskiner, genom att nya upphandlingskrav blir norm.

Svar Familjebostäder: Familjebostäder välkomnar beslutet om nya upphandlingskrav på arbetsmaskiner och arbetar med att se över förfrågningsunderlag och liknande för att upp- fylla kravet.

Åtgärds paket 5.8a: Öka andelen som åker kollektivt, cyklar och går.

Staden ser en potential att minska växthusgasutsläppen genom ökade investeringar i cy- kelbanenätet och förbättrad information och marknadsföring av kollektivtrafik

Svar Familjebostäder: Familjebostäder ser positivt på att öka andelen som åker kollektivt, cyklar och går, då detta inte bara påverkar miljön positivt utan också personalhälsan. Bolaget arbetar aktivt med hälsobefrämjande insatser för personalen och företaget har under 2008 blivit hälsodiplomerat.

Åtgärds paket 5.11-13: Öka andelen miljöfordon och förnybart bränsle

Staden bedömer att bränsleflexibla bilar, dieslbilar (förnybar diesel) samt biogasfordon är det vanligast förekommande år 2015. Stadens biogasstrategi innebär satsning på ökad biogasproduktion, förbättrad tillgång på tankstationer, ökad användning av biogas till SL:s bussar, uppgradering av distributionsnätet samt att naturgas accepteras som back-up.

Svar Familjebostäder: Familjebostäder välkomnar stadens mål gällande miljöfordon och förnybart bränsle. Bolaget anser att det är bra att Stockholms stad arbetar aktivt med en biogasstrategi.

SISAB

SISAB:s tjänsteutlåtande daterat den 19 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

SISAB har i första hand rådighet över värmeanvändningen, exklusive elvärme, i våra lokaler samt transporter till och från dessa i samband med fastighetsdrift. En rad åtgärder pågår inom SISAB för att minska uppvärmningsbehovet och minska utsläpp av fossil koldioxid. Bara under de senaste tre åren har antalet skolor med olja och gas som uppvärmningsform nästan halverats, vilket har minskat utsläppen av koldioxidekvivalenter för uppvärmningen av dessa lokaler med ca 57 %. Därutöver har konverteringar till fjärrvärme tagit bort det återkommande behovet av bränsletransporter till varje byggnad. Detta har ökat driftsäkerheten och uppföljningen av energianvändningen

Parallellt med fortsatta konverteringar, arbetar SISAB med åtgärder som ska reducera det faktiska värmebehovet, den så kallade specifika energianvändningen. SISAB ställer höga krav vad gäller energisparåtgärder vid ny- och ombyggnationer samt inbyggda energiincitament i driftavtalet. Inom bolaget bedrivs för närvarande arbete enligt energistrategin för perioden 2008-2010. SISAB prioriterar även att minska behovet av persontransporter i driften. Allt fler byggnader ansluts till ett centralt styr- och övervakningssystem. Detta medför att fler uppgifter inom den tekniska driften kan utföras från kontoret vilket minskar transportererna.

SISAB har sedan cirka ett år en bilpool som ersättning för tjänstebilar. Detta gäller främst för den personal som gör få tjänsteärenden. Alla SISAB:s bilar i bilpoolen är miljöbilar. Bolagets målsättning är att på sikt utöka bilpoolen till att omfatta alla medarbetare. Med alla pågående åtgärder sammantaget, bedöms SISAB sannolikt kunna uppnå sin andel av utsläppsmålet före år 2015.

SISABs synpunkter på remissens innehåll

SISAB stödjer för sin del målet att minska växthusgasutsläppen för år 2015 till 3,0 ton CO₂e per invånare. Bolaget har årligen redovisat verksamhetsresultat till staden dels via ILS-uppföljning och dels via uppföljning av SISABs eget miljöprogram.

SISAB gör bedömningen att målet med reducerade koldioxidutsläpp är realistiskt. För att nå detta mål bör staden i detalj bryta ner ansvaret, formulera en tydlig handlingsplan samt avsätta en budget för de återstående åtgärderna vad gäller de sista 200 kton. För att komma ner till denna lägre nivå, erfordras det som utredningen visar, bland annat avsevärda och ännu icke budgeterade investeringar inom fastighetssektorn.

SISAB finner att den hittills mest påtagligt positiva åtgärden mot växthuseffekten har varit den stora övergången till fjärrvärme. Denna utveckling måste fortsätta i hög takt tills all uppvärmning med olja och stadsgas är helt utfasad. SISAB anser att det nu även är viktigt att gå vidare med betydligt effektivare fjärrvärmeanvändning, eftersom behovet av biobränslen snabbt ökar även i transportsektorn. Det är därför av största vikt att nu göra större effektiviseringsåtgärder i stadens fastigheter, i syfte att kunna uppfylla målet i stadens miljöprogram, vari målsättningen är minst 10 % energieffektivisering till och med år 2011.

SISAB anser att köp av miljömärkt el kan vara positivt. Detta förutsätter att tillräckligt många på marknaden efterfrågar detta så att det faktiskt leder fram till nya investeringar i förnyelsebar elproduktion. Att köp av miljömärkt el ger mest klimatnytta är avhängigt av att hela årsförbrukningen av el beräknas som nordisk elmix, som inkluderar dansk kolkraft. Detta även under den del av året då vi i praktiken nettoexporterar el från svensk koldioxid-neutral elproduktion. Vid byte av beräkningsmodell till europeisk- eller svensk elmix, kan betydelsen av köp av miljömärkt el både dramatiskt öka eller minska, utan att de verkliga utsläppen har ändrats. En övergång till miljömärkt el är därför ingen genväg för att klara stadens utsläppsmål i verkligheten, utan kan paradoxalt nog bidra till att öka risken för att verkliga investeringar uteblir om för stor vikt läggs på betydelsen av denna enskilda åtgärd. .

SISAB anser att köp av miljömärkt el bör göras till 100 %, men att det inte bör räknas med i åtgärdsförslagen. Utifrån ett globalt perspektiv är det viktigare att staden gör investeringar i eleffektiviserande åtgärder, såsom exempelvis energieffektiva belysningsarmaturer och nya vitvaror. Det vill säga åtgärder som minskar det faktiska behovet av el under hela året och under vintern i synnerhet. Om man i staden minskar behovet av el på marginalen under vintern, så kan staden både kombinera ekonomiskt lönsamma åtgärder med globalt minskade koldioxidutsläpp

Stockholm Business Region

Stockholm Business Regions kontorsyttrande daterat den 19 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholm Business Region anser att miljöförvaltningens rapport ut-gör ett bra underlag för stadens arbete med att se över möjligheterna att minska utsläppen av växthusgaser. Som miljöförvaltningen också konstaterar har dock förvaltningar och bolag som hyr lokaler, såsom Stockholm Business Region, en mindre rådighet över åtgärder för att minska energiförbrukningen än förvaltningar och bolag som äger sina lokaler. Stockholm Business Region arbetar emellertid på andra sätt med att minska sina utsläpp av växthusgaser. I första hand använder alltid bolaget kollektiva transporter inom stadens och regionens grän-ser och har därför införskaffat opersonliga SL-kort, som medarbetarna kan använda vid tjänsteresor. Stockholm Business Region arbetar också med att försöka se över och effektivisera sin elanvändning.

Stockholm Business Region vill också framhålla att det är viktigt att också aktörer utanför Stockholms stads organisation vidtar åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser för att arbetet ska ge effekt. Det är därför glädjande att kunna konstatera den positiva utvecklingen i näringslivet för denna fråga. Det framgår inte minst av det stora intresse som företagen har visat stadens initiativ till Stockholms stads Klimatpakt. Klimatpakten är ett unikt samarbete mellan staden och näringslivet och ska erbjuda en arena för företag att lyfta fram goda exempel och nya spännande lösningar för minskad klimatpåverkan. Exempelvis har företag som Taxi Stockholm, Vasakronan, Shell Sve-rige, Telia och HSB Stockholm gått med i samarbetet.

AB Stockholmshem

AB Stockholmshems tjänsteutlåtande daterat den 19 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Allmänt

Stockholmshem ställer sig bakom de övergripande målen som föreslås i planen liksom i huvudsak de metoder som anges för att uppnå målen. Vi tror oss också kunna uppfylla målen till 2015 i det som vi själva har rådighet över. Detta bedöms kunna ske främst genom konvertering av egna större värmecentraler för drift med flis/pellets eller bioolja så att vi själva

kommer att ha en egen fossilfri drift redan år 2011. Vi kommer att arbeta för en energieffektivisering med 20 % vad gäller uppvärmning och tappvarmvatten senast 2015.

Beroende på olikheter i fastighetsbeståndens ålder, infrastruktur, tidigare åtgärder och prioriteringar utgår vårt svar från Stockholmsshems förutsättningar. Särskilt kan nämnas att Stockholmshem, till skillnad från Svenska Bostäder och Familjebostäder, fortfarande äger ett antal större värmeproduktionsanläggningar för att bli mindre beroende av Fortums monopolliknande ställning på fjärrvärmesidan.

4.1 Miljömärkt el

Stockholmsshems ledning har beslutat att enbart köpa miljömärkt el till alla sina fastigheter så snart detta är möjligt, d.v.s. från och med 2011 när gällande avtal går ut.

4.2 Avveckling av stadsgas och olja

Inköp av stadsgas för användning i bolagets värme- och varmvattensystem kommer att upphöra i den takt som anläggningarna kan byggas om för alternativa energikällor eller fjärrvärmeanslut, dock senast 2011.

Som nämnts ovan äger Stockholmshem fortfarande ett antal större värmecentraler som främst betjänar de egna fastigheterna men som framgent kan komma att försörja fastigheter som sålts till bostadsrättsföreningar. En del av dessa värmecentraler eldas fortfarande med olja men avses konverteras för drift med flis, pellets eller bioolja senast 2011, då våra egna anläggningar kommer att drivas helt fossilfritt. Detta är ett bättre alternativ än att köpa fjärrvärme från Fortum eftersom deras bränslemix inte kommer att vara fossilfri under överskådlig tid.

Ombyggnadstakten är till del beroende av vilka bostadsområden som blir aktuella att säljas till bostadsrättsföreningar. I dessa fall senareläggs investeringarna till dess att försäljningsfrågan är avgjord.

4.3 Incitament för energisparande för hyresgäster i allmännyttan - varmvatten

Införande av individuell mätning av varmvatten i det befintliga beståndet utreds tillsammans med de övriga bostadsbolagen under året. Vi kommer i samband med bredbandsutbyggnaden att införa varmvattenmätning i några byggnader för att testa kommunikation mm. Efter utvärdering kan en utbyggnad ske successivt men förutsätter att avtal kan tecknas med Hyresgästföreningen.

4.4 Drifttider och driftoptimering

Stockholmshem har en relativt stor potential att spara energi genom olika tekniska åtgärder såsom övergång till ny teknik på värmesidan och olika vattensparåtgärder. Besparingen på värmesidan beräknas uppgå till 20 % under perioden fram till och med 2015. Detta ska uppnås med driftoptimering och mindre investeringar med god lönsamhet.

4.5 Förtida utbyte

Förtida utbyte av exempelvis vitvaror till energisnålare modeller bör inte genomföras på grund av att detta genererar större utsläpp av växthusgaser än vad som tjänas in på besparingen. En övergång till LED-belysning blir dock högintressant när tekniken utvecklats för att rationellt kunna användas i olika fastighetsmiljöer.

4.6 Effektivare klimatskal och ventilation

Energisparmöjligheterna är relativt stora vad gäller insatser i ventilationsanläggningar, tilläggsisolering och fönsterbyten. I nyproduktion blir värmeåtervinning en normal teknisk lösning, i befintlig bebyggelse kan FX-system, som inte kräver så omfattande ingrepp i befintliga hus, bli aktuell. Vissa åtgärder gällande klimatskalet kan dock stå i strid med kulturklassningen av många av våra bostäder, exempelvis smalhusten.

Vid kontroll av energianvändningen i nyproducerade hus har det visat sig att den faktiska energiförbrukningen vida överstiger normen på 110 kWh/kvm/år. Detta beror till största delen på brister i byggandet och bristande energiuppföljning. Högre krav på utförandet måste

ställas men detta riskerar dock att driva upp byggpriserna ytterligare.

4.4 – 4.6 Gemensamt

Nödvändiga investeringar kan egenfinansieras på grund av bolagets goda soliditet – någon form av EPC-lösningar är därför inte aktuella. Ett problem i sammanhanget kan dock bli bristen på kompetent personal och hantverkare för att genomföra olika åtgärder.

Sammanfattningsvis kommer de åtgärder vi nämnt här ge en reduktion av utsläppen av växthusgaser med ca 30 000 kg CO₂e per år.

4.7 Solceller – egen förnybar energiproduktion

Vi bedömer att en satsning på solceller i dagens läge är olönsam men vi följer utvecklingen på området med spänning.

4.8, 4.9 Miljöfordon, förnybara bränslen mm

Stockholmshems rapsdrivna och övriga servicefordon byts successivt ut mot sådana som klassats som miljöfordon av Vägverket trots betydande svårigheter att få lämpliga fordon levererade. Utbyte kommer att ske med 40 fordon årligen och därmed beräknas samtliga 120 fordon vara utbytta 2010. Sådana anställda som använder egen bil i tjänsten och som kör miljöklassat fordon får en högre ersättning än övriga fordonsförare. Vid tjänsteresor utanför Stockholms län ska som regel tåg användas som färdmedel. Vid upphandling av entreprenader mm ställs miljökrav på arbetsfordonen.

Stockholm Vatten AB

Styrelsen för Stockholm Vatten AB beslutade vid sitt sammanträde den 13 mars 2008 följande

Att som svar på remissen överlämna och åberopa det som framgår i det ärende som upprättats av verkställande direktören.

Reservation anfördes av ledamoten Rolf Brattström och tjänstgörande suppleanten Ewa Larsson, *bilaga 1*.

Stockholm Vatten AB:s tjänsteutlåtande daterat den 22 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

I rapporten beskrivs hur stadens förvaltningar och bolag kan bidra till att minska utsläppen av växthusgas. I linje med Stockholm stads miljöprogram har Stockholm Vatten, som är både en storkonsument och producent av högvärdig energi, arbetat fram en energistrategi där vi, genom energiomställning från högvärdig till lågvärdig energi och en ökad produktion och användning av biogas har ambitionen att bedriva en koldioxidneutral verksamhet. När det gäller Stockholm Vattens bidrag till arbetet med att minska stadens utsläpp är de satsningar på biogas som redovisas i rapporten av stor betydelse. Vi vill därför betona vikten av att Stockholms stad fortsätter att aktivt arbeta för satsningar av framställning och användning av biogas som fordonsbränsle.

Stockholms Stads Parkerings AB

Stockholms Stads Parkerings AB:s kontorsutlåtande daterat den 25 januari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholm Parkering har med intresse tagit del av rubricerade rapport. Bolagets arbete ligger helt i linje med de tankar och idéer som framförs i rapporten.

Stockholm Parkering strävar efter långsiktig lönsamhet under högt ställda krav på hälsa och miljö. I vår verksamhet ska rutiner och tjänster som bidrar till en hållbar utveckling och en successiv förbättring av den gemensamma miljön ständigt utvecklas och användas. Grun-

den för Stockholm Parkerings miljöinsatser är att medverka till minskad miljöbelastning från trafiken genom att erbjuda goda parkeringsmöjligheter. Med ett utbud av attraktiva parkeringsanläggningar kan gator och stadsmiljö avlastas från trafik och parkerade fordon.

Miljöarbetet bedrivs långsiktigt och utvecklas kontinuerligt. Mål och åtgärder ska över tiden anpassas till förändringar i bolagets omvärld och till allt högre ställda krav. Miljöhänsyn ska beaktas vid beslut på alla nivåer inom företaget. Fortsatt fokusering på miljöfrågorna ska både utveckla kunskaper och höja miljömedvetandet inom koncernen. Grunden för miljöarbetet är att det bedrivs på både bredden och djupet. Det angår alla och är en integrerad del i bolagets verksamhet.

I bolagets verksamhetsplan ingår miljöarbetet med följande inriktning.

- Utbyggnad av garage- och parkeringsanläggningar i syfte att avlasta Stockholms gator och vägar från trafik och parkerade fordon.
- Utbyggnad av infartsparkeringar i syfte att underlätta ett effektivt resande med både bil och kollektivtrafik, vilket minskar trafiken i innerstaden samt vid samtliga Stockholms in- och utfarter.
- Öka resurseffektiviteten i hela organisationen genom utnyttjande av ny teknik och rationella rutiner.
- Fullföljande av en fortlöpande inventering av avfall samt miljöskadliga produkter samt, där det saknas, upprätta rutiner för omhändertagande, källsortering och återvinning.
- Fullföljande av fortlöpande kontroll av standard och funktion av bolagets anläggningar.
- Bolaget ställer krav på miljöegenskaper på varor och tjänster och miljömedvetenhet hos leverantörer och entreprenörer.
- Vi ökar antalet miljöfordon inom bolaget för att därigenom minska utsläppet av avgaser.

För information kan tilläggas att Stockholm Parkering för närvarande arbetar intensivt för att, förutom personbilar, hitta funktionsdugliga miljöbilar som kan användas i bolagets driftorganisation.

Stockholm Parkering har dessutom, som ett led i att minska växthusutsläppen, nyligen tecknat en leveransöverenskommelse med Fortum avseende ”Bra miljöval”. El märkt ”Bra miljöval” avser endast elproduktion från förnybara energikällor som vattenkraft utbyggd före 1996 samt vind- och biokraft. Revision av produktionsmetoderna görs löpande av Svenska Naturskyddsföreningen.

STOKAB

STOKAB:s tjänsteutlåtande daterat den 25 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Stokab tillhör en av de förvaltningar och bolag som har förhållandevis liten rådighet över de direkta insatser som kan minska utsläppen av växthusgaser i Stockholm. Stokab har dock en indirekt påverkan på utsläppen av växthusgaser genom att tillhandahålla en öppen ICT-infrastruktur vilket kan bidra till att begränsa ökningstakten av energiförbrukningen.

Elanvändningen och förbrukningen av bränsle tenderar att öka i takt med en stigande välfärd. Inriktningen bör därför vara att begränsa ökningstakten och helst minska den totala förbrukningen. IT utgör ett kraftfullt verktyg i detta arbete. Några trender i samhällsutvecklingen där IT-användningen kan bidra till att begränsa ökningstakten:

- Användning av styrnings- och regler- samt övervakningssystem ökar vilket både möjliggör en förfinad styrning av energiförbrukningen och ökade möjligheter till uppföljning och analys
- Fler får förutsättningar att resa med egen bil men man avstår och använder sig av kommunikation över ”nätet” istället.
- Fler får tillgång till ett utökat produktutbud samtidigt som fler och fler pro-

dukt kan laddas ned från ”nätet”

- Kommunikation över nätet skapar möjlighet till distansarbete vilket både kan minska resor och storleken på kontorslokaler

Stokab instämmer i utredningen slutsats att det behövs både beslut och strukturförändringar för att lösgöra den potential som finns. I detta sammanhang rekommenderar Stokab att användningen av IT får en central roll i utvecklingsarbetet, både vad gäller att stimulera den tekniska utvecklingen men inte minst genom att utgöra det verktyg som gör det möjligt att sprida kunskap om hur utsläppen av växthusgaser kan minskas.

AB Svenska Bostäder

AB Svenska Bostäders tjänsteutlåtande daterat den 27 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

AB Svenska Bostäder har av KF/KS kansli Sthlms stad, erhållit rapporten ”Minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad år 2015” på remiss.

Vår uppfattning är att Svenska Bostäder stöder förslagets grundtanke, att miljöarbetet inriktas på strategiska frågor där staden har möjlighet att påverka.

Vi vill dock inkomma med synpunkter och komplettera delar av innehållet i rapporten enligt följande :

Kap 4. Förvaltningar och Bolag inom staden

Kap 4.3.1 Miljöprogram, delmål inom energianvändning

I arbetet med miljöprogrammet föreslog Svenska Bostäder att den tioprocentiga målangivelsen för energianvändningen skulle differensieras, utifrån nuvarande nyckeltal och hitintills uppnådda resultat inom bolag och förvaltningar.

Kap 4.3.5

Vi ställer oss frågande till hur mängden växthusgasutsläpp har beräknats för Svenska Bostäders del. Enligt vår beräkning och den enligt den beräkningsmetod konsultföretaget Grontmij använt var utsäppet för 2007 drygt 30 000 ton CO₂-ekvivalenter / år. I diagrammet framgår hur beräkningen skett..

Det är önskvärt, att utsläppen av växthusgaser även redovisas i nyckeltal där så är möjligt och beroende på verksamhet och storlek. Detta för att få en övergripande bild och central samordning, var och vilka energieffektiviseringsåtgärder som bör satsas på. En till volymen stor energianvändning, innebär inte med automatik en ”högförbrukare”.

Allmänt angående åtgärds paketet under kapitel 4.3

De synpunkter Svenska Bostäder har sammanfaller med vissa av åtgärds paketet under kap 5, varför dessa endast redovisas under kapitlet 4. En synpunkt som dock inte berör innehållet, är att skillnaderna i det båda kapitlen bör klargöras bättre. Även numreringen av åtgärds paketet och kapitlet är inte logisk, vilket gör rapporten svåröverskådlig.

Åtgärds paket 4.1 Avtal om el som uppfyller kraven för miljömärkning.

Svenska Bostäder har upphandlat miljömärkt el sedan denna möjlighet infördes. Vi anser det mycket positivt att handlingsprogrammet markerar att detta skall tillämpas inom samtliga förvaltningar och bolag.

Åtgärds paket 4.2 Konvertering av återstående olje- och gasanvändning

Av Svenska Bostäders totala uppvärmningsvolym, är olja och gas en mycket marginell del (under 1 procent) och målsättningen är att ersätta kvarvarande med andra uppvärmningsformer.

Vi ser det positivt att handlingsprogrammet tar upp detta som ett åtgärds paket, men saknar

en konkret målangivelse.

Åtgärdspaket 4.4A/B Drifttider och driftoptimering Åtgärdspaket 4.6 Effektivare klimatskal och ventilation

Vad gäller driftoptimering ventilation, är det väsentligt att detta även omfattar värme. Vi ser det som en stor effektiviseringspotensial att ha rutiner och system i organisationen vad gäller drift och underhåll av anläggningarna. Detta bör framgå och exemplifieras i texten till åtgärdsförslag.

Exempelvis kan detta vara

- Förbrukningsstatistik
- Rutiner, system och uppföljning av förebyggande underhåll
- Driftoptimering och övervakning av befintlig och ny teknik, utöver el och drifttider även vad gäller övertemperaturer på värmesystem och ventilation.

Svenska Bostäder ställer sig dock mycket tveksam till den besparingspotensial som anges vad gäller installation av FTX-ventilation i det befintliga bostadsbeståndet. En sådan åtgärd är i det flesta fall inte praktisk genomförbar utan omfattande ombyggnation och är således inte heller ekonomiskt försvarbar.

Vad gäller energieffektivisering med vindsisolering, är detta genomfört inom Svenska Bostäder hög grad liksom även injustering av värme och ventilation.

En åtgärd som inte genomförts i större omfattning och där stor energireduktion kan uppnås, är att även byggnadens ytterväggar tilläggsisoleras och förses med energieffektiva fönster i samband med det allt större behovet av fasad- och fönsterrenoveringar.

Begränsande för genomförandet då åtgärderna är kopplade till investeringar, är om dessa ska resultatföras eller aktiveras vilket styrs av reglerna i skattelagstiftningen. De åtgärder som ska resultatföras belastar budgeten för det planerade underhållet och kan även stå i motsättning till stadens avkastningskrav.

Vidare måste en övergripande samverkan inom staden utvecklas vid åtgärder på klimatskalet vad gäller de i många fall motstridiga intressen mellan kulturhistoriskt värdefulla byggnader och att klara miljö och energimålen i dessa.

Merparten av vårt bestånd som kommer i fråga för dessa åtgärder, finns inom 50 – 70-tals beståndet och som alltmer blir skyddat av byggnadsantikvariska skäl.

Åtgärdspaket 4.7 Konvertering – solceller och solvärme

Svenska Bostäder har stort intresse att vara delaktig i utvecklingen av solceller. Det stöd som hänvisas till, kunde dock inte företaget dra nytta av, då det endast berörde fastigheter med taxeringskod ”Specialfastigheter”. Svenska Bostäder har ca tio stycken fastigheter som faller inom koden, varav inga hade geografiskt läge för att komma ifråga.

Vi ser gärna att denna teknik utvecklas och att en statlig eller kommunal bidragsform underlättar detta.

Åtgärdspaket 4.8-4.9: Minskade utsläpp från tjänsteresor

Det signifikant största utsläppet av växthusgaser i Svenska Bostäder orsakas av uppvärmning av byggnader och tappvatten. Egna transporter och drift av arbetsmaskiner bidrar till en väsentligt mycket mindre del.

Svenska Bostäder gör en miljöbedömning vid nyinköp och leasing av fordon, arbetsmaskiner och motorredskap. Om möjligt väljs i första hand någon typ av miljöfordon/motorredskap, som drivs av etanol eller biogas alternativt el- eller elhybridfordon.

Aspekter som exempelvis trafiksäkerhet m.m. vägs självklart också in i vid val av fordon för persontransport.

I bostadsområdena används och väljs i första hand och därmed i stor utsträckning, små elbilar/elmoped och även cykel i företagets fastighetsskötsel. Skälet för detta är att dessa for-

don för med sig miljöfördelar som låga emissioner och minimalt med buller.

Svenska Bostäder har i dagsläget ett flertal interna miljöbilspooler för tjänstetransporter. Att gå, samt använda cykel och kollektivtrafik uppmuntras med förbehållet att det totalt sätt ej inte får bli alltför tidsineffektivt.

Vidare ställer Svenska Bostäder krav på fordon bl.a. i företagets ombyggnation och nyproduktion.

Kap 5 Stockholms möjligheter

Kap 5.1.3 Åtgärds paket uppvärmning Stockholm

Åtgärds paket 5.2 Energieffektivisering i befintliga lokaler och flerbostadshus

Synpunkterna under denna punkt, sammanfaller med åtgärds paket 4.4A/B och 4.6

Åtgärds paket 5.3

I kapitlet angående individuell mätning av varmvatten, bör inte benämningen ”värme eller värmeanvändningen” förekomma då den kan misstolkas.

Åtgärds paket 5.4

Sista stycket, som är en mycket avgörande del i denna rapportens målformulering. ”En stor del av de totala växthusgasutsläppen från uppvärmningen härrör från kolanvändningen i Värta-verket. Denna förväntas inte avvecklas under perioden av företagsekonomiska skäl.” Staden har mandat som delägare i ”AB Fortum Värme samägt med Stockholms stad” och bör därför verka för att en reduktion av de fossila bränslena sker.

Förtydligande av Bilaga 3 ”Redovisning av inkomna svar från förvaltningar och bolag” (här ej tryckt)

2.2 Bostäder

2.2.2 Svenska Bostäder

Svenska Bostäder har minskat energianvändningen med ca 40% under de senaste trettio åren. Detta beroende på att företaget prioriterat energi och miljöfrågorna och utvecklat verktyg för detta. Bland annat genom en satsning på en medveten drift- och förvaltningspersonal, driftstatistik samt planering och genomförande av energi- och miljöeffektiviseringsåtgärder. Energianvändningen för värme och varmvatten är 172 kWh/m² och år per 2007 och målet är 140 kWh/m² utifrån fastighetsbeståndet december 2006, vilket motsvarar en minskning på 18%.

Klarläggas bör i denna redovisning, att de angivna kostnaderna är det totala investeringsbehovet för det planerade underhållet där energirelaterade åtgärder ingår som en del. Detta beroende på att merparten av åtgärderna är avhängiga att dessa utförs i samband med andra underhållsåtgärder. Exempelvis sker tilläggsisolering i samband med fasadrenovering, då enbart isolering av inte är kostnadseffektiv.

Om de energirelaterade kostnaderna särredovisas för att få jämförelse med de övriga bolagen, ligger nivån på de budgeterade åtgärderna för 2007-2008 på ca 20 Mkr och för de ej budgeterade åtgärderna på ca 600 Mkr eller ca 120 Mkr fram till år 2012.

Besparingen är dock densamma 10 GWh / år resp 23,4 GWh / år.

Stadsdelsnämnden Enskede-Årsta-Vantör

Stadsdelsnämnden Enskede-Årsta-Vantör beslutade vid sitt sammanträde den 14 februari 2008 att överlämna och återopla förvaltningens utlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av vice ordföranden Magnus Dannqvist, ledamöterna Mervi Mäkinen Andersson, Sonja Mogert, tjänstgörande ersättaren Linnéa Björnstam (alla

s), ledamöterna Rosa Lundmark (v) och Jonas Eklund (mp) till förmån för eget förslag, *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Enskede-Årsta-Vantörs tjänsteutlåtande daterat den 29 januari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen ser positivt till att staden ska minska utsläpp av växthusgaser i Stockholm eftersom frågan är angelägen. Förvaltningen anser att det är viktigt att ställa högre krav på minskade utsläpp i alla stadens bolag och förvaltningar. Med en tydligare styrning kan mindre utsläpp åstadkommas.

Det finns många goda exempel på ekonomiskt fördelaktiga projekt där man minskat energianvändningen i staden. Förvaltningen hade ett projekt, inom ramen för Miljömiljarden, för Sturebyskolan som hade en hög elförbrukning. Projektet resulterade i en minskad elförbrukning genom ombyggnad av elanläggningen på skolan.

De största möjligheterna till energieffektiviseringar ligger hos fastighetsägare i Stockholms stad. Förvaltningen samarbetar gärna med fastighetsägare för att minska energianvändningen i förvaltningens lokaler. Det övergripande målet är att skapa lösningar som leder till mer resurseffektiva och miljöanpassade lokaler samt att skapa en helhetssyn i miljöanpassningar vid om- och nybyggnader. En framgångsfaktor kan vara att skapa ekonomiska incitament både för hyresgäster och fastighetsägare.

Stadsdelsnämnden Farsta

Stadsdelsnämnden Farsta beslutade vid sitt sammanträde den 25 mars 2008 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av vice ordföranden Gunnar Sandell m fl (s) samt ledamöterna Malin Larsson (v) och Mats Lindqvist (mp), *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Farstas tjänsteutlåtande daterat den 21 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Klimatfrågans betydelse och aktualitet har ingen kunnat undgå på senare tid. En minskning av växthusgasutsläppen är helt nödvändig och mycket angelägen. Alla, inte minst Stockholms stads verksamheter, måste vara delaktiga i arbetet för att klimatsituationen ska förbättras. Fastighetsägande bolag och förvaltningar har störst rådighet vad gäller energieffektiviseringar och då främst genom byggtekniska åtgärder. Övriga verksamheter har dock handlingsutrymme vad gäller förbrukning av energi.

Stadsdelsförvaltningen kan bidra med att installera energisnålare ljuskällor, byta ut äldre vitvaror, installera energisparläge på maskiner och andra åtgärder som ryms inom vårt eget ansvar. Transporterna kan förändras genom att öka innehavet av miljöbilar jämfört med idag. Förvaltningen bör medverka till minskade utsläpp av växthusgaser vid tjänsteresor och fler resor bör ske med kollektivtrafik alternativt cykel eller promenader. Många av stadsdelsförvaltningens verksamheter bedrivs av privata entreprenörer varför det också är viktigt att ställa miljökrav vid upphandling.

Staden måste agera med hela organisationen för att nå målet 3,0 ton CO₂e per invånare 2015. Utmaningen blir att få alla medarbetare att inse vikten av sitt eget handlande när det gäller energieffektivisering av transporter, uppvärmning och elanvändning. Hur klimatarbetet kommuniceras och informeras blir därför av avgörande betydelse.

Förvaltningen instämmer i att klimatfrågan är en vår tids mest betydelsefulla frågor och

vikten av att staden arbetar på ett effektivt sätt med att minska utsläppen av växthusgaser. Förhoppningsvis kan staden genom sitt agerande vara en förebild och inspirera företag, organisationer, föreningar och andra att aktivt arbeta med klimatfrågan.

Stadsdelsnämnden Hässelby-Vällingby

Stadsdelsnämnden Hässelby-Vällingby beslutade vid sitt sammanträde den 25 mars 2008 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som sitt svar till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av vice ordförande Berit Kruse m fl (s) med hänvisning till eget yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Tomas Melin (mp) och ledamoten Leif Larsson (v) med hänvisning till eget yrkande, *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Hässelby-Vällingbys tjänsteutlåtande daterat den 18 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Minskning av utsläpp av växthusgaser är angeläget. Stockholm har förutsättningar att vara föregångare på detta område för andra storstäder om resurser avsätts för alla de åtgärder som föreslås i rapporten. Planering bör redan nu påbörjas för att gå vidare med nästa steg efter 2015. Det är också viktigt att arbetet fortsätter även om staden inte får externa bidrag för insatserna.

Förvaltningens huvudsynpunkt är hur systemgränserna är satta. Beräkningarna av utsläppen utgår endast från utsläppen inom kommunens gränser. En frågeställning är om det finns vedertagna arbetssätt för att göra avgränsningarna eller håller staden på ett ”uppfinna ett eget hjul”? Ett resonemang bör enligt stadsdelsförvaltningen föras kring stockholms totala så kallade fotavtryck när det gäller CO2 utsläpp. Ny forskning vid bland annat FOA har visat att bara livsmedelsförsörjningen för hushållen (långväga transporter) bidrar med ytterligare kanske upp till 50-100% påslag på CO2 utsläppen per person jämfört med vad tidigare beräkningar visat. Ett annat exempel är flygresor, en utomlands flygresa kan bidra med så mycket som 30-50% av en persons totala årliga CO2 utsläpp. Om Stockholm inte tar hänsyn till dessa utsläpp och alla andra kommuner räknar på samma sätt som Stockholm leder alla beräkningar till kraftiga systematiska underskattningar av utsläppen. Detta skulle i sin tur leda till att reduktionsmålen nås långt senare än tänkt. En annan frågeställning är hur stadens satta mål synkar med de statliga klimatmålen?

Inom förvaltningens rådighet står främst inköp av miljömärkt el, energieffektivisering i lokalerna och miljöbilar. Elen som Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning köper är redan idag miljömärkt. Eleffektiviseringar i befintliga lokaler planeras och kommer leda till c:a 5% minskning av elanvändningen. För att förvaltningen ska nå ännu längre krävs mer genomgripande åtgärder i byggnaderna. Ett sätt att åstadkomma det är genom tydliga energikrav vid beställning av ny-, om och tillbyggnader. Det går att med ganska enkla medel komma längre än vad byggreglerna föreskriver om energifrågan prioriteras vid planeringen av byggnaderna. Tydliga krav på fastighetsägarna och ett utökat samarbete mellan fastighetsägare och lokalhyresgäst/beställare av lokaler är viktiga komponenter för att få energieffektiva lokaler. Det bör vidare utredas hur utgifterna för fastighetselen i lokaler i större utsträckning ska betalas av fastighetsägaren för att det ska finnas incitament hos fastighetsägarna att göra investeringar.

Ett hinder att få in mer energieffektiv teknik i fastigheterna är enligt förvaltningen de investeringsgränser som är uppsatta vid stadsledningskontoret. De tas idag ingen hänsyn till innehållet i de projekt som föreslås utan inriktningen är att hålla nere investeringskost-

naderna och stadens upplåning. Detta riskerar bidra till ökade driftskostnader. Det borde vara möjligt att få igenom projekt som kostar något mer i investering om det kan påvisas att de långsiktiga totalkostnaderna kan hållas nere. En sådan kostnad är driften av energikostnaden är en del. Diskussioner bör inledas med stadsledningskontoret kring hur detta skulle kunna gå till.

För att åstadkomma energieffektiviseringar i befintliga fastigheter krävs långsiktiga investeringar som kan vara svåra att åstadkomma i dagens budgetprocess. Staden bör utreda hur en fond för energieffektivisering skulle kunna se ut för energinvesteringar som har längre payofftid än 1-3 år.

När det gäller transporter så är förvaltningens målsättning att alltid välja miljöbilar vid byte så att 100% miljöbilar kan nås. Tydligare krav och en ökad restriktivitet för användandet av egen bil i tjänsten är även önskvärd för att få ner förbrukningen av fossila bränslen. För långväga tjänsteresor finns inga mål satta men principen bör vara att välja tåg om restiden kan anses rimlig, och vid flygning betala för klimatkompensation.

Förvaltningen kan skärpa de långtgående miljökrav som idag ställs för upphandling av entreprenader mot minskade CO2 utsläpp från arbetsfordon och arbetsredskap. Eftersom miljökraven på dessa fordon och maskiner bygger på vägverkets miljökrav så bör en skärpning av kraven ske i samverkan med vägverket. Allt för att få samstämmiga krav inom entreprenadbranschen.

Avslutningsvis vill stadsdelsförvaltningen trycka på och understryka att reduktion av utsläpp inte enbart hänger på tekniska lösningar utan beteendeförändringar och förändringar i konsumtionsmönster hos alla stockholmare är viktiga för att nå det långsiktiga målet om ett fossilbränslefritt samhälle. Idag är resurserna att på stadsdelsnivå uppnå detta begränsade. Staden skulle kunna utse en "typstadsdel" som ska fungera som pilot för åtgärder, där väl genomarbetade informationsinsatser kunde utgöra en del. Detta skulle kunna möjliggöra en detaljerad uppföljning på stadsdels och kanske individnivå av växthusgasutsläppen.

Stadsdelsnämnden Norrmalm

Stadsdelsnämnden Norrmalm beslutade vid sitt sammanträde den 14 februari 2008 att överlämna och åberopa förvaltningens utlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av ledamoten Yildiz Kafkas (mp) med hänvisning till eget yrkande, *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Norrmalms tjänsteutlåtande daterat den 30 januari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Rapporten är enligt stadsdelsförvaltningen väl genomarbetad och tycks svara väl på det uppdrag som miljö- och hälsoskyddsämnden gett miljöförvaltningen. Rapporten belyser nuläget, vad som krävs i reduktion av utsläpp av växthusgaser för att nå de satta målen 3,5 respektive 3,0 ton CO₂-e per person samt ger förslag till åtgärder både inom stadens verksamheter och för stadens invånare.

Produktion och transporter av livsmedel, material och andra varor har på senare tid uppmärksammat som betydelsefulla bidragande faktorer till utsläppen av växthusgaser. Enligt stadsdelsförvaltningen bör även denna aspekt på något sätt belysas och komma till uttryck i sammanhanget.

Inom stadsdelsförvaltningens kärnverksamheter är det främst olika typer av energisparåtgärder för el och uppvärmning samt minskade utsläpp vid transporter som kan genomfö-

ras. Eftersom en allt större del av verksamheten bedrivs i extern regi är det viktigt att miljökrav ställs vid upphandling av såväl entreprenader som tjänster. Förvaltningen har sedan 1997 ställt miljökrav på fordon och arbetsmaskiner. Motsvarande krav bör kunna ställas även på energieffektivitet och vid upphandling av andra typer av tjänster.

Stadsdelsförvaltningen anser att staden har ett stort ansvar och goda möjligheter att styra utvecklingen inom de stadsutvecklingsområden som presenterats i Stockholms stads översiktsplan. Områdena utgör Stockholms stora framtida utvecklingsresurs för en blandad och varierad stadsbebyggelse och energifrågor och mobilitetsfrågor bör självfallet ligga högt på agendan.

Miljöförvaltningen resonerar i rapporten om olika sätt att finansiera föreslagna åtgärder. Bland annat föreslås att medel bör avsättas de år som de mest kostnadseffektiva åtgärderna genomförs för att ha medel för finansiering av kommande mer kostsamma åtgärder. Stadsdelsförvaltningen tycker att detta är ett bra förslag men att formerna för detta bör preciseras.

Huvudansvaret för stadens växthusgasarbete bör enligt stadsdelsförvaltningen, liksom för stadens miljöprogram, ligga på stadsledningskontoret. Miljöförvaltningen bör ges uppdraget att samordna kommunikationsinsatser och uppföljning. Samhällets ökade fokus på klimatfrågan men också på klimatanpassning som en prioriterad fråga medför enligt stadsdelsförvaltningen att även kommunikationsstrategin för Stockholms klimatarbete bör revideras och utvecklas.

Miljöförvaltningen redovisar att kännedomen och kunskapen om stadens hittillsvarande handlingsprogram för växthusgaser varit påfallande låg och att stadens långsiktiga klimatmål är relativt okänt. Detta visar enligt stadsdelsförvaltningen på svårigheten att på ett effektivt sätt nå ut till stadens egna verksamheter. Planering och uppföljning av åtgärder för minskade växthusgasutsläpp bör för ökad tydlighet inarbetas i stadens integrerade ledningssystem, ILS.

Stadsdelsförvaltningen instämmer i att det nu är viktigt med ett systematiskt och kraftfullt arbete från stadens sida för att minska växthusgasutsläppen. Stadens förvaltningar och bolag kan i detta arbete fungera som inspiratörer för anställda, invånare och företagare i staden. Ett Stockholm i världsklass innebär också förväntningar på ett klimatarbete i världsklass.

Stadsdelsnämnden Rinkeby-Kista

Stadsdelsnämnden Rinkeby-Kista beslutade vid sitt sammanträde den 27 mars 2008 att stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande utgör svar på remissen.

Reservation anfördes av Abebe Hailu (s), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Jakob Dencker (mp), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Burhan Yildiz m.fl. (fp) och Annette Jansson m.fl. (m), *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Rinkeby-Kistas tjänsteutlåtande daterat den 13 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Klimatfrågan har under senare tid blivit mycket uppmärksammas i media och också kommit upp på den politiska dagordningen, exempel på detta är förhandlingarna inför det nya systemet för handeln med utsläppsrätter i EU. Den totala energianvändningen inom Stockholm har ökat och med en förväntad befolkningsökning på ca 60 000 invå-

nare fram till år 2015 ökar energianvändningen och trafikarbetet om ingen effektivisering eller minskad användning sker.

Effektiviseringsmöjligheterna inom stadens bolag och förvaltningar varierar. Bolag och förvaltningar har olika förutsättningar för att kunna påverka sin energianvändning. De flesta förvaltningar ingår i stadens centrala el-avtal där avtal om miljömärkt el ingår d.v.s viss andel vattenkraft, solenergi och vindkraft. Även en del bolag har avtal om miljömärkt el. Åtgärder inom värmesektorn ger betydligt större genomslagskraft på växthusgasutsläppen än åtgärder inom elsektorn, eftersom växthusgasutsläppen från el som uppfyller kraven på miljömärkning är blygsamma, men dessa bidrar ändå till att staden kan minska sin energianvändning och därmed även kostnaderna. Besparingar som föreslagits berör sådant som förvaltningarna själva har rådighet över, främst minskning av elanvändningen genom att minska drifttiden för belysning och kontorsapparater liksom byte till energisnålare belysningsarmaturer.

SISAB som ansvarar för skolor och förskolor föreslår konvertering från elvärme till fjärrvärme eller värmepumpar, värmeväxlare till ventilationen, investeringar i belysning och skolkök. Micasa som inrymmer verksamheter för äldreomsorg i sina fastigheter upphandlar för närvarande entreprenör för genomförande av EPC, vilket kommer att göra det möjligt att energieffektivisera många byggnader på kort tid.

En förutsättning för energieffektivisering inom transportsektorn är att stadens tjänstemän och beslutsfattare är beredda att t.ex avstå från resor för att istället ha videokonferenser. Det krävs även att det blir lättare att göra bra miljöval vid resor såväl inom staden som vid långväga resor.

Stadens målsättning är att år 2010 ska stadens bilpark bestå av 100 % miljöbilar och dessa ska till 85 % tankas med miljöbränsle i de fall där de kan köras både på bensin och förnybart bränsle.

Förvaltningen kan konstatera att de förslag till åtgärder för energieffektiviseringar inom stadens förvaltningar och bolag som utredningen föreslår och som Miljöförvaltningen ställer sig bakom i sin rapport är fullt genomförbara för samtliga verksamheter inom Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd. Men om målet är att Stockholm stad ska bli fossilbränslefrött till år 2050 krävs det ytterligare beslut och strukturförändringar.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck

Stadsdelsnämnden Skarpnäck beslutade vid sitt sammanträde den 3 april 2008 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av vice ordföranden Maria Hannäs (v), ledamoten Monika Lindh m.fl. (s) och ledamoten Birgitta Hansen (mp) till förmån för gemensamt förslag till beslut, *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Skarpnäcks tjänsteutlåtande daterat den 9 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser ett stort värde i den genomlysning och de utredningar som ligger till grund för rapportens slutsatser att det på ett realistiskt och kostnadseffektivt vis går att nå utsläppsmålet 3.0 ton/person och år. Detta kommer dock att ställa höga krav på enskilda medborgare, fastighetsägare, stadens verksamheter och även på enskilda medarbetare för att alla ska kunna medverka till att uppnå utsläppsmålet.

Idag saknas tydliga incitament för att göra exempelvis energieffektiviseringar i många verksamhetslokaler. Pay-off tiden är ofta så pass lång att verksamheterna själva inte kan göra nödvändiga investeringar. Ett generellt problem är att många verksamhetslo-

kaler förhyrs med kallhyra. Exempelvis är det vanligt med förskolebyggnader med direktverkande el. Det betyder att fastighetsägaren oftast inte har intresse av eller saknar incitament till energieffektiviseringsåtgärder som kan minska elberoendet. Erfarenheter visar också att fastighetsägare dessutom kan ha programkrav vid nybyggnation som inte alltid främjar energisnåla lösningar. Därför bör energikrav ställas på alla byggnader vid nyproduktion. För att inte verksamheten ska belastas av alltför höga byggkostnader bör centrala budgetmedel avsättas som ska främja energisnåla lösningar.

Inte minst mot bakgrund av de knapphändiga uppgifterna från många stadsdelsförvaltningar som redovisas i rapporten, men även från andra förvaltningar och bolag, gör förvaltningen bedömningen att nya klimatmål kommer att ställa högre krav på resurser för mer systematiska uppföljningar på de enskilda förvaltningarna. Förvaltningen vill i detta sammanhang peka på att förvaltningarna ställs inför allt högre effektiviseringskrav inom administrationen, varför det idag ofta kan saknas särskilda utredningsresurser för uppföljningar av nya klimatmål, exempelvis elförbrukning, transportarbete samt samordning och information till verksamheter kring olika klimatfrågor och miljömål.

Stadsdelsnämnden Skärholmen

Stadsdelsnämnden Skärholmen beslutade vid sitt sammanträde den 3 april 2008 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som sitt svar till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av vice ordföranden Maria Hannäs (v), ledamoten Monika Lindh m.fl. (s) och ledamoten Birgitta Hansen (mp) till förmån för gemensamt förslag till beslut, *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Skärholmens tjänsteutlåtande daterat den 9 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är mycket positiv till att få ta del av och lämna synpunkter på rapporten ”Minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholm stad år 2015” Klimatfrågan är sannolikt en av vår tids största och mest betydelsefulla politiska fråga och arbetet med att minska växthusgaserna och dess negativa effekter engagerar många. Miljöförvaltningens utredningar visar att det finns en stor potential att minska koldioxidsläppen och att energieffektivisera i Stockholm. I detta sammanhang vill förvaltningen framhålla vikten av att Stadens mål måste tydliggöras vad gäller genomförande av åtgärder samt uppföljning av mål och åtgärder. Kraven som ställs bör i princip gälla alla stadens bolag och förvaltningar, men särskilt till dem där åtgärderna bedöms bli mest verkningsfulla och kostnadseffektiva, dvs kraven bör vara anpassade till respektive verksamhet. Vidare anser förvaltningen att Staden måste skapa incitament och utveckla nya styrmedel som driver på utvecklingen så att kostnadseffektiva och verkningsfulla åtgärder, som minskar utsläppen av växthusgaser och effektiviserar energianvändningen, verkligen genomförs.

Stadsdelsnämnden Spånga–Tensta

Stadsdelsnämnden Spånga–Tensta beslutade vid sitt sammanträde den 18 mars 2008 att godkänna förvaltningens förslag till remissvar enligt detta tjänsteutlåtande.

Reservation anfördes av ledamöterna Abdo Goriya (s), Awad Hersi (mp), Jonas Ljungstedt (v), Eva Andersson (s), Rune Olofsson (s), Ornina Younan (s) och tjänstgörande ersättaren Azad Hassan (s), *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Spånga–Tensta tjänsteutlåtande daterat den 14 februari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen ser positivt på att Staden gemensamt arbetar för att minska utsläpp av växthusgaser i Stockholm. Frågan är mycket angelägen och förvaltningen anser det är viktigt att ställa höga krav på alla stadens bolag och förvaltningar. En förutsättning för att lyckas är tydligare styrning och planering samt att särskilda investeringsmedel avsätts för ändamålet.

Det finns flera goda exempel på ekonomiskt fördelaktiga projekt där man minskat energianvändningen i staden. I Spånga-Tensta drev förvaltning tillsammans med Svenska bostäder AB ett energiprojekt i förvaltningshuset som resulterade i halverad energiförbrukning samt bättre miljömedvetande hos personalen i huset. Den investering som krävdes för att uppnå resultatet betalades tillbaka inom några år.

De största möjligheterna till energieffektiviseringar ligger hos fastighetsägarna. Stadsdelsförvaltning äger inga egna fastigheter men samarbetar gärna med fastighetsägare för att minska energianvändningen i alla inhyrda lokaler.

Det övergripande målet är att skapa lösningar som leder till mer resurseffektiva och miljöanpassade lokaler samt att skapa en helhetssyn i miljöanpassningar vid om- och nybyggnader. En framgångsfaktor kan vara att skapa ekonomiska incitament båda för hyresgäster och fastighetsägare.

Vikten av samverkan med näringslivet för att åstadkomma mindre belastning på miljön bör betonas. Samspelet mellan hållbar tillväxt och ett modernt miljötänkande bör stimuleras.

Förvaltningen vill också lyfta fram vikten av informationsinsatser som vänder sig till medborgarna. De är viktigt att höja kunskapsnivån och miljötänkandet inte minst hos de boende i Järvaområdet. Här kan frivilliga och ideella organisationer göra betydande insatser. Ett exempel på en lokal insats som haft betydelse, men som också kan utvecklas vidare, är den s.k. föreningsstämningen i Spånga-Tensta. Det är lokala föreningar som mot en mindre ersättning genomför städning av utemiljöer och i samband med det sker också informations spridning om den gemensamma miljön.

Förvaltningen byter successivt ut sin maskinpark på totalt 22 bilar till miljöfordon enligt en upprättad plan. Andelen miljöfordon ökade med 22 % under 2007 och stadens mål på 100 % ska uppfyllas till utgången av 2010.

När det gäller miljöeffektiva transporter kan det också vara av intresse att undersöka möjligheten till upphandling av lokala producenter och entreprenörer, som minimerar transportvägarna.

Stadsdelsnämnden Södermalm

Stadsdelsnämnden Södermalm beslutade vid sitt sammanträde den 27 mars 2008 att som svar på remissen till kommunstyrelsen överlämnar och åberopar stadsdelsnämnden förvaltningens tjänsteutlåtande 2008-03-03.

Reservation anfördes av vice ordföranden Jan Forsell m.fl. (s) samt ledamöterna Birger Jeansson (mp) och Heinz Spira (v) till förmån för eget förslag, *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Södermalms tjänsteutlåtande daterat den 3 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att miljöförvaltningens utredning är väl genomarbetad och innehåller många intressanta förslag till åtgärder och investeringar vilka kan leda till minskade utsläpp av växthusgaser. Förvaltningen stödjer det föreslagna utsläppsmålet på 3,0 ton koldioxid per invånare till år 2015, men anser att man bör överväga en skärpning av målet om det längre fram visar sig vara möjligt att genomföra ytterligare kostnadseffektiva åtgärder.

Det är angeläget att utsläppen av växthusgaser minskar med tanke på hotet om en framtida klimatförändring. Förvaltningen inser att staden har ett stort ansvar för att bidra till denna minskning. Staden kan gentemot allmänhet och andra aktörer i samhället vara en viktig inspiratör och föregångare i detta arbete.

Förvaltningen kan bidra till att nå utsläppsmålet genom att exempelvis byta ut äldre vitvaror, installera energieffektiva ljuskällor, välja kollektiva färdmedel vid tjänsteresor och endast inneha tjänstebilar som är klassade som miljöbilar. Då en stor del av förvaltningens verksamheter bedrivs i privat regi är det också viktigt att miljökrav ställs vid upphandling.

Förvaltningen anser att arbetet med att minska utsläppen av växthusgaserna ska tydliggöras och att det ska integreras i stadens ILS-system. Tidigare handlingsprogram mot växthusgaser har visat sig vara tämligen okända bland stadens verksamheter vilket visar på betydelsen av tydlig styrning och information från staden centralt.

För att nå resultat i växthusgasarbetet anser förvaltningen att staden centralt bör tillhandahålla informationsmaterial och expertiskunskap till stadens bolag och förvaltningar. Här kan energicentrum, eller motsvarande, få en nyckelroll. Denna centralt placerade funktion kan genomföra upphandlingar av exempelvis energikonsulter och samordna informations/utbildningsinsatser för anställda i staden.

Förvaltningen anser att huvudansvaret för arbetet att minska stadens utsläpp av växthusgaser bör ligga på stadsledningskontoret då kontoret idag har ansvaret för stadens miljöprogram.

Stadsdelsnämnden Älvsjö

Stadsdelsnämnden Älvsjö beslutade vid sitt sammanträde den 1 april 2008 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av vice ordföranden Majvi Andersson m fl (s), ledamoten Maj-Len Eklund (v) och ledamoten Kenneth Rönquist (mp), *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Älvsjös tjänsteutlåtande daterat den 17 mars 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Klimatfrågans betydelse och aktualitet har ingen kunnat undgå på senare tid. En minskning av växthusgasutsläppen är helt nödvändig och mycket angelägen. Alla, inte minst Stockholms stads verksamheter, måste vara delaktiga i arbetet för att klimatsituationen ska förbättras.

Förvaltningen anser att rapporten är väl genomarbetad och rik på förslag till åtgärder. Det skulle dock ha varit intressant om man även tagit med utsläpp till följd av distribution och produktion av varor och livsmedel som görs utanför kommungränsen, men som konsumeras inom staden. Det har på senare tid uppmärksammats att denna produktion har betydande negativ miljöpåverkan och climateffekt. Påverkan från flygresor och andra resor utanför kommungränsen ingår inte heller, trots att de orsakar stora utsläpp av växthusgaser.

När det gäller energianvändning har Älvsjö stadsdelsförvaltning drivit flera projekt som finansierats genom miljömiljarden. Främst är det förskolor där uppvärmningssystemet bytts från direktverkande el till fjärrvärme, bergvärme respektive luftvärmepump. I ett fall har bergvärmerna kombinerats med en ny typ av solfångare under takpannor av glas. Tio förskolor och skolor har på taken utrustats med solpaneler med solceller som producerar el. En förskola har även fått en ny avancerad ventilationsstyrning installerad.

Utan finansiering från miljömiljarden hade dessa investeringar inte varit möjliga. För att energibesparande investeringar ska få ett genomslag i fastighetsbeståndet behövs tydliga

krav för energieffektiva lösningar vid beställning av ny-, om- och tillbyggnader. Förvaltningen anser att stadsledningskontoret bör väga in byggnadens driftskostnader inklusive el och värme vid bedömning av om ett projekt ska godkännas. Det bör även utredas hur utgifterna för fastighetselen i lokaler i större utsträckning ska betalas av fastighetsägaren för att det ska finnas incitament att göra investeringar.

Stadsdelsförvaltningens möjligheter till energibesparingar begränsar sig i övrigt till att bl.a. installera energisnålare ljuskällor, byta ut äldre vitvaror, installera energisparläge på maskiner och uppmuntra personalen till ett mer energimedvetet beteende. En viktig åtgärd som förvaltningen genomfört är att huvudkontoret försetts med närvarostyrd belysning på alla kontorsrum och toaletter.

Miljöförvaltningen resonerar i rapporten om olika sätt att finansiera föreslagna åtgärder. Bland annat föreslås att medel bör avsättas de år som de mest kostnadseffektiva åtgärderna genomförs för att ha medel för finansiering av kommande mer kostsamma åtgärder. Stadsdelsförvaltningen tycker att detta är ett bra förslag, men att formerna behöver preciseras.

När det gäller transporter strävar förvaltningen mot stadens mål om 100% miljöbilar. För närvarande finns fyra tjänstebilar inom förvaltningen och tre av dessa är miljöbilar. För att få ner förbrukningen av fossila bränslen skulle det också behövas tydligare krav och ökad restriktivitet för användandet av egen bil i tjänsten och principer för val av färdmedel vid längre tjänsteresor. Förvaltningen planerar därför att ta fram en resepolicy utifrån stadens råd.

En allt större del av stadsdelsförvaltningens verksamheter bedrivs i extern regi. Både när det gäller transporter, energi och andra miljöaspekter så är det viktigt att krav ställs vid upphandling av såväl entreprenader som av varor och tjänster.

Huvudansvaret för stadens växthusgasarbete bör enligt stadsdelsförvaltningen, liksom för stadens miljöprogram, ligga på stadsledningskontoret. Miljöförvaltningen bör ges uppdraget att samordna kommunikationsinsatser och uppföljning. Miljöförvaltningen redovisar att kännedomen och kunskapen om stadens hittillsvarande handlingsprogram mot växthusgaser varit påfallande låg och att stadens långsiktiga klimatmål är relativt okänt. Detta visar enligt stadsdelsförvaltningen på svårigheten att på ett effektivt sätt nå ut till stadens egna verksamheter. Planering och uppföljning av åtgärder för minskade växthusgasutsläpp bör för ökad tydlighet inarbetas i stadens integrerade ledningssystem, ILS.

För att nå framgång i arbetet att minska utsläppen av växthusgaser, förutom ovanstående, är att staden centralt tillhandahåller stöd och information för bolag och förvaltningar. Här har projektet Energicentrum inom miljöförvaltningen haft en viktig roll. De har gjort upphandlingar av exempelvis energikonsulter och skulle kunna genomföra informationsinsatser gentemot anställda i staden.

Stadsdelsförvaltningen instämmer i att det nu är viktigt med ett systematiskt och kraftfullt arbete från stadens sida för att minska växthusgasutsläppen. Staden kan också vara en viktig inspiratör och föregångare för företag och allmänhet i arbetet med att minimera utsläppen. Ett Stockholm i världsklass innebär också förväntningar på ett klimatarbete i världsklass.

Stadsdelsnämnden Östermalm

Stadsdelsnämnden Östermalm beslutade vid sitt sammanträde den 14 februari 2008 att godkänna och överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation anfördes av vice ordförande Rolf Lindell m fl (s), ledamöterna Marion Sundqvist (mp) och Berit Bornecrantz Dias (v) till förmån för eget förslag, *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Östermalms tjänsteutlåtande daterat den 30 januari 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Rapporten är enligt stadsdelsförvaltningen väl genomarbetad och tycks svara väl på det uppdrag som miljö- och hälsoskyddsnamnden gett miljöförvaltningen. Rapporten belyser nuläget, vad som krävs i reduktion av utsläpp av växthusgaser för att nå de satta målen 3,5 respektive 3,0 ton CO₂-e per person samt ger förslag till åtgärder både inom stadens verksamheter och för stadens invånare.

Produktion och transporter av livsmedel, material och andra varor har på senare tid uppmärksammats som betydelsefulla bidragande faktorer till utsläppen av växthusgaser. Enligt stadsdelsförvaltningen bör även denna aspekt på något sätt belysas och komma till uttryck i sammanhanget.

Inom stadsdelsförvaltningens kärnverksamheter är det främst olika typer av energisparåtgärder för el och uppvärmning samt minskade utsläpp vid transporter som kan genomföras. Energikostnaden för el var år 2006 över 3 miljoner kr för stadsdelsförvaltningens verksamheter. Energikartläggningar bör genomföras för att identifiera vilka åtgärder som bör prioriteras lokalt. Eftersom en allt större del av verksamheten bedrivs i extern regi är det viktigt att miljökrav ställs vid upphandling av såväl entreprenader som tjänster. Förvaltningen har sedan 1997 ställt miljökrav på fordon och arbetsmaskiner. Motsvarande krav bör kunna ställas även på energieffektivitet och vid upphandling av andra typer av verksamheter.

Stadsdelsförvaltningen anser att staden har ett stort ansvar och goda möjligheter att styra utvecklingen inom de stadsutvecklingsområden som presenterats i Stockholms stads översiktsplan. Områdena utgör Stockholms stora framtida utvecklingsresurs för en blandad och varierad stadsbebyggelse och energifrågor och mobilitetsfrågor bör självfallet ligga högt på agendan.

Miljöförvaltningen resonerar i rapporten om olika sätt att finansiera föreslagna åtgärder. Bland annat föreslås att medel bör avsättas de år som de mest kostnadseffektiva åtgärderna genomförs för att ha medel för finansiering av kommande mer kostsamma åtgärder. Stadsdelsförvaltningen tycker att detta är ett bra förslag men att formerna för detta bör preciseras.

Huvudansvaret för stadens växthusgasarbete bör enligt stadsdelsförvaltningen, liksom för stadens miljöprogram, ligga på stadsledningskontoret. Miljöförvaltningen bör ges uppdraget att samordna kommunikationsinsatser och uppföljning. Samhällets ökade fokus på klimatfrågan men också på klimatanpassning som en prioriterad fråga medför enligt stadsdelsförvaltningen att även kommunikationsstrategin för Stockholms klimatarbete bör revideras och utvecklas.

Miljöförvaltningen redovisar att kännedomen och kunskapen om stadens hittillsvarande handlingsprogram för växthusgaser varit påfallande låg och att stadens långsiktiga klimatmål är relativt okänt. Detta visar enligt stadsdelsförvaltningen på svårigheten att på ett effektivt sätt nå ut till stadens egna verksamheter. Planering och uppföljning av åtgärder för minskade växthusgasutsläpp bör för ökad tydlighet inarbetas i stadens integrerade ledningssystem, ILS.

Stadsdelsförvaltningen instämmer i att det nu är viktigt med ett systematiskt och kraftfullt arbete från stadens sida för att minska växthusgasutsläppen. Stadens förvaltningar och bolag kan i detta arbete fungera som inspiratörer för anställda, invånare och företagare i staden. Ett Stockholm i världsklass innebär också förväntningar på ett klimatarbete i världsklass.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnamnden godkänner stadsdelsförvaltningens svar på kommunstyrelsens remiss av miljö- och hälsoskyddsförvaltningens rapport ”Minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad år 2015”.

RESERVATIONER M.M.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Åsa Romson (mp), ledamöterna Eva Louise Erlandsson Slorach (s), Malte Sigemalm (s), Ulla Jöhnk (s), Godfrey Etyang (s) och Stellan Hamrin (v) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Att miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar att

1. återremittera ärendet
2. uppdra åt förvaltningen att redovisa ytterligare minst ett scenario på 2,0 ton Co2 ekv/capita per år.

Särskilt uttalande gjordes av vice ordförande Åsa Romson (mp) och ledamoten Stellan Hamrin (v) enligt följande.

”Utredningen visar på stora potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Med den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare är målsättningen om 3,0 ton/capita och år till 2015 inte tillräckligt.

För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms nya klimatmål vara både offensivare och ha en fastare uppföljning än vad svaret på miljöborgarrådets skrivelse anger. Miljöpartiet menar att Stockholm ska vara fossilfritt till 2030 och inte vänta till 2050 som är det gamla beslutet i fullmäktige. Redan detta gör att målet måste skärpas, men också det faktum att lägre nivåer är svårare att minska gör att minskningen bör ske med högre takt i början. Vi menar att fler ’källor’ bör räknas för att effektiva åtgärder bättre ska kunna genomföras, t ex bör konsumtionen av varor räknas med liksom transporter som Stockholmare gör utanför kommunen och även med flyg. Slutsatsen från Växhusgasprogrammet pekade på att detta borde göras.

Det är inte tillfredsställande om fullmäktige nu föreslås fastställa ett mål där uppfyllelsen hänger på att ett stort antal åtgärder genomförs på i stort sett samtliga nämnder och styrelser, men där uppföljningen enbart bygger på att miljönämnden årligen rapporterar om den totala utsläppsnivån minskar. Delmål bör även sättas före 2015 för att stärka uppföljningen.”

Särskilt uttalande gjordes av ledamöterna Eva Louise Erlandsson Slorach (s), Malte Sigemalm (s), Ulla Jöhnk (s) och Godfrey Etyang (s) enligt följande.

”Vi vet att åtgärderna sannolikt blir både svårare och kostsammare ju lägre nivå vi har vid utgångsläget. Därför bör också målsättningarna för minskningsarbetet ha en avtagande kurva och hastigheten bör alltså vara högre i början av scenariot.

Målsättningar är en nödvändig utgångspunkt för arbetet med att analysera och utvärdera tänkbara åtgärder, men de bör vara så öppna som möjligt i den första fasen och därför borde fler scenarier ha ingått i arbetet. Förslagsvis ett alternativ om 2,0. Det hade varit bra att ha en tydligare bild av vilken typ av åtgärder som krävs för olika scenarier för att på så sätt kunna bilda sig en uppfattning av vad som var den lämpligaste nivån.

Nu har, i en slags ’feedback’, kommunstyrelsens och kommunfullmäktiges föredragande bestämt utgångspunkten för nämndens arbete, vilket i sig är olyckligt. Det hade varit intressant att se vad en mer förutsättningslös utredning hade kommit fram till. Att man nu ligger 100 000 ton under vad man tror ändå skulle vara en rimlig utveckling gör att det är rimligt att anta att ett ambitiösare mål hade kunnat formuleras.”

Exploateringsnämnden

Reservation anfördes av ledamoten Ann-Margarethe Livh (v) med hänvisning till sitt yrkande om återremiss enligt följande.

Exploateringsnämnden beslutar

att återremittera ärendet,

att uppdra åt förvaltningen att redovisa ytterligare minst ett scenario på 2,0 ton Co2 ekv/capita per år.

Utredningen visar på stora potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Det förs även fram i ärendet att Sverige och Stockholm har låga utsläpp i jämförelse med många andra länder. Anledningen till detta är att många klimatpåverkande aktiviteter inte räknas med, som konsumtionen av varor, transporter utanför kommunen och flygresor. Den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare gör att målsättningen om 3,0 ton/capita och år till 2015 inte är tillräcklig. För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms nya klimatmål vara både offensiva och ha en noggrann uppföljning. Vi efterlyser konkreta och kraftiga åtgärder mot utsläpp av växthusgaser liksom högt ställda mål. Vänsterpartiet ser ingen anledning att vänta till 2050 med att göra Stockholm fossilfritt.

Reservation anfördes av vice ordföranden Mirja Räihä Järvinen m fl (s) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Exploateringsnämnden beslutar

Att delvis bifalla kontorets förslag till beslut,

Att därutöver anföra följande:

Vi vet att åtgärderna sannolikt blir både svårare och kostsammare ju lägre nivå vi har vid utgångsläget. Därför bör också målsättningarna för minskningsarbetet ha en avtagande kurva och hastigheten bör alltså vara högre i början av scenariot.

Målsättningar är en nödvändig utgångspunkt för arbetet med att analysera och utvärdera tänkbara åtgärder, men de bör vara så öppna som möjligt i den första fasen och därför borde fler scenarier ha ingått i arbetet. Förslagsvis ett alternativ om 2,5. Det hade varit bra att ha en tydligare bild av vilken typ av åtgärder som krävs för olika scenarier för att på så sätt kunna bilda sig en uppfattning av vad som var den lämpligaste nivån.

Nu har, i en slags ”feedback”, kommunstyrelsens och kommunfullmäktiges föredragande bestämt utgångspunkten för utredningens arbete, vilket i sig är olyckligt. Det hade varit intressant att se vad en mer förutsättningslös utredning hade kommit fram till. När man nu ligger 100 000 ton under vad man ändå tror skulle vara en rimlig utveckling gör att ett ambitiösare mål borde ha kunnat formuleras.

Reservation anfördes av ledamoten Emilia Hagberg (mp) och *Ersätтарыttrande* gjordes av ersättaren Torkel Tigerschiöld (mp) med hänvisning till sitt eget yrkande enligt följande.

Exploateringsnämnden beslutar

att som svar på remissen svara följande:

Miljöförvaltningen förslag på åtgärder mot utsläpp av växthusgaser visar att det finns stor potential att minska koldioxidutsläppen. Med den ökade kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas snabbare och kraftigare än tidigare är målsättningen om 3,0 ton/capita och år till 2015 inte tillräckligt. Programmet bör omarbetas utifrån en målsättning på 2,0 ton/capita.

Miljöpartiet vill att Stockholms ska vara fossilbränslefritt 2030 och det kräver än högre ambitionsnivå. Då bör minskningstakten vara högre från början.

Beräkningsgrunden måste omfatta en större del av de utsläpp som stockholmarna gör, såsom konsumtion och utsläpp som görs utanför kommunens gränser såsom flygresor och konsumtion av varor.

Precis som Miljöförvaltningen lyfter fram så har exploateringsnämnden stora möjligheter att styra energiåtgången i nya byggnader genom att ställa krav på att endast lågenergihus uppförs. Transportbehovet i nya bebyggelser kan också styras genom att stimulera till minskade transporter och alternativ till egen bil, genom t ex bilpoolslösningar. Detta saknas i programmet. En offensivstadsplanering och parkeringspolitik som stimulerar gående, cykel och kollektivtrafik ligger i högsta grad i exploateringsnämndens område.

Ett annat område är att kräva att transporter till byggarbetsplatser i sjönära lägen i högre utsträckning görs med båt.

Fastighetsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Martin Michel (mp) och ersättaren Yildiz Kafkas (mp) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Att fastighetsnämnden beslutar att avslå förvaltningens förslag samt

Att därutöver anför

Rapporten ”Minskade utsläpp av växthusgaser från Stockholms stad 2015” antar att stockholmaren släpper ut endast 4 ton koldioxid per person och år. Antagandet bygger dock på en missvisande avgränsning där invånarnas konsumtion och resor utanför Stockholm inte inkluderas. Om man inkluderar dessa aktiviteter, vilket man bör göra, ligger siffran för genomsnittstockholmaren snarare runt 10 ton per år. Därmed blir potentialen att nå 3,5 ton betydligt mindre. Dessutom kan man ifrågasätta valet att ha 3,5 ton som målsättning då Naturskyddsföreningens beräkningar och annan forskning indikerar att en långsiktigt hållbar nivå ligger betydligt lägre, nämligen på ca 1-2 ton per person och år. Det borde ingå ett scenario där man skissar på möjligheterna att minska utsläppen till denna nivå.

I rapporten har man inte heller tagit med samhällsplanering och markanvändning som påverkansfaktorer, vilket man borde göra då samhällsplanering och val av markanvändning är viktiga verktyg för att skapa en mer klimatsmart stad. Markanvisningarna är till exempel ett viktigt verktyg för att ställa krav på energieffektivitet vid nybyggnation och för att se till att man inte uppmuntrar onödigt biltrafik med höga p-normer och dålig kollektivtrafikförsörjning. I rapporten bör därför ingå text som handlar om vikten av att ställa energikrav med mera vid markanvisningar.

Även om rapporten innehåller många bra tekniska förslag och vissa ekonomiska incitament för att minska växthusutsläppen blir den lite av en tandlös tiger när ovanstående viktiga aspekter saknas. Endast i slutet nämns kommunikation och information som viktiga instrument för att ändra stockholmarens vanor och därmed minska utsläppen. Därför bör det i rapporten ingå avsnitt som behandlar livsstil, konsumtion, markanvändning och längre resor samt hur man ska kunna minska utsläppen från dessa aspekter. Rapporten bör visa hur staden kan föra en dialog med olika aktörer såsom andra fastighetsägare, hushåll, företag med mera om hur man agerar klimatsmart. Det är beklagligt att den politiska majoriteten har avskaffat Agenda 21-samordnarna och därför önskvärt att återinföra någon typ av sådana tjänster. Energicentrum genomför ett viktigt internt arbete i staden men det saknas en tydlig aktör för utåtriktad information och rådgivning.

Idag kan vi konstatera att trots alla goda intentioner att spara energi, omställa bränsleförbrukningen från fossila till miljövänligare energikällor och minska växthuseffekten planeras i Stockholm utan att dessa aspekter beaktas i tidigt planskede. Här borde staden ta ett helhetsgrepp och skapa förutsättningar för att stadens alla förvaltningar och bolag drar åt samma håll. Ett sätt kan vara att ta fram en för staden övergripande klimatpolicy där olika faktorer som påverkar klimatet och ett förhållningssätt att undvika dem fastställs som gemensamma principer vid upphandlingar, planering av nya byggnader och infrastruktur, modernisering av energikällor och tekniker, bilpooler, planera för att underlätta för kollektivtrafik, infartsparkeringar och andra åtgärder för att minska användningen av fossilt bränsle och energiförbrukning.

Det är anmärkningsvärt att staden fortfarande tillåter mark till verksamheter utan att ställa några krav redan vid markupplåtelsen. De eventuella miljökonsekvensbeskrivningarna saknar

i praktiken verkan och många projekt får tillstånd innan fördjupade översiktsplaner som ska ange övergripande riktlinjerna hinner tas fram, t.ex. etapp 1, affärscentrum vid Norra stationsområdet. Hela Norra stationsområde som borde vara en ny, modern mönsterstadsdel saknar viktiga dokument som energiplan, miljöanpassad teknik, infrastruktur för avfall och miljöprogram som Hammarby sjöstad hade redan i början av planeringen. Vi saknar i den aktuella rapporten studier på fysiska planeringens effekter på utsläppen av växthusgaser och energiförbrukningen.

Samma likgiltighet kan man konstatera vad gäller vägbyggen. Vi vet att trafiken utgör en stor del av utsläppen av växthusgaserna, men ändå fortsätter staden att släppa fram byggandet av nya motorvägar, i stället för att som en stor stad verka hos regeringen och berörda myndigheter för att finna vägar till en hållbar trafikinfrastruktur. En sådan åtgärd kan vara omställning av godstransporter från lastbilstransporter genom stan till järnvägstransport. Så vitt det är känt har Banverket inga planer inom detta område. Stockholms stad borde vara mer aktiv att driva frågan. Samma sak gäller satsningar i kollektivtrafik som Stockholm kunde vara mer drivande i sina kontakter med landsting, SL och SJ.

Det är också viktigt att stadens egna förvaltningar har individuella elmätare som visar vad man själv förbrukat och får incitament att spara energi. Om stadens egna förvaltningar inte är medvetna om denna fråga kan det vara på sin plats att se över vad stadens Energicentrum ska ha för uppgift.

Reservation anfördes av ledamoten Bengt Sandberg m.fl. (s) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Fastighetsnämnden beslutar

Att delvis bifalla kontorets förslag till beslut

Att därutöver anföra följande

Vi vet att åtgärderna sannolikt blir både svårare och kostsammare ju lägre nivå vi har vid utgångsläget. Därför bör också målsättningarna för minskningsarbetet ha en avtagande kurva och hastigheten bör alltså vara högre i början av scenariot.

Målsättningar är en nödvändig utgångspunkt för arbetet med att analysera och utvärdera tänkbara åtgärder, men de bör vara så öppna som möjligt i den första fasen och därför borde fler scenarier ha ingått i arbetet. Förslagsvis ett alternativ om 2,5. Det hade varit bra att ha en tydligare bild av vilken typ av åtgärder som krävs för olika scenarier för att på så sätt kunna bilda sig en uppfattning av vad som var den lämpligaste nivån.

Nu har, i en slags ”feedback”, kommunstyrelsens och kommunfullmäktiges föredragande bestämt utgångspunkten för utredningens arbete, vilket i sig är olyckligt. Det hade varit intressant att se vad en mer förutsättningslös utredning hade kommit fram till. När man nu ligger 0,1 ton under vad man ändå tror skulle vara en rimlig utveckling anser vi att ett ambitiösare mål borde ha kunnat formuleras.

Idrottsnämnden

Reservation anfördes av ledamoten Mehdi Oguzsoy (v) med hänvisning till eget yrkande enligt följande.

1. Att återremittera ärendet.
2. Att uppdra åt förvaltningen att redovisa ytterligare minst ett scenario på 2,0 ton Co2 ekv/capita per år.

Utredningen visar på stora potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Det förs även fram i ärendet att Sverige och Stockholm har låga utsläpp i jämförelse med många andra länder. Anledningen till detta är att många klimatpåverkande aktiviteter inte räknas med, som konsumtionen av varor, transporter utanför kommunen och flygresor. Den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare gör att målsättningen om 3,0 ton/capita och år till 2015 inte är tillräcklig. För att

fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms nya klimatmål vara både offensiva och ha en noggrann uppföljning. Vi efterlyser konkreta och kraftiga åtgärder mot utsläpp av växthusgaser liksom högt ställda mål. Vänsterpartiet ser ingen anledning att vänta till 2050 med att göra Stockholm fossilfritt.

Reservation anfördes av ledamoten Axel Nekham (mp) med hänvisning till eget yrkande enligt följande.

Att återremittera ärendet för omarbetning av målsättning och uppföljning.

Att anföra följande:

För att minska behovet av biltransporter för utövarna skall placeringen vid nybyggnation av idrottsanläggningar planeras så att man på ett enkelt sätt kan ta sig dit med kollektivtrafik.

Användandet av förnyelsebar energi skall öka markant på både nya och befintliga idrottsanläggningar. Förvaltningen skall undersöka vilka lösningar som finns idag att använda på anläggningarna.

Att idrottsförvaltningen sätter upp delmål för att kunna följa upp hur arbetet med energieffektivisering går samt andelen förnyelsebar energi på anläggningarna.

Kyrkogårdsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Magnus Jarnling m fl (mp) med hänvisning till eget yrkande enligt följande.

1. Kyrkogårdsnämnden godkänner förvaltningens förslag till yttrande med nedanstående tillägg.
2. Kyrkogårdsnämnden förklarar denna paragraf omedelbart justerad.

Miljöförvaltningens rapport innehåller flera tekniska förslag och vissa ekonomiska incitament för att minska utsläppen av växthusgaser. Rapporten utgår från en missvisande avgränsning där invånarnas påverkan av konsumtion och resor utanför Stockholm inte är inkluderad. En kompletterande rapport som behandlar livsstil, konsumtion och längre resor är nödvändig.

Socialtjänstnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Karin Rågsjö (v), ledamöterna Abdo Goriya m.fl. (s) och ledamoten Gertrud Brorsson (mp) till förmån för sitt eget förslag enligt följande.

Socialtjänstnämnden föreslås besluta följande.

1. Socialtjänstnämnden godkänner i huvudsak förvaltningens förslag.
2. Socialtjänstnämnden anför därutöver följande.

Det finns större potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm än vad som nu föreslås i ärendet. Till exempel måste minst ett ytterligare scenario analyseras: 2,0 ton CO₂ ekv per år per capita. Med den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare antagits är målsättningen om 3,0 ton/capita och till år 2015 inte tillräcklig.

För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms nya klimatarbete vara både offensivare och ha en fastare uppföljning. Vi vill att Stockholm ska vara fossilfritt till 2030, och inte vänta till år 2050 enligt det gamla beslutet i kommunfullmäktige.

Förvaltningen har få synpunkter som inte heller är särskilt konkreta. Till exempel skriver förvaltningen att man vill ”effektivisera transporter av personer och varor”. Detta kan gå till

på en rad olika sätt och skulle behöva bli mycket tydligare och mer specifikt beskrivet. Dels vore det bra att veta till vilken grad förvaltningen vill effektivisera dessa transporter, och hur stor omfattningen ska vara. Förvaltningen konstaterar att deras energieffektivisering är begränsad, vilket gör uppmaningen ovan desto mer aktuell.

Socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet är nationellt ense om att Sverige bör minska sina utsläpp med 40 % till 2020, räknat med enbart inhemska neddragningar. Argumentet för att ha höga ambitionsnivåer för Sverige är att Sverige har större möjlighet och ett stort ansvar. Samma situation menar vi gäller för Stockholm; här kan utsläppen från till exempel trafik och uppvärmning ofta minimeras mer kostnadseffektivt än i glesbygden. Dagens ambition räcker enbart till att stabilisera utsläppen i Stockholm, även med en ökad befolkning måste vi klara en minskning i denna region. Detta gör att målet som den borgerliga majoriteten i Stockholm föreslår måste skäras, men också det faktum att lägre nivåer är svårare att minska gör att minskningen bör ske med högre takt i början.

Precis som Klimatberedningen påpekar, menar vi också att fler 'källor' bör räknas med för att effektiva åtgärder bättre ska kunna genomföras, till exempel bör konsumtionen av varor räknas med liksom transporter som Stockholmare gör utanför kommunen och även med flyg. Slutsatserna från Växthusgasprogrammet pekade på att detta är möjligt med fortsatt utveckling av analysmodeller.

Även uppföljningen av klimatmålet måste stärkas. Med miljönämndens förslag hänger uppfyllelsen på att ett stort antal åtgärder genomförs på i stort sett samtliga nämnder och styrelser, men utan reell möjlighet för kommunfullmäktige att säkerställa att den totala utsläppsnyvån minskar. Delmål bör även sättas före 2015 för att stärka uppföljningen.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation anfördes av vice ordförande Teres Lindberg (s) samt ledamöterna Arhe Hamednaca (s), Gunni Ekdahl (s) och Hasan Dölek (s) enligt följande.

Att stadsbyggnadsnämnden beslutar att delvis bifalla kontorets förslag till beslut, samt att därutöver anföra följande.

Vi vet att åtgärderna sannolikt blir både svårare och kostsammare ju lägre nivå vi har vid utgångsläget. Därför bör också målsättningarna för minskningsarbetet ha en avtagande kurva och hastigheten bör alltså vara högre i början av scenariot.

Målsättningar är en nödvändig utgångspunkt för arbetet med att analysera och utvärdera tänkbara åtgärder, men de bör vara så öppna som möjligt i den första fasen och därför borde fler scenarier ha ingått i arbetet. Förslagsvis ett alternativ om 2,5. Det hade varit bra att ha en tydligare bild av vilken typ av åtgärder som krävs för olika scenarier för att på så sätt kunna bilda sig en uppfattning av vad som var den lämpligaste nivån.

Nu har, i en slags "feedback", kommunstyrelsens och kommunfullmäktiges föredragande bestämt utgångspunkten för utredningens arbete, vilket i sig är olyckligt. Det hade varit intressant att se vad en mer förutsättningslös utredning hade kommit fram till. När man nu ligger 100 000 ton under vad man ändå tror skulle vara en rimlig utveckling gör att ett ambitiösare mål borde ha kunnat formuleras.

Därutöver kan vi ånyo konstatera att den borgerliga majoritet som sålde Fortum gjorde stockholmarna en stor otjänst. Ett fullskaligt fjärrvärmenät är garanten för att i framtiden kunna distribuera och kontrollera miljövänlig energi. Önskvärt vore tydliga mål när det gäller att öka fjärrvärmedistributionen i staden även till hushåll där Fortum inte finner ekonomisk lönsamhet i syfte att få bort oljeförbränningen i såväl hushåll som offentliga byggnader

Också det faktum att den sittande majoriteten avser att ta bort den fria passagen, till innerstaden, för bilar med alternativa bränslen visar på den mycket låga ambitionsnivå som den politiska majoriteten uppvisar.

Reservation anfördes av ledamoten Anders Nordenskiöld (v) enligt följande.

Att stadsbyggnadsnämnden beslutar att delvis bifalla kontorets förslag till beslut samt att därutöver anföra följande.

Stadsbyggandet har en mycket långsiktig inverkan på utsläppen av växthusgaser eftersom det vi bygger idag kommer bestå under många år framöver. Det är därför viktigt att ganska omgående ställa om nybyggnationen till mer energieffektiva bostäder och lokaler samtidigt som fjärrvärmen måste fortsätta att byggas ut och bli mer effektiv. Utöver detta har själva stadsstrukturen betydelse och utgångspunkten måste vara att planera för en tät och transportsnål stad där resandet sker med kollektivtrafik, cykel och till fots.

Eftersom det konstateras att det utan stora åtgärder går att nå en nivå på 3,1 ton per person och år blir det naturligt att utreda ett mer ambitiöst mål på 2,0 ton. Det gynnsamma utgångsläge Stockholm idag har att minska sina växthusgaser är ett starkt skäl att höja ambitionsnivån redan idag istället för att skjuta problemen på framtiden.

Att vi idag är ett föredöme och har stora möjligheter att nå 3,0 ton eller lägre kan på lite längre sikt förändras till det motsatta när klimatpolitiken kombineras med satsningar som Förbifart Stockholm vilket stimulerar ökad bilism och en utglesad stad. Istället bör Stockholm ta initiativ till en omfattande utbyggnadsplan av kollektivtrafik och cykelvägar i regionen.

Särskilt uttalande gjordes av Cecilia Obermüller (mp) enligt följande.

Målet borde vara att ha ett scenario med ett mål om 2,0 ton CO₂ ekv per år per capita. Utredningen visar på stora potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Med den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare är målsättningen om 3,0 ton/capita och år till 2015 inte tillräckligt.

För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms nya klimatmål vara både offensivare och ha en fastare uppföljning än vad som anges i både miljöförvaltningens och stadsbyggnadskontorets svar. Miljöpartiet menar att Stockholm ska vara fossilfritt till 2030 och inte vänta till 2050 som är det gamla beslutet i fullmäktige. Redan detta gör att målet måste skärpas, men också det faktum att lägre nivåer är svårare att minska gör att minskningen bör ske med högre takt i början. Vi menar att fler 'källor' bör räknas för att effektiva åtgärder bättre ska kunna genomföras, t ex bör konsumtionen av varor räknas med liksom transporter som Stockholmare gör utanför kommunen och även med flyg. Slutsatsen från Växthusgasprogrammet pekade på att detta borde göras.

Det är inte tillfredsställande om fullmäktige nu föreslår fastställa ett mål där uppfyllelsen hänger på att ett stort antal åtgärder genomförs på i stort sett samtliga nämnder och styrelser, men där uppföljningen enbart bygger på att miljönämnden årligen rapporterar om den totala utsläppsnivån minskar. Delmål bör även sättas före 2015 för att stärka uppföljningen.

Som kontoret påpekar är på systemnivå den fastighetsanknutna energianvändningen och utsläppen från transportsektorn särskilt viktiga områden att arbeta med. Här har stadsbyggnadsnämnd och -kontor ett stort ansvar och stor möjlighet att styra utvecklingen.

Att inte planera för nya bostäder i dåliga kollektivtrafiklägen borde t ex vara en självklarhet. Att påskynda planering av spårbunden kollektivtrafik, att inte planera för miljöskadliga motorleder, att arbeta med programmet för miljöanpassat byggande, att påskynda och gynna byggande av passivhus i Stockholm är bara några exempel på verksamheter som bör drivas inom nämndens ram.

Nämnden är även ansvarig för stadens energiplan som givetvis är ett ytterst väsentligt dokument. 2030 är en synnerligen dålig grund för en klimatvänlig utveckling.

Trafik- och renhållningsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Jan Valeskog m fl (s) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Trafik- och renhållningsnämnden beslutar

Att delvis bifalla kontorets förslag till beslut,

Att därutöver anföra följande:

Vi anser ambitionerna bör vara högre än vad som anges i ärendet och fler scenarier borde ingå i arbetet. Ett alternativ om 2,5 ton per innevånare bör ha presenterats för att kunna få total bild av vilka insatser som behövs för att nå en sådan målbild.

Reservation anfördes av ledamoten Mats Lindqvist (mp) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Trafik- och renhållningsnämnden beslutar

Att avslå kontorets förslag till beslut,

Att Trafikkontoret får som en av sina huvuduppgifter att minska utsläppen av växthusgaser från trafiken i Stockholm,

Att Trafikkontoret utreder och redovisar vilka växthusgasminskningar en klimatfokuserad utformning av trafikinfrastrukturen skulle kunna ge, samt

att därutöver anföra följande:

När klimatretoriken ska omsättas till handling så dyker ofta den så kallade ”tummetottattityden” fram. – Det är inte jag, det är någon annan, någon annan stans någon annan gång, som ska fixa klimathotet.

Trafikkontoret menar på att det har en begränsad rådighet i att påverka trafikens CO₂-utsläpp. Det är inte sant. Runt om i landet finns massor av projekt där trafikförvaltningarna är djupt involverade i arbetet med att minska utsläppen från trafiken. I Växjö tittar man på differentierade parkeringsavgifter. Trafikkontoret i Lund har sedan länge jobbat med bilsnål samhällsplanering.

Infrastruktursatsningar är långlivade, det val vi gör idag när det gäller hur vi ska bygga upp vår infrastruktur, de får vi sedan leva med i många decennier framöver. I det akuta läget som klimatfrågan utgör, måste varje investerad krona gå till att bygga upp en infrastruktur och ett samhälle som gör det möjligt att klara klimatutmaningen.

Reservation anfördes av ledamoten Torhild Lamo (v) och

Ersätтарыtrande gjordes av ersättaren Kajsa Stenfelt (v) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Trafik- och renhållningsnämnden beslutar

Att avslå förslaget till beslut,

Att därutöver anföra följande:

Utredningen visar på stora potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Det förs även fram i ärendet att Sverige och Stockholm har låga utsläpp i jämförelse med många andra länder. Anledningen till detta är att många klimatpåverkande aktiviteter inte räknas med, som konsumtionen av varor, transporter utanför kommunen och flygresor. Den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare gör att målsättningen om 3,0 ton/capita och år till 2015 inte är tillräcklig.

Stockholm är en trafiktät stad och biltrafiken är ett av de största miljöproblemen vi har i staden. Genom en billigare och bättre utbyggd kollektivtrafik kan vi skapa förutsättningar för en modern trafiklösning för Stockholm med minskade växthusgaser. Istället väljer man att satsa på föråldrade motorvägsbyggen som kommer att leda till ökade utsläpp.

Staden bör aktivt arbeta för en utbyggnad av vindkraft inom lämpliga områden. Stadens arbete med att utveckla en egen biogasproduktion måste starkt utökas. Genom en storskalig insamling av biologiskt avfall från storproducenter och intresserade invånare kan den befintliga rötgasproduktion av rötslam kraftigt utvecklas. Detta bör ske i egen regi för att effektivisera verksamheten och sänka stadens energikostnader.

För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms nya klimatmål vara både offensiva och ha en noggrann uppföljning. Vi efterlyser konkreta och kraftiga åtgärder mot utsläpp av växthusgaser liksom högt ställda mål. Vänsterpartiet ser ingen anledning att vänta till 2050 med att göra Stockholm fossilfritt.

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden Mikael Söderlund m fl (m), ledamoten Inge-Britt Lundin (fp) och ledamoten Anders Broberg (kd) enligt följande.

Stockholms stad bedriver ett mycket ambitiöst klimatarbete. Den nya majoriteten har mycket medvetet satsat på att skapa en miljövänligare och klimateffektivare stad. Ett exempel på detta är det särskilda klimatinitiativ om en miljard kronor som nu genomförs.

Trafik- och renhållningsnämnden vill understryka det viktiga i arbetet med bättre framkomlighet och de klimateffekter som uppnås när trafiken rör sig istället för att stå på tomgång. Med mer flyt i trafiken, färre köer och stopp kan stadens utsläpp av växthusgaser minska ytterligare.

Utbildningsnämnden

Ersätтарыtrande gjordes av ersättaren Helen Törnqvist (c) enligt följande.

”Målet om minskade utsläpp av växthusgaser i Stockholms stad 2015 är viktigt för alla nämnder, inte minst Utbildningsnämnden, som tillsammans med SISAB bör agera föregångare och vara en förebild för stadens grund- och gymnasieskolor.

Skolan är en plats där unga lär för livet. Genom att lära sig miljömedvetenhet i ord och handling kan utsläppen av växthusgaser minska på sikt. Många skolor arbetar med källsortering, ekologisk mat, kompostering, bullerminskning, oljeseparering, energieffektivisering m.m. Goda exempel inom området skall spridas för att fler skall se nyttan med och enkelheten i att fatta miljövänliga beslut. Här är Grön Flagg ett incitament.

Reviderade riktlinjer för resor är betydelsefullt, liksom arbetet med att byta ut fossilbränsle-drivna bilar mot miljöbilar.

§ 8 (forts)

Utbildningsförvaltningen har också en roll att spela gentemot skolledare på träffar och konferenser. Möjlighet till pappersåtervinning i samband med möten är en enkel åtgärd.

Som landets huvudstad borde Stockholm ta på sig ledartröjan i klimatarbetet och sikta på framtiden genom att starta ett klimatgymnasium där hållbarheten är i fokus i alla ämnen”

Stockholm Vatten AB

Reservation anfördes av ledamoten Rolf Brattström och tjänstgörande suppleanten Ewa Larsson enligt följande.

Att återremittera ärendet för omarbetning av målsättning och uppföljning, samt
Att anförda följande:

Utredningen visar på stora potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Med den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare är målsättningen om 3,0 ton/capita och år till 2015 inte tillräckligt.

För att fortsätta vara i framkanten av klimatarbetet måste Stockholms nya klimatmål vara både offensivare och ha en fastare uppföljning än vad svaret på miljöborgarrådets skrivelse anger. Miljöpartiet menar att Stockholm ska vara fossilfritt till 2030 och inte vänta till 2050 som är det gamla beslutet i fullmäktige. Redan detta gör att målet måste skärpas, men också det faktum att lägre nivåer är svårare att minska gör att minskningen bör ske med högre takt i början. Vi menar att fler ”källor” bör räknas för att effektiva åtgärder bättre ska kunna

genomföras, t ex bör konsumtionen av varor räknas med liksom transporter som Stockholmare gör utanför kommunen och även med flyg. Slutsatsen från växthusgasprogrammet pekade på att detta borde göras. Det är inte tillfredsställande om fullmäktige nu föreslås fastställa ett mål där uppfyllelsen hänger på att ett stort antal åtgärder genomförs på i stort sett samtliga nämnder och styrelser, men där uppföljningen enbart bygger på att miljönämnden årligen rapporterar om den totala utsläppsnivån minskar. Delmål bör även fastställas före 2015 för att stärka uppföljningen.

Stadsdelsnämnden Enskede-Årsta-Vantör

Reservation anfördes av vice ordföranden Magnus Dannqvist, ledamöterna Mervi Mäkinen Andersson, Sonja Mogert, tjänstgörande ersättaren Linnéa Björnstam (alla s), ledamöterna Rosa Lundmark (v) och Jonas Eklund (mp) till förmån för eget förslag enligt följande.

”Förslag till beslut

Förvaltningens tjänsteutlåtande återopas delvis som yttrande på remissen.

Därutöver vill vi framföra följande.

Staden bör ha högre ambitioner än EU-normerna för utsläpp, eftersom vi vill att Stockholm ska profilera sig som en hållbar stad. Dessutom är det viktigt att sätta upp delmål som följs upp innan år 2015 för att se om staden är på rätt väg. För att klara av högre mål än de som ställs upp i remissen måste utsläppen från transportsektorn minskas. Då räcker det inte att bara byta från bensin/diesel till förnyelsebara bränslen, utan bilismen måste minskas genom en satsning på att bygga ut kollektivtrafiken.

Det räcker naturligtvis inte att stadsdelsnämnden ställer sig positiv till att utsläppen ska minskas i staden. Stadsdelsnämnden måste också utarbeta en seriös, långsiktig plan för hur nämnden ska minska klimatpåverkan från den egna verksamheten och från lokaler, transporter och varor som verksamheten använder. Ett sådant arbete förutsätter att nämnden åter skaffar sig den egna kompetens i miljöfrågor som de borgerliga partierna

Stadsdelsnämnden Farsta

Reservation anfördes av vice ordföranden Gunnar Sandell m fl (s) samt ledamöterna Malin Larsson (v) och Mats Lindqvist (mp) enligt följande.

1. Stadsdelsnämnden överlämnar detta beslut som svar på remissen.
2. Stadsdelsnämnden överlämnar även förvaltningens tjänsteutlåtande
3. Omedelbar justering

Kommunstyrelsen har skickat ut Miljö och hälsoskyddsnämndens förslag till beslut i kommunfullmäktige på remiss.

Nämnden instämmer i förvaltningens åsikt att klimatfrågan är en av vår tids mest betydelsefulla frågor och vikten av att staden arbetar effektivt med att minska utsläppen av växthusgaserna. Förvaltningens tjut bifogas. Nämnden noterar att förvaltningen trots sin insikt har gjort sig av med viktig kompetens inom detta område.

Nämnden anser att ambitionsnivån i det remitterade förslaget är för låg.

Förslaget om minskat utsläpp av växthusgaser i Stockholm stad till år 2015 är ett ärende i rätt riktning för vår miljö, men dessvärre är ärendet väldigt tunt och inte väl berett. Till exempel är det viktigt att effektivisera transporter av personer och varor. Detta kan gå till på en rad olika sätt och skulle behöva bli mycket tydligare och mer specifikt beskrivet.

Det finns större potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm än vad som nu föreslås i ärendet. Till exempel måste minst ett ytterligare scenario analyseras: 2,0 ton CO₂ ekv per år per capita. Med den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än tidigare antagits är målsättningen om 3,0 ton/capita och till år 2015 inte tillräcklig.

För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms nya klimatarbete vara både offensivare och ha en fastare uppföljning. Vi vill att Stockholm ska vara fossilfritt till 2030, och inte vänta till år 2050 enligt det gamla beslutet i kommunfullmäktige.

Socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet är nationellt ense om att Sverige bör minska sina utsläpp med 40 % till 2020, räknat med enbart inhemska neddragningar. Argumentet för att ha höga ambitionsnivåer för Sverige är att Sverige har större möjlighet och ett stort ansvar. Samma situation menar vi gäller för Stockholm; här kan utsläppen från till exempel trafik och uppvärmning ofta minimeras mer kostnadseffektivt än i glesbygden. Dagens ambition räcker enbart till att stabilisera utsläppen i Stockholm, även med en ökad befolkning måste vi klara en minskning i denna region. Detta gör att målet som den borgerliga majoriteten i Stockholm föreslår måste skärpas, men också det faktum att lägre nivåer är svårare att minska gör att minskningen bör ske med högre takt i början.

Precis som Klimatberedningen påpekar menar vi också att fler 'källor' bör räknas med för att effektiva åtgärder bättre ska kunna genomföras, till exempel bör konsumtionen av varor räknas med liksom transporter som stockholmarna gör utanför kommunen och även med flyg. Slutsatserna från Växthusgasprogrammet pekade på att detta är möjligt med fortsatt utveckling av analysmodeller.

Även uppföljningen av klimatmålet måste stärkas. Med miljönämndens förslag hänger uppfyllelsen på att ett stort antal åtgärder genomförs på i stort sett samtliga nämnder och styrelser, men utan reell möjlighet för kommunfullmäktige att säkerställa att den totala utsläppsnyvån minskar. Delmål bör även sättas före 2015 för att stärka uppföljningen.

Stadsdelsnämnden Hässelby-Vällingby

Reservation anfördes av vice ordförande Berit Kruse m fl (s) med hänvisning till eget yrkande enligt följande.

- ”1. Att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen
2. Att därutöver anföras.

Utsläppen och dess påverkan på miljön och jordens klimat är en av de viktigaste frågorna för framtiden. 2005 var utsläppen i Stockholm 4 ton räknat per invånare. Målet är nu enligt remissen att utsläppen ska minska till 3 ton år 2015.

I likhet med våra partikamrater i miljönämnden skulle vi vilja ha en parallell undersökning som visar vilka åtgärder som skulle behövas för att i stället sätta målet till 2 ton utsläpp per invånare. Dels för att Stockholm ska vara ett föredöme som storstad, därför ska målet var högt ställda, dels för att det behövs åtgärder även efter 2015. Det går att minska utsläppen ytterligare, det kostar visserligen mer men det blir ännu dyrare ju längre kraven skjuts upp.

Självklart håller vi med förvaltningen om att beräkningarna av utsläppen också måste gälla vad stockholmarna släpper ut även utanför kommungränsen. Transporter och resor måste också räknas in för att man ska kunna räkna ut de verkliga minskningarna av utsläppen

Transportsektorn ökar sina utsläpp av växthusgaser. Där finns också stora besparingar att göra med rätt satsningar från politiskt håll.

Ett exempel är Riddersviks trädskola. Genom att behålla trädskolan sparar man utsläppen från de 100 tals långtradare som skulle behövas för att i stället transportera träd från Europa som skulle bli fallet om staden vidhåller beslutet att lägga ner trädskolan. Beslutet strider mot stadens mål att minska utsläppen av växthusgaser fram till år 2015. Lyckligtvis finns det fortfarande tid att ändra sig.

Även resor bör ingå i beräkningarna. Minskade tjänsteresor, tjänstebilar ska vara miljöbilar, en utbyggd och även billigare kollektivtrafik, fler cykelbanor är några av de åtgärder som skulle öka stockholmarnas möjligheter att bidra till en minskning av utsläppen.

Vår uppfattning är att det görs ett gediget arbete inom förvaltningen för att minska utsläppen inom verksamheten lokalt. Det finns många bra förslag inte minst inom när det gäller energikrav inom om- ny- och tillbyggnation.

Energifrågan bör finnas med i all planering.

Problemet är att den moderatstyrde majoriteten i staden minskat resurserna både centralt till miljöförvaltningen och till miljöinsatser lokalt till stadsdelsnämnderna.

Förvaltningen påpekar hur viktigt det är att med insatser så att alla invånare har möjlighet göra miljöeffektiva val i vardagen. Med ökade resurser skulle förvaltningen kunna bidra med detta informationsarbete. Alla bör få kunskap om vilka miljökrav som finns och vad man själv kan göra för val för att vara med och minska utsläppen i framtiden.

Med större resurser till detta utåtriktade arbete och ökade miljökrav kan Stockholm bli ett föredöme för andra i framtidens miljöarbete.

Reservation anfördes av ledamoten Tomas Melin (mp) och ledamoten Leif Larsson (v) med hänvisning till eget yrkande enligt följande.

”Den utsända remissen påstår att ”med nuvarande styrmedel och utveckling beräknas utsläppen år 2015 uppgå till drygt 3,1 ton CO₂e/person”. Till det ligger nu förslaget att Stockholms stad ska fastställa målet till 3.0 ton CO₂e/person. Ytterligare åtgärder, utöver de som redan finns eller påbörjats, är alltså den imponerande summan 0,1 ton.

Remissen vet också att berättat att 2005 släppte genomsnittstockholmare ut 4 ton koldioxidkvivalenter. Minskningen totalt är alltså bara 25 %. Samtidigt vet vi att klimatsituationen är sämre än vad vi tidigare trott. Vi vet också att vissa omställningar, hur nödvändiga de än må vara, är jobbiga att genomföra och tar tid. Att sätta ett lågt mål innebär därför att man genomför de lätta och små förändringarna först, för att skjuta de svåra förändringarna framför sig. Målet bör därför vara betydligt högre, och det är synd att vi inte får ett scenario för 2 ton till 2015.

Vad gäller vilka utsläpp som räknas torde det vara en enkel uppgift. Självklart ska alla utsläpp som Stockholms stads invånare är upphov till räknas. Detta gäller flygresor och livsmedelsproduktion, men också annan konsumtion som produceras någon annanstans och transporteras långväga. Utsläppen av hela produktionscykeln av varje vara eller tjänst som konsumeras av stockholmarna, vare sig det är inom eller utanför Stockholms gränser, ska räknas. Att räkna bort detta är att lägga miljöskulden på andra, för vår egen konsumtion.

Ett genomgående problem i stora delar av Stockholm, inte minst i Hässelby-Vällingby, är den stora andelen av befolkningen som är helt eller delvis bilberoende. En hög parkeringsnorm, bristande kollektivtrafik och istället stora satsningar på nya vägar är alla delar av detta. Att lägga ner Förbifart Stockholm och andra nya vägsatsningar och istället satsa på att rusta upp och göra befintliga vägar säkrare, samtidigt som man genomför stora satsningar på kollektivtrafik, helst spårbunden, och en lägre parkeringsplatsstandard skulle vara ett första trevande steg i rätt riktning.”

Stadsdelsnämnden Norrmalm

Reservation anfördes av ledamoten Yildiz Kafkas (mp) med hänvisning till eget yrkande enligt följande.

Stadsdelsnämnden beslutar att:

1. Huvudsakligen bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. Förorda att flera scenarier arbetas fram för att kunna välja den lämpliga målnivån för reducering av växthusgaser.
3. En av de alternativa scenarierna kan vara max 2 ton per person och en annan mindre än 1 ton per person.
4. I beräkningen av målnivån för reducering av växthusgaser ska även de utsläpp som inte ligger inom Stockholms gränser, men som Stockholm ger upphov till räknas in, t.ex. flygresor från Stockholm.
5. Stadsledningskontoret får huvudansvaret för stadens arbete med växthusgaser.
6. Miljöförvaltningen samordnar arbetet med växthusgaser inom stadens egna förvaltningar och bolag, följer upp, samt ansvarar för information till stadens invånare.
7. Stadens arbete med utsläpp av växthusgaser följs upp genom delmål.
8. Staden tar fram en övergripande klimatpolicy, där främst betydelsen av resor, varutransporter, upphandlingar, markanvändning/stadsplanering, energislag och energiförbrukning lyfts fram.
9. Staden verkar för att alla hushåll – även de som inte tillhör stadens egna fastigheter – ska ha individuella el-mätare.
10. Staden uppvaktar Boverket för att Boverket ålägger alla fastighetsägare med att installera individuella el-mätare i sina fastigheter.
11. Staden vid avtal med elleverantörer ställer krav på bränsleval.
12. Inga nya byggnader uppförs innan energieffektiviteten garanteras genom att heltäckande och väl genomarbetade energiplaner och miljöprogram tas fram.
13. Staden avsätter en ”klimatfond” för att finansiera utgifter som uppstår vid genomförande av klimatåtgärder.
14. Intensifiera arbetet med omställningen av fossilt bränsle till förnybara energislag, t.ex. bygga en biogasanläggning i Stockholm.
15. Staden ställer krav på ansvariga för utsläppskällor till växthusgaser att vidta åtgärder och bekosta det, på samma sätt som man vitesförelägger andra miljööverträdelser.
16. Därutöver anför följande:

Miljöförvaltningen har den 22 mars 2007 fått ett uppdrag från miljö- och hälsoskyddsnämnden att utreda vad som krävs för att reducera utsläppen av växthusgaser i Stockholm till 3,5 respektive 3,0 ton koldioxidekvivalenter, CO₂-e år 2015. Nu har miljöförvaltningen redovisat resultatet i en rapport. Som man frågar får man svar. Vi undrar varför uppdraget begränsades till endast ett scenario och inte rört fler alternativ. Målnivåerna 3,5 respektive 3,0 relateras inte till någon faktagrund för att motivera varför just denna målnivå väljs som beräkningsgrund och valet av målnivån känns därför

som taget ur luften. Vi anser att valet av olika scenarier måste utgå från tillgängliga vetenskapliga rön. Enligt flera studier och FN:s klimatpanel, 2007 anses 2-graders temperaturhöjning - jämfört med slutet av 1900-talet - som brytpunkten då vi befinner oss till tröskeln av en klimatkatastrof. Därför bör utgångspunkten vid beräkning av målnivån för reducering av växthusgaser vara relaterad till en temperatur som inte får överskridas.

Det vore lämpligt om majoriteten i miljö- och hälsoskyddsnämnden i sitt uppdrag till miljöförvaltningen hade krävt även alternativa scenarier för beräkning, bland dessa kunde även Sveriges största miljöorganisation, Naturskyddsföreningens ståndpunkt, d.v.s. mindre än 1 ton per person, finnas med. Enligt Naturskyddsföreningens beräkningar bör Sverige nationellt och internationellt driva följande långsiktiga mål:

- max 2 graders höjning av jordens genomsnittstemperatur
- max 400 ppm växthusgaser
- max 1 ton växthusgaser i utsläpp per person och år

Mycket riktigt understryker miljöförvaltningen vikten av transporter, energi, upphandlingar och samordning. Samtidigt utesluter man i beräkningen stockholmarnas flygresor utomlands och varor som produceras utomlands men förbrukas i Sverige. Dessutom tas inte effekterna av stockholmsföretagens utsläpp av växthusgaser och deras negativa klimatpåverkan med i beräkningen om dess verksamheter ligger utanför kommungränser eller utomlands.

En större uppmärksamhet borde i sammanhanget fästas på stadens fysiska planering och dess inverkan på energianvändning och växthusgaser. Det är fel som miljöförvaltningen i rapporten antyder att staden inte har rådighet över fastigheter som staden inte själv äger. Även om staden hyr eller arrenderar från annan finns det möjligheter att påverka genom att göra miljövänliga val. Vi är övertygade om att staden har större möjlighet att påverka även aktörer utanför sina förvaltningar och bolag genom effektiva informationsfunktioner. Vi beklagar att den politiska majoriteten avskaffat Agenda 21-samordnarna som har betytt mycket för miljöarbetet och attitydförändringar i Stockholm. Energicentrum som finns idag arbetar endast gentemot stadens egna förvaltningar och bolag. Någon tydlig aktör för utåtriktad information och rådgivning finns inte längre. I detta sammanhang kan det vara önskvärt att staden uppvaktar Boverket för att Boverket ålägger alla fastighetsägare att installera individuella el-mätare i sina fastigheter. Även investeringsbidrag till fastighetsägarna kan diskuteras. Tvårr beaktas inte idag miljö- och klimataspekterna tillräckligt vid markupplåtelse. Vi är övertygade om att villkor som ställs vid markupplåtelse har stor betydelse i de miljö- och klimatkonsekvenser dessa verksamheter senare ger upphov till.

Idag kan vi konstatera att trots alla goda intentioner att spara energiomställda bränsleförbrukningen från fossila till miljövänligare energikällor och därmed minska växthuseffekten, planeras i Stockholm utan att dessa aspekter beaktas i tidigt planskede. Här borde staden ta ett helhetsgrepp och skapa förutsättningar för att stadens alla förvaltningar och bolag drar åt samma håll. Ett sätt kan vara att ta fram en för staden övergripande klimatpolicy där olika faktorer som påverkar klimatet och ett förhållningssätt att undvika negativa aspekter fastställs som gemensamma principer vid upphandlingar, planering av nya byggnader och infrastruktur, modernisering av energikällor och teknik, bilpooler, planera för att underlätta för kollektivtrafik, infartsparkeringar och andra åtgärder för att minska användningen av fossilt bränsle och energiförbrukning.

Det är anmärkningsvärt att staden fortfarande upplåter mark till verksamheter utan att ställa några krav redan vid markupplåtelsen. De eventuella miljökonsekvensbeskrivningarna saknar i praktiken verkan och många projekt får markupplåtelse och löfte innan fördjupade översiktsplaner som ska ange de övergripande riktlinjerna hinner tas fram, t.ex. etapp 1, affärscentrum vid Norra Stationsområdet. Hela Norra Stationsområdet som borde vara en ny, modern mönsterstadsdel saknar viktiga dokument som energiplan, förslag till miljöanpassad teknik, infrastruktur för avfall och miljöprogram som Hammarby sjöstad hade redan i början av planeringen. Vi saknar i den aktuella rapporten studier på den fysiska planeringens effekter på utsläppen av växthusgaser och energiförbrukning. Den fysiska planeringens betydelse ökar ytterligare inför den befarade höjningen av havsytan som följd av den globala uppvärmningen.

Samma likgiltighet kan man konstatera vad gäller vägbyggen. Vi vet att trafiken utgör en stor del av utsläppen av växthusgaserna, men ändå fortsätter staden att släppa fram byggandet av nya motorvägar, i stället för att som en stor stad verka hos regeringen och berörda myndigheter för att finna vägar till en hållbar trafikinfrastruktur. En sådan åtgärd kan vara omställning av godstransporter från lastbilstransporter genom staden till järnvägstransport. Så vitt det är känt har Banverket inga planer inom detta område. Stockholms stad borde vara mer aktiv i att driva frågan. Samma sak gäller satsningar på kollektivtrafik som Stockholm kunde vara mer drivande på i sina kontakter med landsting, SL och SJ.

Vi är mycket förvånade över en del synpunkter i växthusrapporten som kommit in till miljöförvaltningen. Där anger några av stadens egna förvaltningar att som åtgärd för energisparande ska "elräkningen inkluderas i hyran". Det är precis vad man inte bör göra. I stället bör man i varje hushåll ha individuella el-mätare som visar vad man själv förbrukat och därmed ge incitament att spara energi. Om stadens egna förvaltningar inte är medvetna om denna fråga kan det vara på sin plats att se över vad stadens Energicentrum ska ha för uppgift.

Stockholm förfogar över stora mängder biologiskt avfall som man med fördel kunde använda i biogasproduktion. Nu går allt förlorat som vanligt avfall och belastar kommunen med

behandlingskostnader (förbränningskostnader) istället för att utgöra källan till ett förnybart energialternativ. Den energi som utvinns genom att förbränna mat och övrigt organiskt avfall är försumbart i jämförelse med vilka vinster kommunen skulle få om man producerade biogas. Stockholm, med sin stora befolkning och tillgång till enorma mängder biologiskt avfall borde gå i bräschen för att bygga en egen biogasanläggning. Det finns redan goda exempel från andra kommuner i landet. Det största hindret för att bygga en biogasanläggning i Stockholm verkar främst ligga i brister på samordning mellan olika aktörer samt stadens delägarroll med Fortum i Högdalens värmeverk som får bra betalt från kommunen för att bränna ner matavfallet, eftersom det betraktas som ”behandling” av vanligt avfall.

Det av oss föreslagna ”klimatkontot”, punkt 13, kan delvis finansieras genom hushållning med kommunens resurser, t.ex. genom att vid utarrendering eller försäljning av kommunegendomar använda marknadspriser.

Stadsdelsnämnden Rinkeby-Kista

Reservation anfördes av Abebe Hailu (s) med hänvisning till eget förslag enligt följande.

Att delvis besluta enligt förvaltningens förslag

och därutöver anför följande

Om miljömålen i Stockholm stad ska uppnås måste kraftigare åtgärder vidtas.

Att reducera växthusgaserna per invånare i staden från 4,0 ton koldioxidhalt till 3,5 alternativt 3,0 är alldeles för små ambitioner.

Vi socialdemokrater tycker att sänka koldioxidhalten till 2,5 eller 2,0 är en mer relevant siffra.

Reservation anfördes av Jakob Dencker (mp) med hänvisning till eget förslag enligt följande.

att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut

att rekommendera Miljö- och hälsoskyddsgruppen att redovisa ytterligare minst ett scenario på 2,0 ton CO₂ ekv/capita per år.

att därutöver anför

Utredningen visar på stora potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Med den ökande kunskapen och medvetenheten om att utsläppen globalt måste minskas både snabbare och kraftigare än vad man trott tidigare är målsättningen om 3,0 ton/capita och år till 2015 inte tillräckligt.

För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms nya klimatmål vara både offensivare och ha en fastare uppföljning än vad svaret på miljöborgarrådets skrivelse anger. Miljöpartiet menar att Stockholm ska vara fossilfritt till 2030 och inte vänta till 2050 som är det gamla beslutet i fullmäktige. Redan detta gör att målet måste skärpas, men också det faktum att lägre nivåer är svårare att minska gör att minskningen bör ske med högre takt i början. Vi menar att fler ’källor’ bör räknas för att effektiva åtgärder bättre ska kunna genomföras, t ex bör konsumtionen av varor räknas med liksom transporter som stockholmarna gör utanför kommunen och även med flyg. Slutsatsen från Växthusgas-programmet pekade på att detta borde göras. Man skulle också kunna räkna med ”importerade” utsläpp, t ex kan räkna med utsläppen från stockholmarnas frekventa inköp av varor tillverkade i länder som Kina. Enligt en studie från KTH skulle svenskarnas totala utsläpp bli dubbelt så stora om man räknar in utsläpp från varor som producerats i andra länder och som konsumeras i Sverige.

Det är inte tillfredsställande om fullmäktige nu föreslås fastställa ett mål där uppfyllelsen hänger på att ett stort antal åtgärder genomförs på i stort sett samtliga nämnder och styrelser,

men där uppföljningen enbart bygger på att miljönämnden årligen rapporterar om den totala utsläppsnyvån minskar. Delmål bör även sättas före 2015 för att stärka uppföljningen.

Det är viktigt att stadens förvaltningar anstränger sig till det yttersta för att minska utsläppen i sina egna verksamheter. Det är dock minst lika viktigt att förvaltningarna når ut till medborgarna med budskapet om att man bör leva miljövänligt och så att utsläppen av växthusgaser minskar. Det kan handla om att stimulera kollektivtrafikanvändning i stället för bilåkande, eller att stimulera energisparande i hemmet och minskade eller ändrade konsumtionsvanor. Bostäder står för ca 40 % av energiförbrukningen i Sverige, så fokus på uppvärmning av hus och elanvändning i hemmen är relevant. Det är därför mycket viktigt att vända sig till fastighetsägare och hushåll.

Förvaltningarna bör anta resepolices där flygande undviks och tåg-, buss- och cykelresor används i största möjliga mån. Förvaltningarna ska bara ha sådana bilar som verkligen är miljövänligast, och som helst närmar sig noll nettoutsläpp av växthusgaser.

Särskilt uttalande gjordes av Burhan Yildiz m.fl. (fp) och Annette Jansson m.fl. (m) enligt följande.

De största möjligheterna till energieffektiviseringar ligger hos fastighetsägarna i Stockholms stad. Förvaltning bör samarbeta med fastighetsägare för att minska energianvändningen i av förvaltningen inhyrda lokaler. Det övergripande målet är att skapa lösningar som leder till mer resurseffektiva och miljöanpassade lokaler samt att skapa en helhetssyn i miljöanpassningar vid om- och nybyggnader. En framgångsfaktor kan vara att skapa ekonomiska incitament både för hyresgäster och fastighetsägare. Samverkan med näringslivet för att åstadkomma mindre belastning på miljön är av vikt och samspelet mellan hållbar tillväxt och ett modernt miljötankande bör stimuleras.

Förvaltningen bör lyfta fram vikten av informationsinsatser som vänder sig mot medborgarna. De är angelägna att genomföras inte minst i Järvaområdet. Här kan frivilliga och ideella organisationer göra betydande insatser.

Det kan också vara av intresse att undersöka möjligheterna till upphandling som minimerar transporter som exempelvis lokala producenter och entreprenörer.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck

Reservation anfördes av vice ordföranden Maria Hannäs (v), ledamoten Monika Lindh m.fl. (s) och ledamoten Birgitta Hansen (mp) till förmån för gemensamt förslag till beslut enligt följande.

”Vi yrkar att Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut samt att anföra följande:

Utredningen visar på stora möjligheter att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Stockholm kan nå längre än 3,0 ton CO₂ per invånare år 2015 om staden ökar insatserna, minskar hinder och ökar incitamenten. Vi tre partier (s, v och mp) anser att ett scenario med ytterligare minskning av utsläpp ska utredas.

För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms klimatmål vara offensivare, innehålla ett tydligare uppdrag till nämnder och bolag och kräva en fastare uppföljning än vad remissen och remissvaret anger.

Att vägtrafikarbetet ökar framöver och att kollektivtrafiken tappar marknadsandelar är ett par faktorer som kan stjälpa klimatarbetet. Det är därför av största vikt att Stockholms klimatarbete riktar in sig på att söka styra trenderna i rätt riktning.

Satsningar på säkra gång- och cykelbanor, enkla och smidigare kollektivtrafik, bättre infartsparkeringar, rimliga kostnader för resandet är ett par åtgärder. Dessutom bör markan-

vändningsplanerna anpassas i högre grad än idag till kollektivtrafikanter, gående och cyklister.

Bilpooler är ytterligare ett exempel. I utredningen framkommer att flertalet bolag och förvaltningar har sagt att de kan halvera användandet av egen bil i tjänsten. Milersättning vid egen bil i tjänsten ger höga växthusgasutsläpp och kräver många parkeringsplatser. Om resorna med egen bil fördes över till en bilpool skulle bilpoolen dessutom kunna bli effektivare. I Göteborg stad tillåter inte kommunen att egen bil i tjänsten används utan uppmuntrar istället att stadens miljöbilar används.

Återvinning och avfallshantering finns med i utredningen men saknas i remissen. Det är synd eftersom Stockholm behöver uppgradera återvinnings- och avfallsarbetet. På det här området släpar Stockholm efter landets övriga kommuner. Återvinning ger stora klimat- och miljövinster, exempelvis genom att återvinna aluminium sparas 95 procent av den energi som krävs för att framställa helt ny aluminium. Staden har i miljöprogrammet satt ambitionen att nyttiggöra Stadens har i sitt miljöprogram satt ambitionen i enlighet med de nationella miljömålen, att nyttiggöra 35 % av matavfallet till år 2011. Det kan på sikt ge stora möjligheter för biogasanvändningen.

För att säkerställa måluppfyllelsen bör åtgärdsprogram fastställas.”

Stadsdelsnämnden Skärholmen

Reservation anfördes av vice ordföranden Maria Hannäs (v), ledamoten Monika Lindh m.fl. (s) och ledamoten Birgitta Hansen (mp) till förmån för gemensamt förslag till beslut enligt följande.

”Vi yrkar att Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut samt att anföra följande:

Utredningen visar på stora möjligheter att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Stockholm kan nå längre än 3,0 ton CO₂ per invånare år 2015 om staden ökar insatserna, minskar hinder och ökar incitamenten. Vi tre partier (s, v och mp) anser att ett scenario med ytterligare minskning av utsläpp ska utredas.

För att fortsätta vara i framkanten i klimatarbetet måste Stockholms klimatmål vara offensivare, innehålla ett tydligare uppdrag till nämnder och bolag och kräva en fastare uppföljning än vad remissen och remissvaret anger.

Att vägtrafikarbetet ökar framöver och att kollektivtrafiken tappar marknadsandelar är ett par faktorer som kan stjälpa klimatarbetet. Det är därför av största vikt att Stockholms klimatarbete riktar in sig på att söka styra trenderna i rätt riktning.

Satsningar på säkra gång- och cykelbanor, enklare och smidigare kollektivtrafik, bättre infartsparkeringar, rimliga kostnader för resandet är ett par åtgärder. Dessutom bör markanvändningsplanerna anpassas i högre grad än idag till kollektivtrafikanter, gående och cyklister.

Bilpooler är ytterligare ett exempel. I utredningen framkommer att flertalet bolag och förvaltningar har sagt att de kan halvera användandet av egen bil i tjänsten. Milersättning vid egen bil i tjänsten ger höga växthusgasutsläpp och kräver många parkeringsplatser. Om resorna med egen bil fördes över till en bilpool skulle bilpoolen dessutom kunna bli effektivare. I Göteborg stad tillåter inte kommunen att egen bil i tjänsten används utan uppmuntrar istället att stadens miljöbilar används.

Återvinning och avfallshantering finns med i utredningen men saknas i remissen. Det är synd eftersom Stockholm behöver uppgradera återvinnings- och avfallsarbetet. På det här området släpar Stockholm efter landets övriga kommuner. Återvinning ger stora klimat- och miljövinster, exempelvis genom att återvinna aluminium sparas 95 procent av den energi som krävs för att framställa helt ny aluminium. Staden har i miljöprogrammet satt ambitionen att nyttiggöra Stadens har i sitt miljöprogram satt ambitionen i enlighet med de nationella miljö-

målen, att nyttiggöra 35 % av matavfallet till år 2011. Det kan på sikt ge stora möjligheter för biogasanvändningen.

För att säkerställa målpuffyllelsen bör åtgärdsprogram fastställas.

Stadsdelsnämnden Spånga–Tensta

Reservation anfördes av ledamöterna Abdo Goriya (s), Awad Hersi (mp), Jonas Ljungstedt (v), Eva Andersson (s), Rune Olofsson (s), Ornina Younan (s) och tjänstgörande ersättaren Azad Hassan (s) enligt följande.

- ”Vi reserverar oss mot beslutet då vi yrkat att stadsdelsnämnden beslutar:
- att delvis godkänna förvaltningens förslag till remissvar
  - att föreslå att målen för minskade utsläpp skärps ytterligare
  - att framföra följande

Utredningen visar på stora potentialer att minska koldioxidutsläppen i Stockholm. Däremot är målsättningen om en minskning till 3,0 ton/capita och år till 2015 inte tillräcklig. Idag finns en bredare acceptans för klimatfrågans allvar också hos stockholmarna. Människor vill göra mer själva, och förväntar sig mer av sina politiska beslutsfattare.

Vi menar att Stockholm ska vara fossilfritt till 2030 och inte vänta till 2050 som är det gamla beslutet i fullmäktige. Redan detta gör att målet måste skärpas. Också det faktum att lägre nivåer är svårare att minska gör att minskningen bör ske med högre takt i början. Vi menar att fler 'källor' bör räknas för att effektiva åtgärder bättre ska kunna genomföras, t ex bör konsumtionen av varor räknas med liksom transporter som Stockholmarna gör utanför kommunen och även med flyg.

Delmål bör sättas upp för tiden före 2015, liksom mål om att till 2030 ha fasat ut användningen av fossil energi. Uppföljningen av klimatmålet och dess delmål måste också få en tydligare struktur.

Den allvarliga klimatsituationen gör att också koldioxidutsläppen från stockholmarnas konsumtion behöver minska. Det behövs ett särskilt mål för detta. Ett sådant mål kan vara ett bra stöd för enskildas beslut. Utbyggd konsument- och energivägledning kan vara andra sätt att stödja besluten.

Stadsdelsnämnden Södermalm

Reservation anfördes av vice ordföranden Jan Forsell m.fl. (s) samt ledamöterna Birger Jeansson (mp) och Heinz Spira (v) till förmån för eget förslag till beslut enligt följande.

Att föreslå kommunfullmäktige att återremittera ärendet

att föreslå kommunfullmäktige att ge miljöförvaltningen i uppdrag att redovisa ytterligare scenarier varav ett bör vara på 2,0 ton CO₂-ekvivalenter per invånare och år.

Södermalms stadsdelsnämnd innehåller delar av Stockholm som hårdast kan komma att drabbas av översvämningar till följd av klimatförändringar. Redan måttligt höjda vattennivåer hotar exempelvis Gamla stans tunnelbanestation. Därför reagerar Södermalms SDN på avsaknaden av ambitioner på klimatområdet hos den borgerliga majoriteten i Miljö- och hälsoskyddsnämnden.

År 2005 var utsläppen av koldioxid 4,0 ton per invånare i Stockholm. Inför arbetet med att ta fram ett nytt mål för år 2015 har den borgerliga majoriteten valt att bara undersöka två scenarier - minskning till 3,5 respektive 3,0 ton per invånare. Detta har varit en anmärkningsvärd och otillfredsställande begränsning av uppdraget. Fler scenarier med lägre utsläppsmål

borde undersökts. Stockholm med stor täthet i bebyggelse och väl utbyggd kollektivtrafik har i Sverige särskilt stora möjligheter att nå riktigt låga utsläppsnivåer av klimatpåverkande gaser.

Med hjälp av KTH finner Miljöförvaltningen - att redan med nu verkande styrmedel, planer och utveckling kommer utsläppen år 2015 att ligga på 3,1 ton koldioxid per capita. När så den borgerliga majoriteten i Miljö- och hälsoskydds nämnden föreslår mål och åtgärder för att nå 3,0 ton - d.v.s. en minskning till år 2015 med enbart ytterligare 0,1 ton per invånare, kan det inte sägas vara annat än ett avvisande av klimatfrågan som problem samt av att Stockholm har ett ansvar i klimatfrågan. Södermalms Stadsdelsnämnd reagerar på detta.

Söders utsatthet för översvämningar gör att Södermalms stadsdelsnämnd avvisar förslaget på mål för per-capita-utsläppen av klimatgaser för Stockholm, samt föreslår återremiss av ärendet för att fler scenarier med lägre utsläppsnivåer ska undersökas. Det är Södermalms stadsdelsnämnds mening att Stockholm inte bör ha något annat mål än att vara den ledande huvudstaden i världen - i miljöarbetet i allmänhet och i klimatfrågan i synnerhet.

Stadsdelsnämnden Älvsjö

Särskilt uttalande gjordes av vice ordföranden Majvi Andersson m fl (s), ledamoten Maj-Len Eklund (v) och ledamoten Kenneth Rönquist (mp) enligt följande.

Ambitionerna för att minska växthusgaserna i Stockholm är alldeles för lågt satta. I stället för att minska koldioxidutsläppen till 3-3,5 ton per Stockholmare bör det halveras från dagens värden - d v s 4,0 ton - till 2-2,5 ton per Stockholmare till år 2015.

Det är beklagligt att den borgerliga majoriteten avskaffat miljömiljarden som s-v-mp- majoriteten införde under förra mandatperioden för att förbättra miljön för stockholmarna. Vi ser i förvaltningens remissvar många exempel på vad som kan åstadkommas om politikernas vilja finns att skjuta till pengar. I dag har miljöförvaltningens budget halverats från föregående valperiod. Det är bara att djupt beklaga det ointresse som finns från den borgerliga majoriteten i stadshuset i dag, för att ta krafttag för en bättre miljö i Stockholm.

Stadsdelsnämnden Östermalm

Reservation anfördes av vice ordförande Rolf Lindell m fl (s), ledamöterna Marion Sundqvist (mp) och Berit Bornecrantz Dias (v) till förmån för eget förslag enligt följande.

Stadsdelsnämnden föreslås besluta

- att i huvudsak godkänna stadsdelsförvaltningens förslag till svar samt
- att härutöver anföra följande:

Klimatförändringen till följd av ökade utsläpp av växthusgaser är en ödesfråga som inte enbart kan lösas genom internationella avtal och åtaganden utan som måste botten i faktiska åtgärder av enskilda, samhällsinstanser och av näringslivet. När det gäller enskilda har kommuner och andra samhällsinstanser ett ansvar att arbeta med attitydförändringar. På näringslivet kan ytterligare krav behövas för en hållbar förpackningsutveckling och avfallhantering.

En av de sektorer som f.n. förvärrar situationen är transportsektorn. Därför är det viktigt att staden tar sitt ansvar och inte bara strävar efter att öka antalet miljöfordon och att förbättra åtkomsten till mer miljövänliga drivmedel utan också verkar aktivt för att minska biltrafiken på våra stadsgator. Det kan ske genom att stimulera kollektivtrafikens framkomlighet, bland annat genom att släppa fram nya attraktiva spårvägsförbindelser. En bra början vore att slopa planerna på Österleden, som skulle öka biltrafiken kraftigt på de flesta av våra bostadsgator i stadsdelen, oavsett om där ligger skolor, förskolor eller äldreboenden. Forskare vid Stockholms universitet har nyligen visat att det är fullt möjligt att bygga en östlig tvärförbindelse i form av spårväg mellan

Östermalm, Djurgården och Nacka. På så sätt skulle Stockholm kunna få en attraktiv kollektiv ringlinje.

Transportsektorns betydelse visar att trafikkontoret måste delta aktivt i arbetet med att genomföra åtgärder som minskar utsläppen av växthusgaser. Det innebär att man måste avbryta den nuvarande linjen att prioritera framkomligheten för privatbilar och i stället bidra till att en miljövänlig stadstrafik med stort inslag av kollektivtrafik kommer till stånd samt att satsa på flera cykelbanor. Ökade satsningar på bilpooler och effektiv information om att köra miljövänligt kan vara åtgärder som påverkar enskildas insatser.

Fastighetsbeståndet och dess drift är en annan verksamhet som orsakar stora växthusutsläpp. Staden har här en viktig rådighet när det gäller insatser i det allmännyttiga beståndet. Utmaningarna för viktiga klimatinSATser blir stora framöver, vilket också gör att det främst är större fastighetsägare som kommer att ha kraft och kompetens för att genomföra sådana insatser. Det är ytterligare ett skäl till att utförsäljningen av allmännyttans fastighetsbestånd måste upphöra.

I likhet med vad som antyds i oppositionens reservationer i miljö- och hälsovårdsnämnden är utredningens ansats väl försiktig. Frågan är så allvarlig att ett alternativ med en kraftigare minskning än vad utredningen antar fram till 2015 borde ha analyserats.

Organisatoriskt är det viktigt att trafik-, exploaterings-, stadsbyggnads- och fastighetskontoren tillsammans med miljö- och hälsoskyddskontoret deltar aktivt i arbetet med att minska utsläppen av växthusgaser.